



BIBLIOTECA CENTRALA  
A  
UNIVERSITAȚII  
DIN  
BUCUREȘTI

No.

17.099

1

Inv.

22446

No.

S.

D.

R.

1947

Inov. 929 a

17099

# MANUAL

DE



# ISTORIA ANTICĂ

PENTRU CLASA I SECUNDARA

INTOCMIT DUPĂ ULTIMILE MODIFICARI ALE PROGRAMEI ANALITICE ȘI DUPA NOUILE METODE ISTORICE

DE

326011

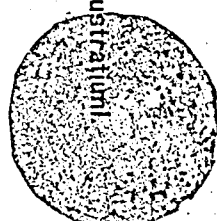
TH. AVR. AGULETTI

PROFESOR, FOST INSPECTOR ȘCOLAR, FOST PREFECT



Cu o hartă și numeroase ilustrații

EDITIA II



BUCUREȘTI

Editura Societății Cooperative «Librăria Națională»

45-47, Calea Victoriei, 45-47

1910

22746

Aprobat din nou de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice în Aprilie 1910.

92(075.3)

1947

CONI

20166  
FUGATI  
17099  
CC4953

1956

RC78/00

1961

J

B.C.U. Bucuresti



C22746

## INTRODUCERE

---

### 1

#### Noțiuni pregătitoare

1. **Definiția și izvoarele istoriei.** — Istoria este povestirea adevărată a faptelor mari săvârșite de oameni.

Studiul istoriei este folositor, căci pe de o parte ne îmbogățește cunoștințele, iar pe de alta ne dezvoltă prin exemple inima și sufletul.

Ca să fie adevărată, povestirea istorică se razimă pe dovezi sau mărturii, zise *izvoare*. Acestea sunt de mai multe feluri. Astfel, izvoare istorice se pot socoti: ruinele, statuile, armele, uneltele, povestirile, inscripțiile (de pe temple, morminte, sigilii, monede), actele și în fine diferitele *scrieri* întocmite anume pentru a arăta faptele însemnate.

Izvoarele trebuiesc întrebuințate cu multă cumpăneală, pentru a se putea scoate din ele numai adevărul.

2. **Științele ajutătoare istoriei.** — Pe lângă izvoare, istoria mai are nevoie și de alte cunoștințe. Acestea sunt date de diferite științe, numite *științe ajutătoare*.

În primul rând istoria trebuie să știe *locul*, unde au trăit oamenii, cari au făcut acele fapte și *timpul*, când ei au trăit. În această privință ea se ajută cu două științe: *Geografia* și *Cronologia*.

În istorie anii se numără dela nașterea lui Christos. Anii înainte de nașterea lui Christos (în. Chr.) se socotesc des-crescând, iar cei după nașterea lui Christos (d. Chr.) se socotesc crescând.

Timpul istoric, adică timpul când s'au făcut lucruri mari omenești, se întinde cam dela anul 5000 în. Chr. până azi.

3. Felurile și împărțirile istoriei. — Istoria este de mai multe feluri: *universală, specială, națională*.

Când arată întâmplările mari dela toate popoarele, ea se zice *universală* sau *generală*.

Când se ocupă numai cu faptele unui grup de popoare, sau numai cu ale unui popor, ea devine *specială*.

Când în fine istoria are în vedere isprăvile națiunii, din care facem parte, se chiamă *națională*.

Istoria vieții unui om însemnat se zice *biografie*.

Ca să poată fi mai ușor înțeleasă, întreaga istorie se împarte, după timp, în patru mari părți sau *evuri*. Astfel, începând din cele mai vechi timpuri și până azi, avem :

*Istoria antică* sau *veche*,

*Istoria medie* sau *mijlocie*,

*Istoria modernă* sau *nouă* și

*Istoria contemporană* sau *actuală*.

4. Istoria antică și părțile ei. — Istoria sau evul antic cuprinde istoria popoarelor vechi, adică a popoarelor civilizate dinaintea de Christos. Acestea sunt : *Egiptenii, Asiro-Chaldeenii, Fenicienii, Ebreii, Medo-Persii, Grecii și Romanii*. Cu un cuvânt istoria antică se întinde dela începutul Egiptenilor și până la sfârșitul Romanilor, adică de pe la anul 5000 în. Chr. și până la anul 476 d. Chr.

Aceste popoare vechi au trăit mai toate prin prejurul Mării Mediterane. Ele erau de *rasă albă*, însă de seminții diferite. Astfel : Egiptenii, Asiro-Chaldeenii, Fenicienii și Ebreii erau *semiți*; iar Medo-Persii, Grecii și Romanii erau de neam *aric*.

Istoria antică se poate despărți în trei :

*Istoria popoarelor orientale* (Egiptenii, Asiro-Chaldeenii, Fenicienii, Ebreii și Medo-Persii);

*Istoria Grecilor*; și

*Istoria Romanilor*.

Dintre toate popoarele vechi, Romanii au fost cei mai însemnați. Ei au cucerit pe toate celelalte, le-au supus și.

le-au romanizat, răspândind peste toată lumea veche civilizațiunea romană. S'ar putea zice dar, că istoria antică este istoria Romanilor și a vechilor popoare cucerite de Romani.

Din Romani se trage și poporul român și prin urmare este legătură între istoria antică și istoria noastră națională.

---

## ISTORIA POPOARELOR ORIENTALE

## 2

## Egiptenii

**1. Egyptul: Nilul și revărsările sale; Memphis, Theba.**— Egiptenii au trăit în țara, din nord-estul Africei, numită și astăzi *Egyptul*.

Egyptul nu e altceva decât valea lungă și îngustă a fluviului *Nil*. De ambele părți, în spre vest și est, el e mărginit cu două șiruri de munți, în dosul cărora se întind nisipuri. Clima caldă, ploile foarte rari și nisipurile aduse de vânturi ar face din Egypt un pustiu, dacă n'ar fi Nilul cu revărsările sale.

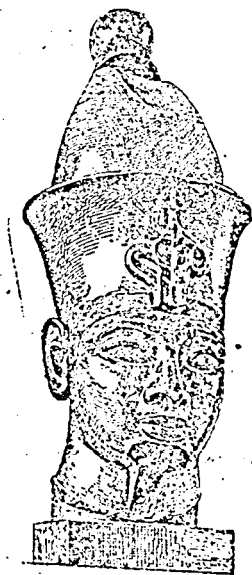
Din cauza ploilor, ce cad regulat la izvoarele Nilului, acest fluviu se revarsă în fiecare an. Prin Iunie, apele lui se măresc și es din albie, crescând neconținut până în Octomvrie. Egyptul pare atunci un lac, iar orașele și satele de pe ridicături par niște insule. Intreaga natură se înveselește. De prin Octomvrie apele descresc și în Decemvrie Nilul reintră cu totul în matca sa.

După retragerea apelor, Egyptul rămâne acoperit cu un măr foarte roditor, în care e de ajuns să se arunce sămânța,

pentru a da roade fără multă înunacă. De aceea și Egiptenii s'au putut dezvoltă cei dintâi dintre toate popoarele.

Orașele lor mai însemnate au fost : *Memphis*, mai la nord, și *Theba*, mai la sud, ambele pe Nil.

2. Faraonii : *Menes*, *Totmes III*, *Ramses II*. — Egiptenii au venit din Asia. Multă vreme ei au trăit în triburi sub ascultarea *preoților*. Dar pe la anul 5000 în. Chr. puterea acestora căzu. Un șef militar, anume *Menes*, se ridică contra lor, luă numele de *faraon* sau rege și prin lupte aduse sub ascultarea sa pe toți Egiptenii. Astfel el întemeie statul egiptean și fondă capitala *Memphis*.



*Totmes III*

Vechii urmașii ai lui *Menes* sunt puțin cunoscuți și nu-s așa însemnați.

Cei de mai târziu însă căutară să aducă mărirea statului și prin înfrumusețări înlăuntru și prin cuceriri în afară. Capitala acestora fu *Theba*.

Dar în timpul lor o mare nenorocire căzu peste *Egypt*. Dinspre *Asia* năvăliră niște oarde barbare, cunoscute sub numele de *Hicsosi*, care supuseră țara. Din fericire, după câteva sute de ani, faraonii putură să izgonească pe asupritori. *Egyptul* ajunsese atunci la cea mai mare înflorire și putere.

Cei mai însemnați faraoni din acest timp fură marii cuceritori : *Totmes III* și *Ramses II*.

*Totmes III* a fost pururea în lupte, purtând războaie cu popoarele din vestul *Asiei* și întinzând hotarele *Egyptului* până pe la *Eufurat*.

*Ramses II*, numit și *Sesostris*, a fost deasemenea războinic. El însă a construit și o mulțime de monumente.

Sub urmașii lui *Ramses II*, certele lăuntrice și revoltele popoarelor supuse aduseră decăderea *Egiptenilor*. În *Asia* se ridicaseră puternicii *Asirieni*, cari subjugară astfel *Egyptul*.



După câțeva vreme, Egiptul ajunsese din nou neatârnat și își luă oarecare avânt. Totul fii însă de scurtă durată.

În anul 525 î. Chr. Persii din Asia cuceriră Egiptul.

**3. Religiunea Egiptenilor.** — Egiptenii erau un popor foarte religios.

Ei adorau : *Soarele*, căruia îi ziceau mai mult *Osiris*; *Luna*, numită *Isis*; și pe fiul acestora, *Horus*. Credeau însă și în zei răi și aveau diferite legende asupra tuturor.

Totdeauna venerau și unele animale, fie folositoare, fie vătămătoare, pe care le socoteau ca întrupări ale zeilor. Astfel era bou *Apis*, un bou negru și cu diferite alte semne pe cap și pe corp. Se credea că el intrupează pe Osiris.

Egiptenii mai adorau și *Nilul*, cel atât de binefăcător, precum și pe faraoni.

! Principalele credințe ale Egiptenilor erau :

*nemurirea sufletului, viața viitoare și revenirea sufletului la corp.*

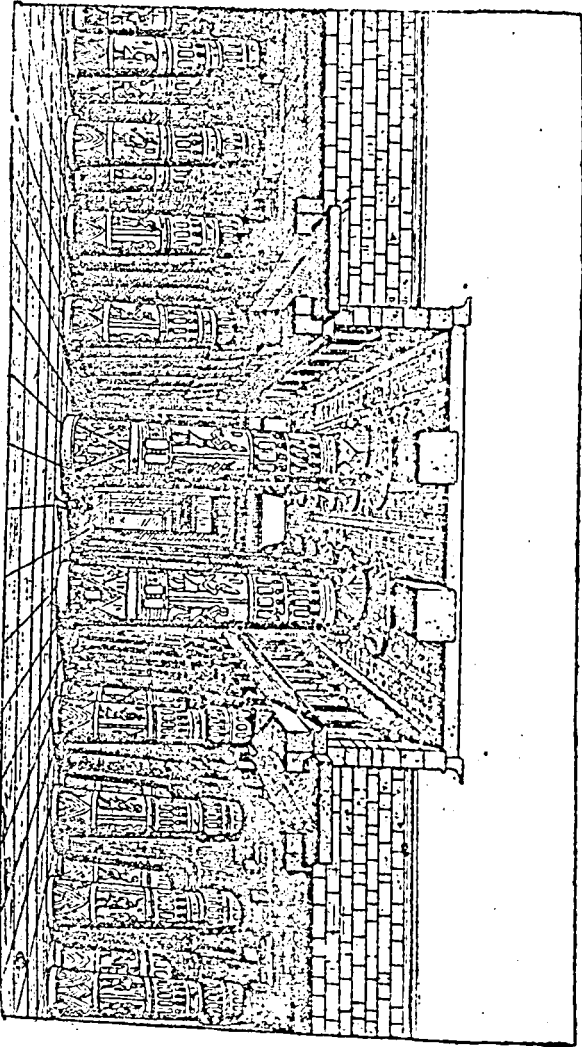
Mortii, cari în viață făcuseră fapte bune, erau imbalsamați într'un chip minunat. Acestor cadavre noi le zicem *mumii*. Apoi erau puși în morminte trainice cu toate cele necesare vieții. Pentru a fi feriți de rele pe lumea cealaltă, li se puneà pe



Ramses II

piept o culegere de rugăciuni, zisă *Cartea morților*. Sufletul, se zicea, că era judecat de zei și se curăța de păcatele, ce

un templu egiptean



mai avea, trecând prin diferite corpuri de animale. După  
ședere în locașurile fericitorilor, el putea să se întoarcă la corp.

Morții, păcătoși în viață, erau asvârlți crocodililor din Nil, iar sufletele lor, se credea, că rătăcesc veșnic prin animale.



Piramidele și Sfinxul

4. Cultura egipteană: monumentele, scrierea — Egiptenii au avut o cultură foarte întinsă, de care s'a folosit ome-

nirea. Astfel, între altele ei au născocit geometria, măsurându-și pământurile de cultură.

Dela ei au rămas și o mulțime de monumente mărețe: morminte, temple, palate, statui, etc.

Astfel sunt între altele:

*Piramidele*, uriașe construcțiuni de piatră, care serviau ca morminte faraonilor din Memphis.

*Sfinzul*, gigantică statuă de piatră, lângă piramide, reprezentând un leu cu cap de om.

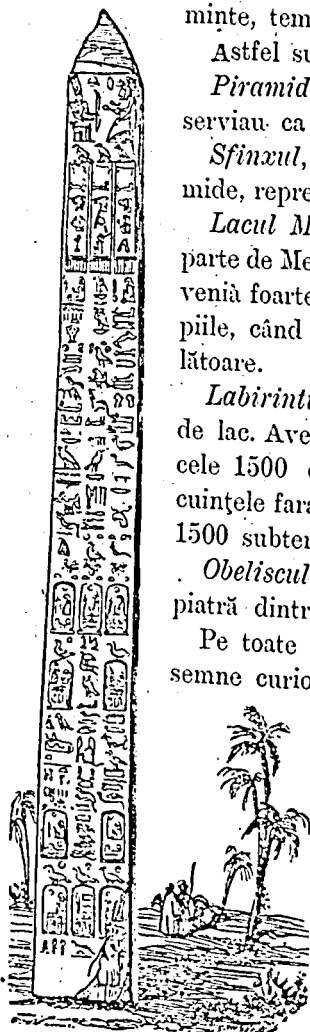
*Lacul Mæris*, imens basin de piatră, nu departe de Memphis. În el se adună apă, când Nilul venia foarte mare, pentru a servi la udat câmpiile, când revărsările fluviului erau neindestulătoare.

*Labirintul*, vast palat și templu, în apropiere de lac. Avea 3000 camere foarte încurcate. În cele 1500 dela suprafața pământului erau locuințele faraonilor și templele zeilor, iar în cele 1500 subterane se înmormântau regii.

*Obeliscul*, de lângă Theba, înalt stâlp de piatră dintr'o singură bucată.

Pe toate aceste monumente sunt scrise cu semne curioase, în formă de desemnuri, faptele

mariale Egiptenilor. Scrierea aceasta foarte greu de citit, eră cunoscută numai de preoți și a fost numită *hieroglifică* sau sfântă. Hieroglifile au putut fi deslușite numai în timpul nostru.



Obeliscul

### 3

## Asiro-Chaldeenii

1. Asiro-Chaldea: țara dintre Tigru și Eufrat; Ninive și Babylon. — Asiro-Chaldeenii au trăit în țara dintre flu-

viile asiatice *Tigru* și *Euftrat*, numită și *Mesopotamia*. Această regiune se împărția în două. Partea de nord se numia *Asyria* și era o țară mai mult muntoasă. Acolo trăiau *Asirienii*. Partea de sud, o câmpie întinsă, se zicea *Chaldeea* sau *Babylonia* și era locuită de *Chaldeeni* sau *Babilonieni*.

Fluviile Tigru și Euftrat făceau din Asyro-Chaldeea o țară tot așa de bogată ca și Egiptul. Prin revărsările lor din fiecare primăvară, și mai ales prin revărsările Eufratului, pământul devenia foarte roditor. Locuitorii se mai ajutau apoi cu numeroase canale, în cât țara dintre cele două fluvii era cu adevărat «grădina Asiei».

Traiful fiind ușor, s'au putut întemeia acolo orașe mari și puternice. Mai ales au fost însemnate două: *Ninive*, pe Tigru, capitala Asyriei; și *Babylon*, pe Euftrat, capitala Chaldeei. Amândouă erau foarte întinse și înconjurare cu ziduri de o grosime neauzită. Intemeierea lor se atribuia unor regi legendari: *Ninus*, regele Asyriei și soția acestuia, *Semiramida*, regina Babyloniei.

**2. Regii: Sargon, Nabuchodonosor.** — Asiro-Chaldeeni au întemeiat mici state foarte din vreme. Inceputurile lor însă sunt puțin cunoscute și despre ele nu se spuneau de cât povești.

Ceea ce se știe cu siguranță, e faptul, că primele state n'au fost puternice. Au trăit în lupte între ele și în urmă au ajuns tributare Egiptenilor.

După 1500 în. Chr. se ridică un nou stat asirian, care supuse și pe Chaldeei. Regii acestui stat au fost sute de ani groaza lumii, ucizând peste tot, robind și jefuind. Cel mai însemnat dintre ei fu cuceritorul *Sargon* (720 în. Chr.), sub care Asirienii ajunseră culmea puterii. El își întinse stăpânirea peste tot vestul Asiei și peste Egipt. Urmașii lui Sargon fură tot așa de cuceritori. Purtându-se însă crud cu popoarele supuse, acestea s'au răsvrătit. *Chaldeenii* și *Mezii*, cei mai de frunte dintre supuși, distruseră în cele din urmă *Ninive* (625 în. Chr.) și împărțiră statul asirian între dânsii.

Parte din stăpânirea Asirienilor trecu la Chaldeenii. Aceștia întemeiară un stat tot așa de puternic. Cel mai vestit rege



Sargon și vizirul său

fu Nabuchodonosor, care duse statul la o mare putere și

strălucire (604 în. Chr.). El a reînnoit cuceririle foștilor regi asirieni și a alcătuit astfel un foarte întins imperiu. Tot lui se datoresc și minunatele înfrumusețări ale Babylonului, ce umiau lumea în vechime.

După Nabuchodonosor însă statul chaldeean slăbi și în curând căzu sub Perși (538 în. Chr.).

4. **Cultura asiro-chaldeeană: religia, monumentele, scrierea.** Asiro-chaldeenii, deși au fost mai mult războinici, au avut totuși o cultură foarte dezvoltată.

Ei adorau corpurile cerești: soarele, luna, planetele și stelele. Zeul principal, *Ilu*, supranumit de Asirieni, *Assur*, iar de Chaldeenii, *Bel*, înseamnă soarele. Fiind foarte superstițioși mai credeau și în *spirite*, unele bune, altele rele, pe care le îmbunau sau de care scăpau prin *descân-tece*. Cea mai obișnuită închipuire a zeilor eră sub forma de *tauri înaripați* cu cap de om.



Taur înaripat

Din adorarea astrelor s'a născut *citirea în stele*, adică ghicirea soartei, cultivată mult de vestiții *preoți chaldeeni*. Dar tot din această adorare ei au ajuns la o mulțime de cunoștințe astronomice: eclipsele, împărțirea timpului (ani, luni, săptămâni, zile, ore minute, secunde), etc.

Asiro-Chaldeenii au ridicat și colosale monumente: temple, palate, turnuri pentru citirea stelelor, etc. Toate însă au ajuns până la noi numai dărâmături; căci erau făcute din cărămidă de multe ori nearsă.

Astfel sunt, între altele, următoarele:

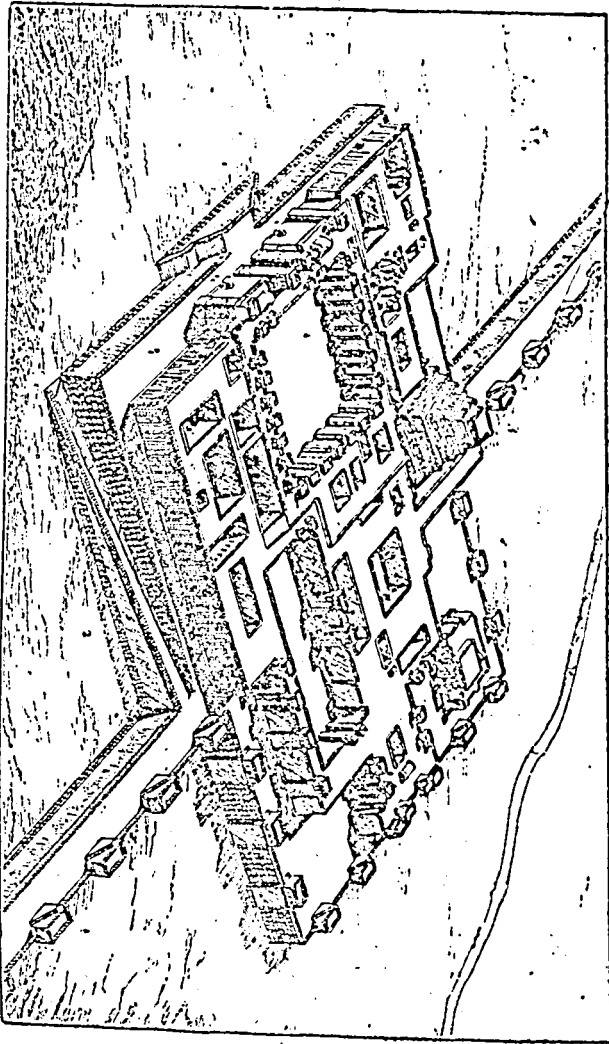
Dela Asirieni:

*Palatul lui Sargon*, lângă vechea Ninive.

Dela Chaldeenii:

*Palatul regilor, lucrare grandioasă pe stânga Eufратului; grădinele spânzurate, patru splendide terase plantate și su-*

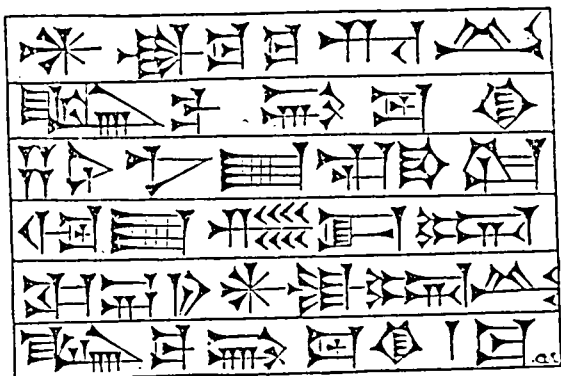
Palatul lui Sargon.



prapuse; și *Turnul Babel*, pe dreapta Eufратului, uriaș templu cu 8 caturi colorate deosebit—toate opera lui Nabuchodonosor.



În dărămăturile acestor monumente s'au găsit numeroase inscripții. Scrierea asiro-chaldeeană are forma unor cuie și



Cărămidă cu cuneiforme

de accia se zice *cuneiformă*. Ea eră săpată pe cărămizi moi, care apoi se uscau.

#### 4

### Fenicienii

1. Fenicia: Sidon, Tyrus. — Țara locuită de Fenicieni se numia *Fenicia*.

Ea eră o fâșie de pământ, lungă și foarte îngustă, așezată pe coasta apuseană a Asiei, între Marea Mediterană și muntele *Liban*. Pământul acestei țări eră mai mult stâncos din cauza ramificațiunilor muntelui. De aceea Fenicienii nu puteau face agricultură. În schimb însă, având lemnul la îndemână și marea în apropiere, ei s'au dedat la navigație și la comerț. Astfel că, în scurtă vreme, Fenicienii au ajuns foarte bogați și au ridicat multe și strălucite orașe pe toate capurile și insulele coastei lor.

Fiecare oraș eră de sine stătător, cu legile și cu regii săi. Dar o adunare generală, alcătuită din delegații tuturor orașelor, se ocupa de afacerile comune. Această adunare se în-

22746

truniă în orașul cel mai de frunte. Astfel a fost la început *Sidon* (pe la 1800 în. Chr.), până când l'au dărâmat *Filistenii*. Mai în urmă s'a ridicat *Tyrus* (pe la 1200 în. Chr.), oraș jumătate pe țărâm, jumătate pe o mică insulă de alături, până când a căzut și acesta sub Perși (538 în. Chr.).

2. Comerțul și coloniile feniciene; Carthagina. — Ceea ce a făcut strălucirea micului popor fenician a fost activitatea sa comercială și întinderea lui colonială.

În adevăr, Fenicienii au fost cei mai mari comercianți ai antichității. Ei făceau comerț și pe mare și pe uscat, schimbând mărfuri în natură dintr'o parte într'alta, fără a întrebuința monede. Corăbiile lor furnicau în toate părțile, punând în legătură Europa, Africa și Asia. Fenicienii au făcut și ocolul Africei. În acelaș timp caravanele feniciene străbăteau interiorul celor 3 continente, și mai ales al Asiei.

Totdeodată ei se îndeletniciau și cu industria, fabricând pentru comerț: stofe, bijuterii, vase și mobile renumite. Tot lor se datorește descoperirea *purpurei*, un lichid roșu pentru văpsit vestmintele regilor și ale nobililor, extras dintr'o scoică de mare, și aflarea *sticlei* transparente.

Odată cu comerțul, Fenicienii au stabilit *colonii* pe toate țărmurile Mării Mediterane, ale Oceanului Atlantic, ale Mării Roșie și ale Oceanului Indian.

Cea mai importantă din toate coloniile feniciene a fost *Carthagina*.

Aceasta s'a întemeiat de către fugarii din Tyrus, pe vremea unei răscoale din timpul regelui *Pygmalion* (sec. IX în. Chr.). Atunci sora regelui, numită *Elissar*, răzvrătindu-se cu mai mulți nobili contra crudului său frate, a fugit în Africa. Acolo a întemeiat noul oraș *Carthagina*. Povestea zice, că *Elissar* sau *Didona* (fugara) ar fi cumpărat dela vechii locuitori o bucată de pământ, cât avea să cuprindă o piele de bou. În urmă ea ar fi tăiat pielea în fâșii subțiri, care au cuprins un spațiu îndestulător pentru a ridica cetatea.

Carthagina a ajuns în scurtă vreme rivala și mai apoi moștenitoarea puterii și strălucirii Tyrului. Mai târziu ea a

purtat lupte crâncene cu Romanii, și a fost cucerită de aceștia.

**3. Insemnătatea culturală a Fenicienilor; alfabetul.**— De și Fenicienii au fost un popor mic, lacom și rău văzut de toți vecinii, mai ales că zeului lor principal *Baal*, aduceau și jertfe omenеști, totuși au mare însemnătate culturală. Aceasta stă în faptul, că prin colindările lor comerciale ei au dat multe cunoștințe tuturor popoarelor, cu care au venit în atingere, dar mai ales acelor de prinprejurul Mării Mediterane.

Astfel, ei au ușurat navigațiunea descoperind *steaua polară* și au făcut cunoscute diferite plante (măslin, smochin) și animale (porumbel, măgar) folositoare.

Au răspândit apoi, pe unde au ajuns, binefacerile civilizației egiptene și asiro-chaldeene, ce și le însușiseră și ei.

Totdeauna Fenicienii au fost îndemnați, din cauza trebuințelor comerciale, să ușureze scrierea Egiptenilor și Asiro-Chaldeenilor. Astfel au format *alfabetul*, alcătuit din 22 litere, care s'a răspândit apoi la toate popoarele.

## 5

### Ebrii

**1. Palestina și Ierusalimul.** — Spre sud-est de Fenicia se află *Palestina* sau *Chanaan*, țara în care au trăit Ebrii.

Palestina e un platou, nu așa mare, brăzdat de ramurile muntoase ale *Libanului* și *Anti-Libanului*. Ea e udată de fluviul *Jordan*, care curge de la nord la sud până la *Marea Moartă*, formând în drumul său lacul *Generazeth* sau *Marea Galileei*. Pământul ei nu prea e roditor, dar în schimb ea era în vechime bogată în numeroase pășuni pentru vite. De aceea se mai zicea și *pământul făgăduinței* sau «țara în care curge lapte și miere».

Orașul de frunte al Palestinei a fost *Ierusalimul*, așezat la nord-vest de Marea Moartă și care a avut o mare însemnătate istorică și religioasă pentru Ebrii.

**2. Patriarhii Ebreilor: Abraham, Isaac, Iacob, Iosif; Moise.** — La început Ebreii erau nomazi și ascultau de *patriarhi*.

Cel dintâiu patriarh, sub care se zice, că ei au și venit din Mesopotamia — leagănul lor primitiv — a fost *Abraham*. După acesta a rămas conducător al Ebreilor fiul său, *Isaac*, și mai târziu nepotul său, *Iacob*, supranumit *Israel*. Sub fiul acestuia din urmă, adică sub *Iosif*, Ebreii au intrat în Egipt, pe vremea Hicsoșilor.

După izgonirea Hicsoșilor, faraonii egipteni începură să-i persecute cumplit. Cel ce-i scoase din această țară, scăpându-i de robie, fu *Moise*.

Insuflat, zice-se, de Dumnezeu, el îi duse mai întâiu în peninsula Sinai din Arabia. Acolo le dete *decalogul* sau cele 10 porunci religioase, săpându-le pe table de piatră, numite *tablele legii*. Dar, fiind-că Ebreii nu se dezbarau de obiceiurile stricte din Egipt, Moise îi făcu să rătăcească 40 ani prin deșert. Numai sub urmașii lui ei putură intra în Palestina, pe care o împărțiră în 12 triburi, după cei 12 fii ai lui Iacob. Fiecare trib trăia singur și de cele mai multe ori triburile se luptau între ele. Din această cauză, dese ori Ebreii fură supuși de popoarele vecine. Câte odată însă, ei se puneau sub ascultarea vre-unuia mai de seamă dintre dâșii, numit *judcător*. Astfel de judcători fură *Samson* și *Samuel*.

**3. Regii: Saul, David, Salomon.** — În cele din urmă, Ebreii simțiră nevoia de a se uni cu totul și a avea regi (pe la anul 1100 în. Chr.) Primii și principalii lor regi fură: *Saul*, *David* și *Salomon*.

Saul purtă lupte crâncene cu vecinii și mai ales cu Filistenii, cei mai mari dușmani ai Ebreilor.

David se distinse prin marile lui cuceriri, întinzându-și stăpânirea până la Euftrat și până la Marea Roșie. El fu adevăratul întemeietor al statului ebru și zidi capitala Ierusalim pe muntele Sion.

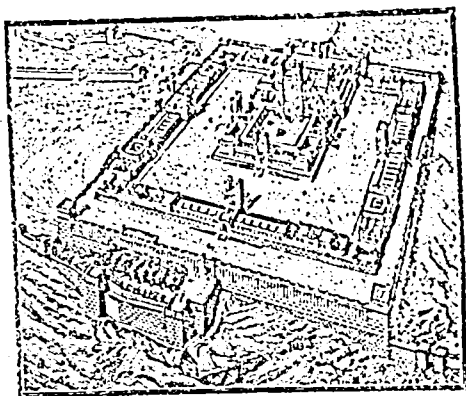
Salomon, fiul lui David, duse regatul ebru la culmea strălucirii. El eră vestit prin înțelepciunea, bogăția și iubirea lui de pace.

Totdeauna el infrumuseță și Ierusalimul, zidind un mareț templu, renumit prin scumpetea podoabelor sale.

**4. Decăderea și împrăștierea Ebreilor.** — După moartea lui Salomon statul ebru slăbi. Regii, cari urmară, începură să se certe între dâșii. In cele din urmă, regatul se împărți în două: *regatul lui Iuda*, cu capitala Ierusalim; și *regatul lui Israel*, cu capitala Samaria (900 in. Chr.).

Regele asirian Sargon distruse regatul israelit, iar mai târziu Nabuchodonosor pe cel iudeu. Ierusalimul fu dărâmat și Ibreii ajunseră in captivitatea babilonică.

Mai târziu căpătară voie să revie în vechea lor patrie și să-și rezidească templul. Ei nu mai putură avea însă o viață neatârnată. Din supunere în supunere, Ebreii ajunseră in cele din urmă sub Romani, cari îi împrăștiară apoi in toată lumea (sec. I d. Chr.).



Templul din Ierusalim

**5. Insemnătatea religioasă a Ebreilor: monoteismul.** — Ebreii sunt însemnați prin religia lor superioară și prin influența acesteia asupra omenirii. In adevăr, ei fură singurul popor *monoteist* din vechime și fură aduși la această credință de Moise, care făcu din vechiul zeu solar, pe *Iehovah*, adică dumnezeul nevăzut, unic, etern și prea puternic. Toate celelalte popoare vechi erau *politeiste*, adică se inchinau la mai mulți zei.

Religia Ebreilor poartă numele de *mozaism*.

Mozaismul a fost întreținut in popor de *profeți*, ca *Isaia* și *Jeremia*. El a dat naștere la o prea frumoasă literatură poetică religioasă — ca *psalmii* lui David și *proverbele* lui Sa-

lomon — cuprinsă în cartea sfântă a neamului ebru, adică în *Biblie* sau *Vechiul Testament*.

Monoteismul ebraic a devenit temelia religiunilor mari monoteiste de mai târziu.

## 6

## Medo-Perșii

1. **Arii și Iranul.** — Medo-Perșii erau două popoare inrudite. Ei se trăgeau dintr'un neam foarte vechiu. *Arii*, despre care nu putem ști mai nimic și din care se mai cobor și alte popoare, ca Grecii, Romanii, etc. Leagănul acestor Ari pare să fi fost *Iranul*, de unde apoi s'au întins mai în toate părțile.

Iranul e un întins platou, care desparte Asia apuseană de cea răsăriteană. E așezat între fluviile Tigrul și Indus, și între Marea Caspică și golful Persic. În mare parte Iranul este un deșert. Pe la margini însă munții au văi foarte fertile în cereale, pășuni și pomi roditori.

Dintre popoarele *arice* n'au rămas în Iran de cât *Mezii* și *Perșii*. *Mezii* au locuit partea de nord a acestui platou, iar *Perșii* pe cea de sud. Orașele lor de frunte au fost: *Ecbatana*, capitala *Mezilor*; și *Pasargade*, *Persepolis* și *Susa*, capitalele succesive ale *Perșilor*.

2. **Mezii: Cyaxares.** — *Mezii* au trăit multă vreme în triburi, suferind robia și prădăciunile vecinilor. În cele din urmă s'au hotărât să întocmească un singur stat, sub conducerea unui singur șef sau rege. Cel dintâiu, cunoscut de istorie, a fost *Cyaxares* (sec. VII în. Chr.).

Acesta a supus toate triburile persane din sud și a purtat un crâncen războiu cu *Asirienii*. Alinându-se cu *Babilonienii*, *Cyaxares* a cuprins cetatea *Ninive* (625 în. Chr.) și a distruș-o. În urmă el a ocupat partea de nord a *Asyriei* și s'a întins spre vest până la *Lydia*, bogat stat din *Asia-Mică*.

Următorul lui Cyaxares a fost slab și crud. El a provocat o răscoală a Perșilor, care a pus capăt dominațiunei medice. De acum Perșii iau conducerea statului.

**3. Perșii: Cyrus, Darius.** — Cel care a condus răscoala Perșilor și a ajuns regele acestora a fost *Cyrus*, nepotul de-tronatului rege med.

Cyrus, despre a cărui naștere și copilărie se spuneau frumoase legende, a fost un vestit cuceritor. El a întins stăpânirea medo-persană peste toată Asia vestică.

Prima lui cucerire a fost Lydia, în a cărei capitală *Sardes*, domniă bogatul *Cresus*. Acesta plănuise o alianță cu Babilonienii și cu Egiptenii în contra Perșilor. Cyrus însă îl bătă, mai înainte ca această alianță să-și dea roadele, îl prinse și-l condamnă să fie ars pe rug. Dar gândindu-se, că i s'ar putea întâmpla și lui cândva o asemenea nenorocire, îl iertă în cele din urmă și-l făcū sfetnicul său. Apoi biruitorul rege persan înconjură Babylonul și-l luă, abătând Eufратul și pătrunzând înlăuntru pe matea fluviului (538 în Chr.). Cu acest prilej Ebreii scăpară din captivitatea babilonică, căpătând voie să se reîntoarcă în patrie. În urmă Cyrus vrū să atace și Egiptul, dar muri în niște lupte cu *Massageții*, popor barbar de pe lângă Marea Caspică.

Fiul și urmașul său porni de îndată contra Egiptenilor, și în lupta ce avū loc îi zdrobi, iar țara lor căzū sub Perși (525 în. Chr.).

După acesta Perșii aduseră la tron pe o rudă a lui Cyrus, pe *Darius* (522 în. Chr.).

El avū de potolit mai întâiu o răscoală a Mezilor și a Babilonienilor și făcū din Babylon capitala statului persan. Apoi porni o expediție, fără rezultat hotăritor, contra *Sciților*



Darius I

care locuiau prin țările dela Dunăre și Marea Neagră, (513). Cu prilejul expediției contra Scitilor, Darius cuprinse și țările din peninsula balcanică. El mai voi a pune mâna și pe Grecii din sudul peninsulei și astfel începă cu ei marile *războaie medice* sau *greco-persice* (500 în. Chr.). N'a avut însă nici-o izbândă, nici el, nici urmașii săi.

**5. Intinderea și organizarea imperiului persan.** — In timpul lui Darius imperiul persan avă cea mai mare întindere: dela Dunăre și până la fluviul Indus și dela Marea Caspică până în Egypt. De aceea el a căutat să-i deă și o bună întocmire.

Popoarele cucerite erau vasale și tributare, dar autonome. Ele își păstrău limba, religia, legile, obiceiurile și pe alocurea chiar șefii lor naționali. Pentru a se împiedică însă revoltele, statul a fost împărțit în mai multe guvernăminte, numite *satrapii*, ai căror capi erau spionați și supravegheați de aproape de rege.

Pe de altă parte s'au înzestrat provinciile cu drumuri, care au dat avânt comerțului, cu servicii de poștă și cu o numeroasă poliție. Prin capitale s'au ridicat mărețe *palate*, îmbodobite cu sculpturi și cu cărămizi zmălțuite în mai multe colori. S'au stabilit și dări regulate, unificându-se și moneda prin batere de bani, numiți *darici*, după numele regelui Darius. In fine s'a generalizat scrierea cuneiformă, imprumutată dela Asyro-Chaldeeni, ca mai toată cultura lor, dar simplificându-se și făcându-se aproape alfabetică.

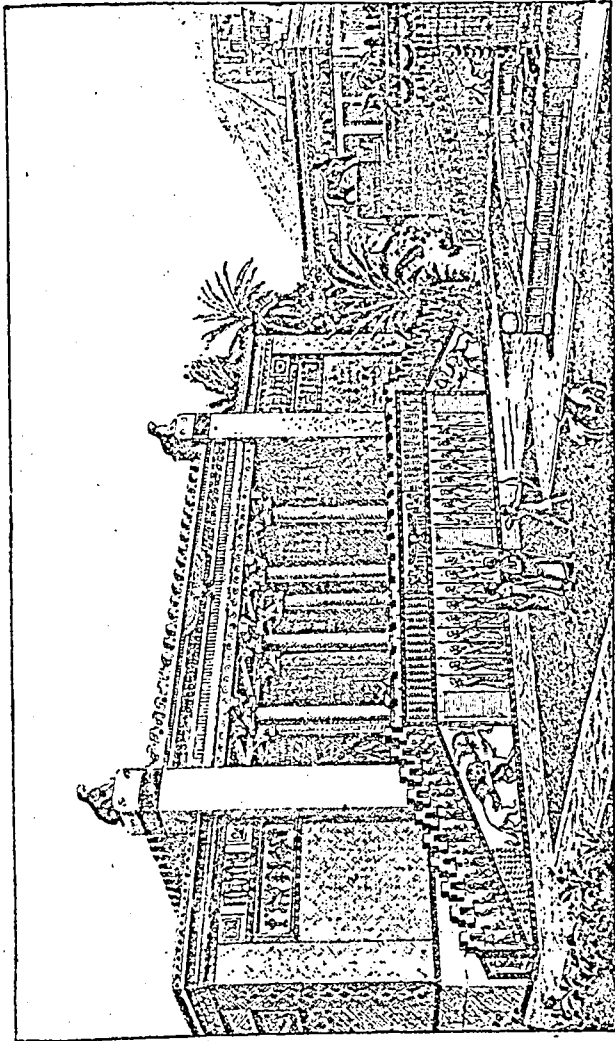
**5. Credințele religioase ale Perșilor: Dualismul, Zoroastru.** — Religia medo-persană aveă un caracter *dualist*, punând față în față *binele* și *răul*. Zeul binelui eră *Ormuzd*, a toate creator, iar zeul răului eră *Ahriman*.

Omul eră dator să lupte contra răului pe orice cale, să creadă în bine, să se roage, să muncească, să facă fapte bune, să se pocăiască.

Ormuzd n'aveă nici statui, nici altare. Inșă pe înălțimi adăpostite, sau pe *vetre* în formă de piramide, ori în formă turnuri cu etaje, ardeă veșnic *focul sacru*, simbolul zeului. Cultul



constă din jertfe de animale domestice și din pomeni însoțite de cântece religioase.



Palat persan

Cadavrele morților nu erau îngropate, nici arse, nici asvârlite în apă, înainte de a fi înfășurate cu ceva curat, pentru a nu

---

se pângări pământul, focul ori apa. Mai deseori erau lăsate, pe înălțimi sau pe *turnuri* rotunde, pradă păsărilor și fiarelor sălbatice. Pentru regi se clădiau *morminte* mărețe. Sufletul după judecată, se zicea, că trece, dacă eră bun, pe puntea de peste Infern, în Paradis, unde petrecea până la a doua înviere; iar dacă eră rău, se prăbușia în Iad.

*Dualismul*, adică credința în doi zei, a fost dat de profetul fabulos *Zoroastru*.

Cu îngrijirea lui erau însărcinați niște preoți, numiți *magi*.

---

## ISTORIA GRECILOR

## Geografia Greciei antice

1. **Geografia fizică.** — Țara Grecilor fu mica peninsulă, din sud-estul Europei, numită și azi *Grecia* sau *Hellada*.

Terenul acesteia e muntos. Cel mai însemnat munte e *Olympul*. Cu toate acestea e bogat în văi fertile, în metale și în lemne. Cursurile de apă, deși mici, sunt însă numeroase și ajută la rodirea pământului. Așa sunt *Alpheul*, *Eurotas*, ș. a.

Pe dealtă parte, această țară e înconjurată de 3 părți cu mări, care îi întretaie coastele cu nenumărate golfuri și prin aceasta înlesnește navigația și comerțul.

În fine, Grecia are o climă dulce și sănătoasă și un cer senin.

Pe lângă toate acestea patria Grecilor eră așezată în vecinătatea popoarelor orientale și cam în centrul lumii vechi.

Cu un cuvânt, prin însușirile solului și ale așezării sale geografice, Grecia fu o țară prielnică dezvoltării unui popor.

2. **Impărțirile geografice, statele grecești.** — Din punct de vedere geografic, Grecia se împarte, după înfățișarea pământului ei, în trei regiuni. Fiecare din acestea la rândul lor se subdivid în alte ținuturi mai mici, care în antichitate formau tot atâtea *state*.

Astfel sunt:

*Grecia nordică*, unde se găsiă localitatea religioasă *Dodona*;  
*Grecia mijlocie* sau *Hellada propriu zisă*, care aveă între  
 altele cetatea *Theba*, localitatea religioasă *Delphi* și vestita  
 cetate *Athena*;

*Grecia sudică* sau *Peloponesul (Moreea)* cu cetatea *Co-*  
*rinthus*, cu localitatea religioasă *Olympia* și cu celebra ce-  
 tate *Sparta*.

3. **Insulele și orașele din Asia Mică.** — De Grecia țin  
 geograficește și insulele de prin prejur.

Mai însemnate în antichitate erau:

*Eubeea* și *Creta*, apoi

*Corcyra* (Corfu) dintre insulele zise *Ionice*,

*Delos* și *Paros* dintre cele numite *Cyclade*, și în fine,

*Lesbos*, *Samos* și *Rhodus* de pe lângă coastele Asiei Mici.

Această punte de insule, ce stabiliă legătura dintre Grecia  
 și Asia Mică, făcë ca țărniurii apuseni ai acestei din urmă  
 să fie socotiți ca ținând tot de Grecia. De altfel pe coastele  
 Asiei Mici, în regiunea numită și *Ionia*, au înflorit numeroase  
 cetăți grecești, ca: *Miletus*, *Smyrna*, *Troia*, etc.

Deci teritoriul vechiului popor grec se întindeă și peste  
 insulele vecine peninsulei, precum și pe litoralul Asiei Mici.

4. **Coloniile.** — Grecii nu s'au mulțumit să trăiască în  
 mărginile teritoriului arătat. Cu timpul ei au început să emi-  
 greze din aceste locuri, înființând un șir de *colonii* pe țăr-  
 nuri Mediteranei și ai tuturor mărilor formate de aceasta.  
 Orașul, din care se desprindeă colonia, se numiă *metropolă*,  
 adică «orașul-mamă».

Cauzele, care pricinuiău întemeierea de colonii, erau multe.  
 Immulțirea populațiunei, foamețea, năvălirile străine, revo-  
 luțiile lăuntrice, molimele, cataclismele naturale, dorința de  
 a călători, etc., iată ce împingeă mai mult la emigrare. Mai  
 ales însă coloniile s'au născut din interese comerciale. În  
 această privință se făcë mare concurență Fenicienilor.

Toate cetățile grecești au contribuit la înființarea de co-  
 lonii, dar cele mai multe din acestea se datoresc Miletului-  
 din Asia Mică.

Principalele colonii au fost:

*Tomis* și *Sinope* la Marea Neagră, *Byzantium* în Bosfor, *Olynthus* pe țărmul nordic al Mării Egee, *Tarentum* și *Neapolis* pe coastele Italiei sudice, *Syracusa* în Sicilia, *Massilia* în sudul Franței, *Saguntum* pe coasta răsăriteană a Spaniei și *Cyrene*, în Africa, aproape de Egipt.

Coloniile au ajuns la mare dezvoltare și unele au întrecut chiar metropolele lor. Primii legiuitori și înțelepți, primii poeți și artiști greci, s'au ivit în colonii.

Prin colonii, Grecii își dezvoltau comerțul, se învațiau și căpătau noi cunoștințe din atingerea cu toată lumea. La rândul lor împărtășiau și ei diferitelor popoare limba și cultura lor.

## 8

### Religiunea Grecilor

1. Zeii. — Grecii, deși erau împrăștiați prin diferite părți și deși nu erau uniți într'un singur stat, aveau totuși o puternică legătură între ei prin religie.

Ei au îndumnezeit toate puterile naturii, toate îndeletnicirile și pasiunile omenești, creind o mulțime de zei. Zeii erau închipuiți ca niște ființe cu formă și cu viață omenească, dar nemuritori și de o inteligență și forță supranaturală. Erau nevăzuți și nu se arătau, decât când vroiau și cui vroiau. Dese ori însă se amestecau în viața lumească, ocrotind sau urgisind pe muritori. Reședința lor se credea, că e pe muntele Olymp. Grecii au născocit povestiri foarte frumoase despre zei și despre faptele lor. Aceste povestiri se zic *mituri*, iar colecțiunea tuturor miturilor se chiamă *mitologie*.

Cel mai mare dintre zei era *Zeus*, zeul cerului, creatorul zeilor și al lumii. El avea doi frați: *Poseidon*, zeul mărilor și *Hades*, zeul lumii subpământene. Alți zei mari erau: *Hera*, soția lui Zeus, zeița atmosferei și a căsnicilor; *Athena*, zeița

fulgerului și a înțelepciunii; *Phoebus*, zeul soarelui și al artelor; *Arthemis*, zeița lunii și a vânatului; *Hermes*, zeul vântului și al comerțului, curierul zeilor; *Aphrodita*, zeița aurorei și a frumuseței; *Ares*, zeul furtunilor și al războiului; *Hefaistos*, zeul focului și al industriei; și *Demeter*, zeița pământului și a agriculturii.

Pe lângă acești 12 zei mari erau și numeroși zei secundari și o mulțime de divinități mărunte în întreaga natură, (pe munți, în aer, pe mare, etc.) Între aceste din urmă erau *Muzele* și *Nimfele*. Apoi fiecare oraș și fiecare familie își avea zeul sau zei săi protectori.

Credința în viața viitoare eră și la Greci. Lumea de subpământ, sau *Infernul*, unde mergeau sufletele morților, adică *umbrele*, se împărția în două: *Câmpiile Elyzee*, locuri ferice pentru petrecerea dreptilor; și *Tartarul*, locul chinurilor pentru pedepsirea păcătoșilor.

**2. Cultul: temple, amficionii.** — Zeii fiind puternici și porniți a se amesteca în viața lumească, Grecii căutau să și-i atragă. Pentru aceasta ei ridicau *temple* mărețe, înăuntru cărora așezau statua, în formă omenească, a zeului sau a zeiței ce adorau. Tot în temple se depuneau darurile aduse zeului. Preoții și preotesele întrețineau cultul prin rugăciuni, jertfe și libațiuni. Toate acestea se făceau afară din templu, acesta rămânând a fi numai locuința divinității.

Afară de aceasta se făceau întovărășiri de mai multe cetăți pentru a adora un acelaș zeu, a-i ridica temple și a-i da serbări comune. Aceste întovărășiri se numiau *amficionii*. Cea mai însemnată amficionie era cea dela Delphi, compusă din 12 cetăți. Mai târziu amficioniile avură și rost politic, căci ajutau la nevoie cetățile aliate sau împăcau certurile ivite între ele.

**3. Oracolele.** — Grecii mai credeau, că voința zeilor și viitorul hotărât de aceștia se poate ști după unele semne din natură sau după spusele preoților ghicitori dela anumite temple. Prezicerile acestea, precum și locurile unde ele se

făceau, se numiau *oracole*. La oracole alergau Grecii din toată părțile, ceia ce strângea tot mai mult legăturile dintre ei.

Cel mai vechiu oracol era la Dodona, unde se află un stejar miraculos. Dar cel mai vestit era la Delphi, la templul zeului Phoebus. Aci profetiza preteasa *Pythia*, șezând pe un tripod de aur deasupra crăpăturilor unei peșteri, de unde eșiau gazuri ametoare. Vorbele ei fără șir se rânduiau în versuri de către preoți.

Răspunsurile oracolelor erau greu de înțeles sau aveau câte două înțelesuri. Totdeauna însă ele erau potrivite cu împrejurările și de multe ori nu erau decât sfaturi înțelepte date oamenilor



Aruncător cu discul



Luptători

sau cetăților de către preoți.

**4. Jocurile publice.**—Tot serbări religioase erau și *jocurile publice*. Acestea constau din întreceri gimnastice, artistice și literare între toți Grecii. Străinii nu erau primiți. Cât timp țineau jocurile, era pace și înfrățire generală între toate cetățile grecești. Invingătorul, încoronat cu laur sau cu ramuri de măslin sfințit, era admi-

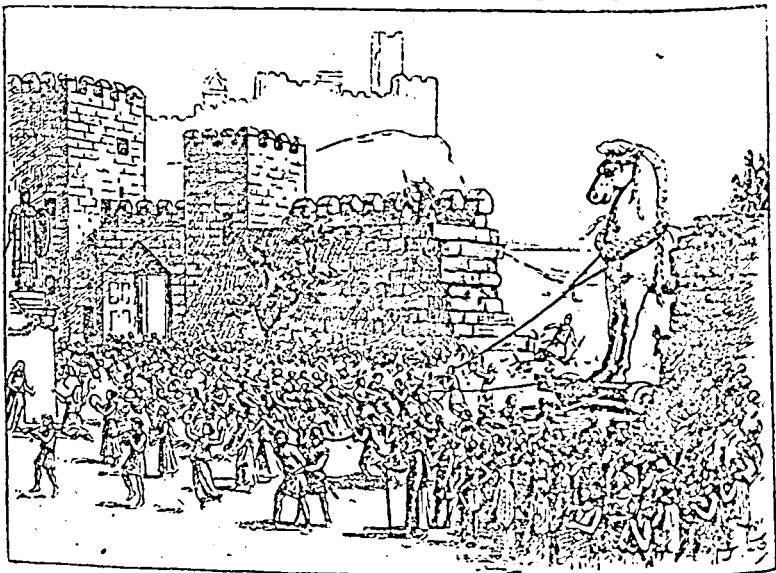
rat de toată suflarea grecească, atât el cât și familia și cetatea sa. I se ridică statui și era întreținut pe socoteala cetății natale.

Erau 4 jocuri mari naționale, dintre care cele mai renumite erau cele *olimpice*. Acestea aveau loc la Olympia în onoarea lui Zeus, din 4 în 4 ani, prin Iulie, și țineau 5—6 zile. Spațiul de timp dintre ele se numia *olimpiadă* și servia Grecilor la numărarea anilor. Prima olimpiadă s'a început cu anul 776 în. Chr.

## 9

## Sparta și Lycurg

1. Laconia și Sparta. — Grecii au ocupat peninsula Helada de foarte de mult, venind din Asia, parte prin nordul



Din războiul troian

țării, parte prin insule. Ei se împărțeau în 4 triburi, din care mai însemnate fură triburile Ionienilor și Dorienilor.



Despre viața Grecilor dela venirea lor și până mai târziu nu se știe nimic pozitiv. Întâmplările, ce vor fi avut loc pe



Luptă din războiul troian

atunci, au fost înfrumusețate de popor și prefăcute în minunate *legende* și *tradițiuni*. Astfel e spre pildă războiul



Din viața eroilor

*troian*, în care se povestește cum Grecii au distrus cetatea Troia.

Timpurile acelea se zic *eroice*, căci autorii isprăvilor de atunci erau numiți *eroi*. Dintre eroii acelor vremi trebuie a aminti pe preaputernicul *Heracles (Hercules)*.

Istoricește însă Grecii sunt cunoscuți numai, de când Doriienii au întemeiat un stat în *Sparta*, capitala ținutului *Laconia*.

În adevăr pe la anul 1000 în. Chr., Doriienii din nord s'au lăsat spre sudul Peloponesului. Vechii locuitori greci de aci fură învinși și siliți să fugă sau să fie făcuți robi. Doriienii le ocupară țara și întemeiară astfel statul spartan.

Sparta însă nu putu înflori dela început din cauza lipsei unei bune întocmiri. Numai când fu înzestrată cu legi minunate, date de *Lycurg*, ea ajunse să predomnească peste statele vecine.

2. *Lycurg și legile sale*. — Viața lui *Lycurg* e puțin cunoscută. Grecii spuneau, că ar fi trăit prin secolul IX și că ar fi călătorit mult pe la popoarele orientale.

Prin legile lui *Lycurg* s'au păstrat cele 3 clase sociale de mai înainte: *Spartanii*, *Pericii* și *Hiloții*. Spartanii erau Doriienii întemeietori ai statului, cari nu aveau altă treabă decât războiul și afacerile publice. Pericii erau vechii locuitori supuși de bunăvoie și cari locuiau în restul Laconiei, ocupându-se cu agricultura, comerțul, industria. Ei plăteau tribut Spartanilor. Hiloții erau restul populației, adică vechii locuitori robiți cu sila, cari munceau moșiile Spartanilor și erau ținuți în strașnică subjugare.

Din aceste clase, *Lycurg* s'a îngrijit numai de Spartani.

Astfel el le-a tăiat patima bogăției: dându-le moșii egale, care nu puteau fi vândute; oprindu-i de a stă în legături cu străinii; și bătând monede mari de fier, greu de întrebuițat.

Iar în privința guvernului țării, rezervat tot numai Spartanilor, el a stabilit următoarea întocmire:

A lăsat în fruntea statului tot 2 *regi*, ca și mai înainte, cari însă cu timpul au ajuns sub controlul a 5 *efori*, aleși anual de popor.

A dat toată puterea *senatului*, adică adunării a 28 bătrâni de cel puțin 60 ani, aleși prin aclamație și pe viață de popor.

A păstrat în fine și vechia *adunare a poporului*, compusă din restul cetățenilor dela 30 ani în sus, care să aprobe sau să respingă hotărârile senatului, fără nici o discuție însă.

În sfârșit Lycurg s'a ocupat mai cu deosebire de educațiunea poporului spartan.

Copiii aparțineau mai mult statului decât părinților. La nașterea lor, cei slabi sau diformi erau asvârliți în râpile muntelui din apropiere, iar cei bine făcuți erau lăsați mamei lor până la 7 ani. De atunci înainte erau luați pe seama statului. Erau crescuți în comun, făcând exerciții militare și dedându-se cu toate suferințele. Umblau desculți, purtau una și aceeași haină în orice timp, dormiau pe trestii tăiate de ei înșiși, se scaldau iarna și vara în râu, mâncau puțin, prost și repede, erau bătuti crunt și erau lăsați să fure, dar să nu fie prinși. Învățătură li se dădea foarte puțin: scris, citit, socotit, cântece religioase ori războinice și povestiri despre isprăvile strămoșilor. Erau deprinși apoi să vorbească scurt — *laconic* — și să respecte pe bătrâni. Fetele erau crescute în acelaș mod ca și băieții.

La 17 ani tânărul intră în armată și stă până la 60 ani. La 30 de ani se căsătorie și și exercită drepturile politice. Nu locuie însă cu femeia și cu copiii săi până la 60 ani. Avea doar voie să vie, din când în când, la familie. Mâncau în tabără grupe-grupe, contribuind fiecare cu bani și cu merinde, iar din timp în timp făceau ospete publice cu renumita lor *ciorbă neagră*, o zeamă de carne cu sare, oțet și untură.

**3. Hegemonia spartană.**—Legile lui Lycurg au făcut din Spartani niște minunați soldați, curagioși și disciplinați. Ele i-au îndemnat dela început la războaie cu statele vecine, pentru a le supune.

Primele și cele mai însemnate lupte au fost cu *Mesenienii*, din apusul Laconiei, cari parte au fost robiți, parte au fugit în Sicilia, unde au întemeiat *Messana* (Messina).

În urmă Spartanii au stabilit dominațiunea (hegemonia) lor asupra întregului Pelopones.

## 10

### Athena și Solon

**1. Athena înainte de Solon.** — Al doilea stat grec de mare importanță a fost cel ionian din *Athena*, capitala ținutului *Attica*.

Începuturile lui se pierd în timpuri depărtate. Ultimul rege, se zice, că ar fi pierit în luptele din timpul năvălirii Doriencilor. Dela moartea acestuia, regalitatea a fost desființată și înlocuită cu *archontatul*. La început au fost doi *archonți* pe viață. Apoi s'a îngăduit și altor *eupatrizi* (nobili) să poată fi archonți. În urmă archontatul s'a făcut pe 10 ani și în sfârșit s'a făcut anual, iar numărul archonților a fost ridicat la 9.

Cu toate acestea statul eră frământat de turburări lăuntrice, nefiind legi scrise. Pentru a se sfârși cu aceste certuri s'a hotărât, ca să se facă legi.

Cel ce a izbutit să dea legile dorite, a fost *Solon*.

**2. Solon și legile sale.** — Solon se trăgea din neamul ultimului rege. Familia sa scăpătând, el s'a datat la comerț și astfel a cutreerat tot Orientul. Cu acel prilej și-a îmbogățit mult cunoștințele. De aceea Atenienii au început să-l socotească printre cei mai înțelepți greci (7 la număr) și l-au ales archonte, ca să le dea legi (pe la 600 în. Chr.).

Solon se gândi mai întâiu să ușureze mulțimea. Astfel hotărî: ca și oamenii de jos să aibă pământ, ca datoriile celor săraci să fie reduse sau iertate, ca nici-un datornic să nu fie închis sau rob, și în fine ca valoarea monedei să fie urcată.

După aceea împărți pe cetățeni în 4 clase după avere (produsul pământului), iar nu după naștere. Cei mai bogați aveau și cele mai multe drepturi, dar și cele mai mari îndatoriri.

Pe de altă parte guvernul fu întocmit din: archontat, senat, adunarea poporului și areopag.

Archontatul era tot vechea instituție dinainte de Solon, păstrată întocmai.

Senatul se compunea din 400 membri, dela 30 de ani în sus, aleși anual de popor din primele 3 clase și se ocupa mai mult cu facerea legilor.

Adunarea poporului o alcătuiă restul cetățenilor onorabili, dela 20 de ani în sus, cari se întruniau de 4 ori pe an și cari aveau în mâna lor mai toată puterea statului, discutând și hotărînd totul.

Areopagul, de origină foarte veche, se compunea din cei mai onorabili foști demnitari, mai ales archonți, numiți pe viață, cari supravegheau faptele tuturor demnitarilor statului și judecau crimele mari.

În sfârșit și legile lui Solon s'au ocupat de viața cetățenilor.

Copiii erau crescuți de părinții lor până la 16 ani și erau datori să cunoască o meserie. De atunci erau luați de stat pentru a fi deprinși cu exerciții corporale, cu arte și cu învățatură mai întinsă. La 18 ani tinerii intrau în armată, iar la 20 ani căpătau drepturile politice. De acum înainte erau supuși ordinilor statului până la 60 de ani. Puteau însă să facă comerț, industrie, să călătorească, să stea în legătură cu străinii. Ba încă străinii căpătară voie să se stabilească în cetate, pentru a se da mai mare avânt activității comerciale și industriale. Fetele primiau o creștere potrivită naturei lor: lucrul de mână și gospodăria casei.

Intr'un cuvânt legile lui Solon au adus pacea înlăuntru și au făcut din Athenieni niște oameni liberi, bogați, instruiți și bravi.

**3. Modificarea legilor lui Solon: Clisthenes.** — Solon, plecând din nou în Orient, în lipsa sa se iviră nemulțumiri. O rudă a lui se folosi de această stare și ajunsese tiran, adică domn stăpânitor al Athenei.

Fiii acestuia însă nu știură să guverneze după moartea tatălui lor. Unul din ei fu omorît, iar celalt fugi la Perși.

Atunci se ridică în fruntea Athenci, *Clisthenes* (510 în. Chr.), care ajungând prim-archonte, restabili legile lui Solon, modificându-le și mai mult în folosul mulțimei.

Astfel *Clisthenes* împărți pe toți locuitorii liberi—fie băștinași, fie străini veniți de aiurea—in 10 triburi, după locuințe.

Dispuse apoi, ca archonte să poată fi ori ce cetățean.

Numărul membrilor senatului se urcă la 500, adică 50 de fiecare trib.

Adunarea poporului avea să se întrunească de 10 ori pe an.

În sfârșit areopagul pierdă dreptul de a judecă crimele mari, creîndu-se pentru acest scop un *tribunal popular* foarte numeros, pentru a se înlătură corupția și hatărul.

Totdeodată, pentru a se împiedică ridicarea vreunui nou tiran, *Clisthenes* înființă *ostracismul*, adică expatriarea pe 10 ani a cetățeanului socotit periculos pentru libertățile publice.

## II

### Primul războiu cu Perșii

1. Cauzele războaielor cu Perșii. — Prin sec. V în. Chr. au izbucnit între Greci și Medo-Perși niște crâncene războaie, ce au ținut aproape o jumătate de veac. Ele sunt cunoscute sub numele de *războaiele medice*.

Cauzele acestor războaie au fost 2 mai însemnate: *dorința de cucerire a Perșilor și revolta Grecilor din Asia Mică*.

Grecii din Asia Mică nemulțumiți cu stăpânirea persană, se revoltaseră (500 în. Chr.). Inceputul îl făcuse cetatea *Miletus*. Copleșiți însă de puterea Perșilor ei fură siliți să ceară ajutor dela frații lor din Europa. Cu sprijin dela Athenieni, Ionienii din Asia Mică câștigară câteva victorii, arzând între altele și bogata cetate *Sardes*. Regele *Darius* în cele din urmă îi învinse, arse *Miletus* și îi supuse din nou. Totdeodată el hotări să se răzbune pe Grecii din Europa, și mai ales pe Athenieni, și astfel se începură războaiele medice.

2. **Lupta dela Marathon; Miltiadēs.** — Darius însărcină pe ginerile său, *Mardonius*, cu expediția contra Grecilor. Acesta însă nu făcū nimic, căci atât armata sa de uscat cât și flota fură nimicite pe drum prin sudul peninsulei balcanice.

«Marele rege» însă nu se descurajă. Mai întâiu trimise soli la Greci, ca să ceară pământ și apă, în semn de supunere. Trimișii însă fură aruncați în puțuri, ca să ia de acolo semnele supunerii. Acest fapt îndârji și mai mult pe Darius. El porni o puternică flotă contra Greciei. Perșii apucară de dreptul prin Marea Egee și debarcară în număr mare pe câmpia *Marathon*, aproape de Athena (490 în. Chr.). Athenienii cerură ajutor dela celelalte cetăți grecești, dar în zadar. Sparta făgădui sprijin pentru mai târziu, ceace nu putea folosi Athenei amenințate.

Din fericire Athenienii aveau atunci un general cūragios și priceput, *Miltiades*. Acesta fusese mai înainte «tiran», supus Perșilor, în o provincie din sudul peninsulei balcanice. El luase parte la expediția lui Darius contra Sciților și propusese celorlalți Greci din armata regelui să rupă podul de peste Dunăre, ca astfel Darius să rămăe în mâinele barbarilor. Nu fusese însă ascultat și de teamă se refugiasse la Athena, cetatea lui de naștere.



Miltiades

Miltiades cunoștea modul de luptă al Perșilor și avea o mare dorință de a-i răpune. El înșiră armata sa pe o colină, în linie de bătaie ca și cea persană, și dete ordin de atac. Luați fără de veste, Perșii fură învinși și siliți să fugă spre corăbiile dela țarm. Athenienii însă îi urmăriră și se aruncară asupra vaselor lor, din care prinseră vreo câteva. Astfel Perșii eșiră învinși din această luptă. Se zice, că un soldat grec a alergat ca o săgeată la Athena, ca să ducă vestea biruinței. Dar ajungând, de abia a putut zice: «Am învins» și a căzut mort. *Ἔριον καπερ*

Perșii încercară cu flota lor să surprindă Athena prin partea de vest. Miltiades le înțelesese însă planurile și cu aceeași repeziciune alergase și el, ca să apere cetatea. Astfel că dușmanii n'au mai îndrăznit să dea nici un atac și s'au întors rușinați în Asia.

**3. Grecii după războiu: condamnarea și moartea lui Miltiades; Themistocles și Aristides.**—Pentru a împiedică pe viitor o nouă expediție persană prin Marea Egee, Miltiades făcû planul să cucerească insulele Cyclade. Cu o flotă de 70 vase el merse contra insulei Paros. Nu izbuti însă, ba chiar fu rănit. Athenienii atunci, îndemnați de adversarii lui, îl acuzară de trădare și-l condamnară la plata cheltuielilor expediției. Dar fiindcă nu avea cu ce plăti, se zice, că a fost aruncat în închisoare, unde a și murit din cauza rănilor.

După moartea lui Miltiades se ridicară în Athena 2 bărbați cu mare trecere: Themistocles și Aristides. Amândoi aceștia fuseseră printre comandanții greci în lupta dela Marathon.

Themistocles se distingea mai mult prin talentele sale. El eră ambițios, viclean și lacom de mărire. Se zicea, că gloria lui Miltiades nu-l lăsă să doarmă.

Aristides se însemnă cu deosebire prin caracterul său. Eră cumpătat, înțelept și de o corectitudine exemplară. De aceea fusese suprañumit «cel drept».

Intre acești doi bărbați se născu o luptă înverșunată pentru întâietate. In cele din urmă iscusitul Themistocles



Themistocles

făcû pe popor să creadă, că Aristides vrea să ajungă «tiran» și astfel acesta fu exilat prin ostracism. Se zice, că un cetățean, care nu știa carte, s'ar fi adresat chiar lui Aristides, ca să-î scrie votul. Intrebat pentru ce vroește să voteze exilul, el a fi răspuns: «Nici nu cunosc pe Aristides, dar mi s'a urît auzind pe toți numindu-l *cel drept*».



Rămas singur în fruntea Athenei, Themistocles caută să ia măsuri contra unui viitor atac persan. Astfel începă portul *Pireus* și întrei numărul vaselor de războiu.

## 12

## Al doilea războiu cu Perșii

1. **Expedițiunea lui Xerxes.**— Murind Darius, sarcina de a pedepsi pe Greci o luă asupra-și fiul său, *Xerxes*.

Acesta făcū pregătiri și mai uriașe, întrunind o armată de aproape 2 milioane oameni și 1200 corăbii. Apoi în primăvara anului 480 în. Chr. trecū el însuși pe la Hellespont (Dardanele). După ce străbătū fără greutate sudul peninsulei balcanice, intră în Grecia. Flota sa mergea pe lângă țărături, paralel cu trupele de uscat.

La vestea uriașei expediții persane, multe din cetățile grecești trecură de partea lui Xerxes. Celelalte însă hotărâră să se împotrivescă năvălitorilor cu o îndârjire desperată. Inceputul îl făcū Sparta.

2. **Lupta dela Thermopyle; Leonidas.** — Spartanii trimiseră o armată, sub comanda regelui *Leonidas*, la pasul *Thermopyle*, singurul drum de trecere din Grecia nordică în cea centrală. Ei aveau oarecare ajutoare și dela alte cetăți. Totdeodată flota ateniană, în unire cu alte câteva vase de ajutor, se oprī în strâmtoarea din apropiere, spre a sprijini armata de uscat.

Xerxes înaintă în voie până la Thermopyle, unde dete de împotrivirea lui Leonidas. Mirat de îndrăzneala acestuia și de puținii lui luptători, el îi scrisese să se predea, căci îl va face stăpânul Greciei. Regele spartan îi răspunse: «Mai bine mor, decât să-mi răbesc patria». Xerxes infuriat îi porunci să dea armele. Leonidas, fără să se înfricoșeze, îi răspunse: «Vino de le ia». Xerxes îl amenință apoi cu ploaia de săgeți, care va întunecă chiar soarele. «Ne vom bate la umbră», răspunse și de astă dată viteazul spartan.

În cele din urmă lupta începui. Perșii fură respinși de mai multe ori, din cauza poziției locului și a vitejei Grecilor. Un grec trădător însă le arătă o potecă prin munte, pe unde puteau să ajungă în spatele Grecilor. La această veste, Leonidas dete drumul celorlalți soldați greci și nu rămase decât cu 300 Spartani, hotărâți a muri până la unul. Așa se și întâmplă. Ei pieriră cu toții în luptă, dimpreună cu bravul lor rege, după ce făcuse însă dovada eroismului grec și a slăbiciunii persane.

Pe locul unde a murit Leonidas, s'a ridicat mai târziu un leu de marmoră cu inscripția: «Trecătorule, mergi de spune Spartei, că noi am murit aici supunându-ne legilor ei».

Xerxes putu acum să se îndrepte în liniște spre Athena.

**3. Bătălia dela Salamina.** — În fața pericolului Atenienii ascultară de Themistocles. După ce își puseră familiile la adăpost în insula *Salamina* din fața Athenei, ei se retraseră în «ziduri de lemn», adică în corăbii. Flota greacă, care se împotrivise și ea cu succes celei persane, intrase la rândul ei în apele Salaminei.

Între acestea Perșii ajunseră la Athena, o prădară și o arseră. Apoi se pregătiră să pătrundă în Pelopones. Totdeauna flota lor luase loc în fața celei grecești. Grecii erau aproape hotărâți să părăsească strâmtoarea de lângă Salamina, atât de priincioasă pentru luptă, și să meargă la istmul de Corinth, ca să oprească intrarea lui Xerxes în Pelopones. Themistocles însă prin viclenia sa făcu pe Perși să înceapă atacul. El se dedese amic al lui Xerxes și-i trimisese veste în ascuns, că Grecii vor să fugă și că de aceea trebuie să-i lovească fără întârziere, spre a nu-i scăpă din mâini. Aliații fiind atacați primiră lupta. Xerxes o privi cu îngâmfare de pe țârm, șezând pe un tron de aur.

Bătălia, ce se dete aci, la Salamina, fu zdrobitoare pentru Perși. Ambele flote erau într'un canal îngust, unde cu greu se puteau mișcă. Mai ales celei persane îi eră aproape cu neputință să manevreze, fiind alcătuită din vase mari și grele. Din această pricină Grecii, cu vasele lor mici și ușoare,

căştigară o însemnată victorie. Flota lui Xerxes fu aproape nimicită. De aceea «marele rege» se şi grăbi a se întoarce în Asia, mai ales că prin şiretenia lui Themistocles îi venise veste, că i se va distruge podul de vase, ce făcuse el, la venire, peste Hellespont.

**4. Ultimele lupte cu armata lui Xerxes.** — Xerxes lăsase în Grecia pe Mardonius cu o mare armată.

Acesta porni din nou cu jaf şi nimicire asupra Athenei. Atunci Spartanii trimiseră în ajutorul fraţilor lor pe regele *Pausanias*. Athenienii erau comandaţi de Aristides, care se înapoiase din exil în timpul bătăliei dela Salamina. Lupta, ce se dete acum, avu loc mai spre sud de Theba şi fu din cele mai crâncene. Ea se sfârşi tot cu izbânda Grecilor. Insuşi Mardonius pieri, iar armata persană fu aproape distrusă (479 în. Chr.).

Tot atunci vasele greceşti căştigară o nouă biruinţă de mare. În adevăr restul flotei lui Xerxes fuse nimicit lângă coasta Asiei Mici, în faţa insulei Samos.

## 13

### Sfârşitul războaielor medice

**1. Grecii după al doilea războiu: neînţelegerile lăuntrice.** — După al doilea războiu medic, Athenienii se puseră să rezidească Athena şi să o reîntărească. Totdeodată ei construiră şi întăriră portul Pireus, cu care plănuiră să lege cetatea prin nişte ziduri mari. În acelaş timp se spori şi flota. Toate măsurile erau luate contra Perşilor.

Spartei nu-i părea bine însă de această reînviere a Athenei. Ea voi să impiedice îndeplinirea îmbunătăţirilor, propuse toate de Themistocles, sub cuvânt, că ele nu vor servi decât Perşilor într'un viitor războiu. Dar Athenienii nu vrură să asculte de prefăcutele temeri spartane. Ba încă Themistocles întrebuintă şi de astădată viclenia. El plecă la Sparta, ca să se înţeleagă în această privinţă şi spuse acolo, că

Athenienii n'au făcut nimic pentru întărirea cetății. El ceru chiar, ca Sparta să trimită oameni spre a se incredința de adevărul spuselor sale. În tot timpul acesta însă, Athenienii lucrau cu cea mai mare grabă la ridicarea zidurilor. Numai când întăriturile cetății fură gata, Themistocles dete pe față adevărul. Sparta fusese astfel înșelată și de aceea căută să se răzbune cu orice preț pe istoțul atenian.

Momentul răzbunării nu întârziă.

Regele Pausanias intrase în legături cu Xerxes, care îi făgăduise mâna fiicei sale și stăpânirea întregii Grecii. Trădarea lui însă fu dovedită. De frică el se închise în templu, unde nu putea fi atins. Spartanii zidiră ușa templului, lăsând pe trădător să moară de foame. Se zice, că însăși mama lui Pausanias a pus cea dintâi piatră.

Sparta umilită prin fapta regelui său căută să compromită și pe Athena. Ea învinovăți pe Themistocles, cum că ar fi știut de trădarea lui Pausanias. Dușmanii lui Themistocles îl și deteră în judecată. El însă fugi la regele persan, urmașul lui Xerxes. Acesta îi dădu în stăpânire câteva cetăți, unde a și murit de durere. Se zice, că regele l'ar fi pus să conducă o armată persană contra patriei sale și că el atunci s'ar fi otrăvit.

2. **Confederația dela Delos.** — Dintre marii bărbați, de până aci ai Greciei, rămăsese în floare numai Aristides.

Acesta îndată după al doilea războiu, dăduse ideea unei ligi permanente contra Perșilor. Scopul acesteia avea să fie nu numai de a se apăra, dar acela de a se ataca. În curând el își îndeplini gândul, făcând o astfel de alianță între Athenieni, Ionienii din Asia și cea mai mare parte din insulele Mării Egee. Această alianță e cunoscută sub numele de *confederația dela Delos* sau *liga delică* (476 în. Chr.)

Fiecare din cetățile aliate erau independente. Aveau însă îndatorirea de a contribui cu bani, soldați și vase la o flotă generală greacă. Tezaurul confederației și locul de întrunire al trimișilor fiecărei cetăți aliate eră la templul din insula

Delos. Athena și Aristides aveau administrația generală a intereselor ligei.

Aristides a mănuit cu atâta cinste averea confederațiunii, încât a murit sărac. Statul a trebuit să poarte cheltuelile inmormântărei și să aibă grije de familia sa.

**3. Atacurile Grecilor contra Perșilor ; pacea.** — Mulțumită puternicei confederații, Grecii putură începe ei atacurile contra Perșilor. Generalul, care se deosebi acum prin priceperea și curagiul său, fu *Cimon*, fiul lui *Miltiades*.

Mai întâiu el introduse o modificare în întocmirea confederației, făcând pe aliați să dea mai mult bani decât ostași și vase. Totdeodată strămută tezaurul ligii la Athena.

În urmă începù atacurile.

După ce nimici cu desăvârșire orice urmă de stăpânire persană în Europa, Cimon trecù în Asia Mică și goni din ce în ce pe Perși înlăuntru continentului. Mai târziu el plecă cu 200 corăbii contra insulei *Cyprus*, unde repurtă o frumoasă victorie, deși fu rănit de moarte. În cele din urmă Perșii, văzând că nu pot să o scoată la capăt cu Grecii, propuseră pace. Aceasta se și încheiă îndată după moartea lui Cimon, dar potrivit cu hotărârile lui (449 în. Chr.).

Prin pacea, zisă a lui Cimon, se stabiliau următoarele: Perșii se îndatorau a da neatârnavare coloniilor grecești din Asia și de a nu întreprinde nici o expediție pe Marea Egee ori în vecinătățile ei, iar Grecii se obligau a nu mai ataca posesiunile persane.

## 14

### Hegemonia Athenei și Pericles

**1. Pericles; personalitatea sa.** — După războaiele medice, Athena ajunsese să aibe o strălucită *hegemonie* asupra tuturor cetăților grecești. Bărbatul genial, care vroi și știu să-i asigure o astfel de supremație, fu *Pericles*.

Pericles se trăgea din familia aristocratică a lui Clisthenes. El era inzestrat dela natură cu toate calitățile trupești și cu toate darurile înalte sufletești. Fusesse apoi instruit de învățații cei mai renumiți din timpul acela. Era frumos la chip și robust la trup. Avea o inteligență vie și bogată. Poseda o cultură întinsă. Se deosebia printr'un caracter hotărât și printr'o onestitate extremă. Și mai ales era cunoscut prin stăpânirea de sine, prin cumpănecala și înțelepciunea sa.



Pericles

Viața sa privată era simplă, rezervată și demnă. Nu-l atrăgea nici-o petrecere sgomotoasă, ci numai desfătări artistice și literare. Nu-l stăpâna nici-un interes particular, așa că nici de propriul său avut nu se îngrija.

Singura lui preocupare erau trebile publice. In aceeașă privință desfășură o activitate foarte mare. Nu făcea însă nici un sgomot deșert în jurul său. Iscusit și curajos în războiu, era mai cu osebite distins prin talentul său oratoric în luptele politice. Nu vorbea în

public decât rar, în împrejurări mari. Dar atunci elocința lui era atât de atrăgătoare, de hotărâtoare și de solemnă, încât el era asemuit cu Zeus.

În acest chip el ajunsese ușor cel mai cu vază bărbat din Athena și dobândi o autoritate fără margini asupra concetățenilor săi. N'avu însă nici un titlu deosebit și nici o demnitate. Era numai într'una ales *strateg*, adică între cei 10 generali comandanți ai armatelor. Totuși de fapt el fu ade-

văratul stăpânitor al Athenei timp de 20 ani (449—429 în. Chr.) și putu astfel să desăvârșească hegemonia patriei sale.

**2. Intărirea lăuntrică a Athenei: reformele democratice.** — Pentru ca Athena să se poată ridică în fruntea Greciei, avea mai întâiu nevoie de liniște și de tărie internă. Dar pentru aceasta trebuia, ca toți cetățenii să se bucure de o deplină egalitate în drepturi. De aceea și Pericles contribuă, să se facă o mulțime de reforme, care completau pe ale lui Clisthenes lucrând însă ca un *democrat*, nu ca un *demagog*.

Mai întâiu căută, ca poporul de jos să fie pus în stare a se ocupa cu trebile publice, asigurându-i traiul și luminându-l. Astfel încurajă toate ramurile de industrie, cari îmbogățiau. Hotări ca statul să aibă grije de lucrurile de prima necesitate. Și mai ales luă măsuri, ca cetățenii să fie plătiți pentru timpul întrebuițat în orice serviciu public. Totdeauna înlesni mulțimei sărace intrarea în teatre, căci acestea erau o școală pentru luminarea și înălțarea minții și inimii ei.

În acelaș timp Pericles modifică și legile vechi.

Mărgini puterile areopagului, luându-i dreptul de supraveghetor general în stat și nelăsându-i decât oarecari îndatoriri judecătorești.

Scăzû influența senatului și a archonților.

Spori însărcinările strategilor, singurii magistrați (funcționari) *aleși* — ceilalți fiind trași la *sort* — dându-le pe mână mai toate afacerile statului.

Mări drepturile adunării poporului, adăogându-i pe cele luate dela areopag.

Și în sfârșit întocmi în așa fel numerosul tribunal popular — zis al *Heliastilor* — ca să poată servi și ca îndreptător al greșelilor, ce adunarea ar fi putut săvârși în vreo chestie oarecare.

**3. Puterea Athenei în afară: imperiul maritim atenian.** — Intărirea lăuntrică a Athenei ușură mărirea puterii ei în afară. De altfel Pericles luă măsuri speciale și în această privință.

Mai întâi el mări considerabil portul Pireus și termină marile ziduri, ce-l legau de Athena.

Reorganiză apoi flota de războiu în așa fel, ca să fie purarea tare și gata de luptă. Iar pentru a învedera aceasta, el o preumblă pe mări cu mare pompă.

În sfârșit făcù *colonii*, care, pe deoparte asigurau pământ Athenienilor săraci și serviau ca piețe comerțului și industriei Athenei, iar pe de alta erau stațiuni pentru flotă și garnizoane militare ateniene prin acele părți.

Toate aceste măsuri avură mare înrăurire asupra soartei confederațiunei delice.

Aliații, foarte numeroși de altfel, ajunseră ca și tributari Athenei, fiind supuși la contribuțiuni regulate. Își păstrară ei legile și întocmirile lor interne și-și putură propăși afacerile, dar trebuiră să-și dărâme fortificațiile, să-și desfacă oștile și vasele de război, și să lase astfel toată grija militară pe seama Athenei. Tezaurul ligii se strămută la Athena și aceasta nu dădea seamă de întrebuintărea lui. Trebuia numai să-și împliniască îndatoririle către confederație. Chiar afacerile judecătorești ale aliaților se hotărau la Athena. Cu un cuvânt Athena ajunse o adevărată capitală a confederației și-și exercită conducerea foarte riguros.

Astfel «liga dela Delos» se preschimbă într'un întins și puternic imperiu maritim atenian, desăvârșindu-se prin aceasta hegemonia Athenei.

## 15

### Cultura greacă în timpul lui Pericles

1. **Secolul lui Pericles.** — Dezvoltarea și preponderența Athenei în timpul lui Pericles corespunde unei înfloriri culturale grecești, cum rar s'a văzut în istorie. Culmea o atinse și în această privință tot Athena, [care ajunse astfel centrul intelectual și artistic al Grecilor.



În adevăr Pericles voi, ca patria sa să fie nu numai puternică, ci și strălucită. Ajutat și de soția sa *Aspasia*, el organizează serbări cu o mare pompă. Acestea constau din concursuri de muzică, povestiri istorice naționale, sărbători religioase și reprezentațiuni teatrale cu subiecte legendare sau războinice.

Cu acest prilej, din toate părțile locuite de Greci, alergau la Athena învățați, scriitori și artiști. Acolo erau bine primiți de Pericles și ajutați bănește din visteria statului. Însăși casa lui Pericles era locul de întâlnire al celor mai mulți dintre ei.

În acest chip se dă naștere unei bogate dezvoltări literare și științifice și se înfrumusețează cetatea cu monumente splendide.

Firește, că toată această înflorire culturală are începuturi mai vechi. Dar ea a ajuns în cel mai înalt grad sub Pericles, care i-a ocrotit propășirea cu toate loviturile adversarilor lui. De aceea și opera aceasta de mărire poartă, cu drept cuvânt, numele de: *secolul lui Pericles*.

**2. Dezvoltarea intelectuală: învățații și scriitorii.** — În secolul lui Pericles poezia, filozofia, istoria, știința luară un puternic avânt. Operile de atunci își păstrează până azi valoarea lor cea mare și servesc ca modele neîntrecute.

Învățații și scriitorii remarcabili din acel timp fură: *Sophocles* și *Euripides*, cei mai mari poeți tragici ai lumii, cari au descris în piesele lor nenorocirile și patimile omenești, producând fiori și compătimire;

*Aristophanes*, cel dintâi dintre poeții comici, care prin versurile sale mușcătoare biciuie viciile timpului;

*Herodotus*, «părintele istoriei», care povestește într'un chip minunat războaiele medice;

*Socrates*, nemuritor filozof, care propovăduie credința într'un singur zeu.

Înainte de această pleiadă strălucită înflorise pe câmpul intelectual grec cu deosebire *Homerus*, care a cântat războiul troian. Iar după învățații și scriitorii epocii de «aur» a lui Pericles se distinseră: *Thucydides*, cel mai mare istoric

grec și filozofii *Plato* și *Aristoteles*, cei doi mari elevi ai lui *Socrates*.

3. **Infiorirea artistică: monumentele** — În secolul acesta de splendoare a civilizațiunii grecești și artele plastice (arhitectura, sculptura și pictura) atinseră culmea dezvoltării. *Pericles* adună în jurul său pe cei mai geniali artiști greci, le puse la îndemână sume colosale din te-



*Socrates*

zaurul aliaților și împodobî astfel *Athena* cu monumente splendide. «Nebun, cine nu dorește să vadă *Athena*; mai nebun, cine a văzut-o și n'o admiră; și mai nebun, cine a văzut-o, a admirat-o și o părăsește» — ziceau contemporanii.

Pleiada marilor artiști din acest timp are în fruntea ei pe:

*Phidias*, cel mai mare sculptor grec, cărui se datorese cele mai superbe statui și sculpturi din această epocă;

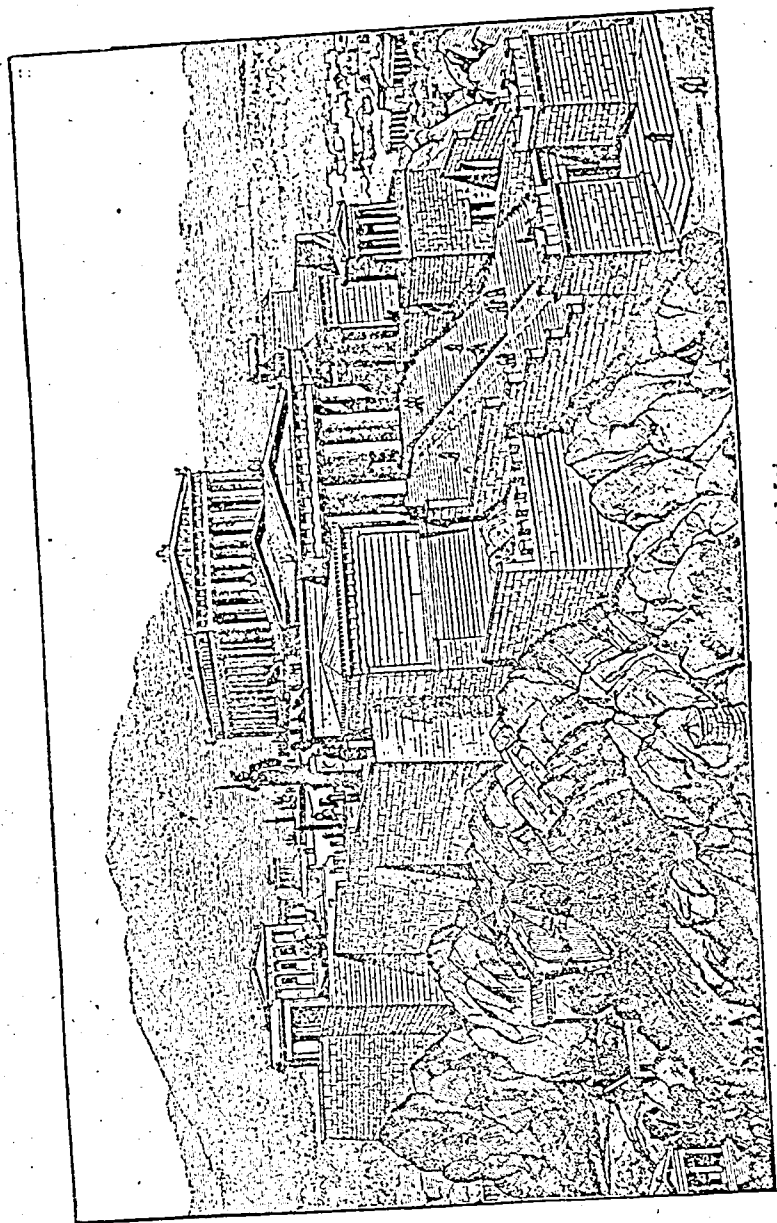
*Ictinos* reputat ar-

chitect, care inzestră *Acropolea* — stânca din lăuntru *Athenei* — cu cele mai perfecte construcțiuni; și

*Zeuxis*, unul din pictorii cei mai desăvârșiți.

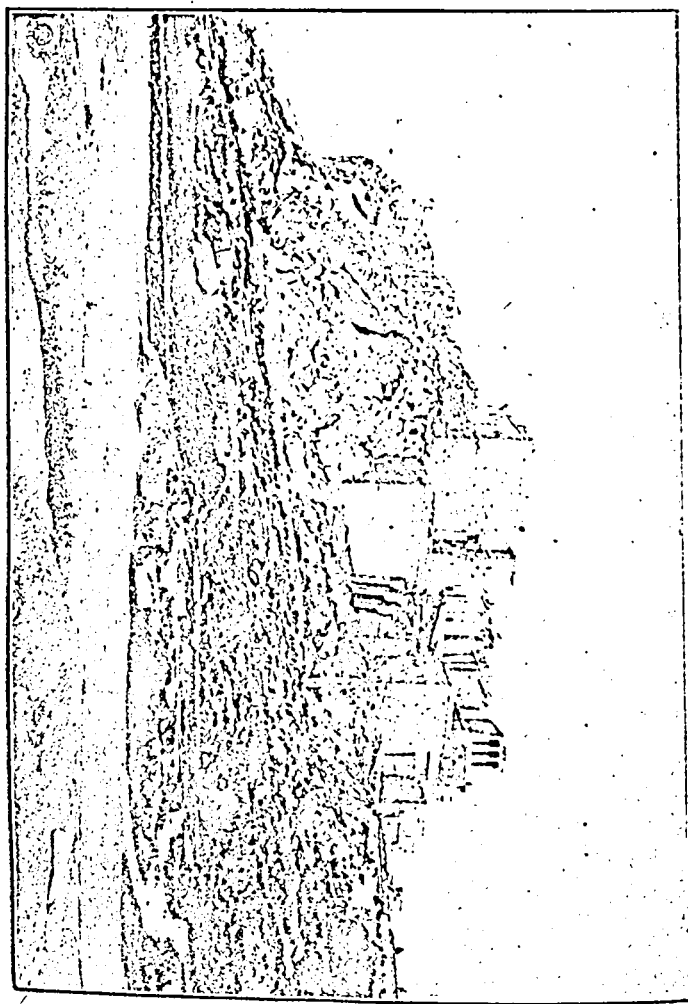
Iar monumentele, cu care se împodobî acum *Athena* fură:

*Parthenonul*, cel mai frumos templu grec. Eră închinat zeiței fecioare *Athena* și eră construit din marmoră albă cu o rară măestrie. În lăuntru se află minunata statuă a *Athenei*. Zeița eră reprezentată în picioare, având hainele de aur, părțile goale de fildeș și ochii de pietre scumpe.



Acropolea și monumentele ei

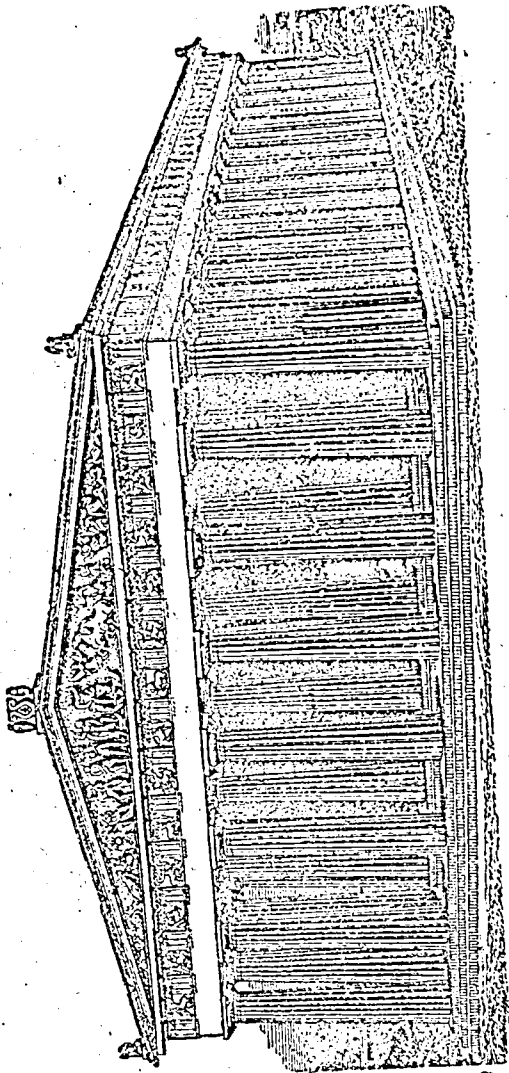
*Propyleele*, măreața intrare pe Acropolă. Eră o magnifică galerie de marmură cu coloane sculptate, așezate la capătul



Ruinele Acropolei

*marei scări de marmură, ce urcă pe stâncă. Lângă Propylee eră înalta statuă de bronz a Athenei, care se vedeă dela o mare depărtare.*

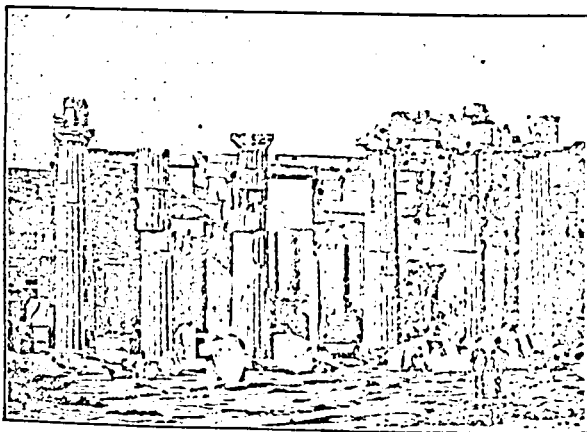
*Odeonul, superb palat al muzicii și poeziei. Eră rotund și împodobit cu coloane, tablouri și bănci de marmură.*



*Parthenonul*

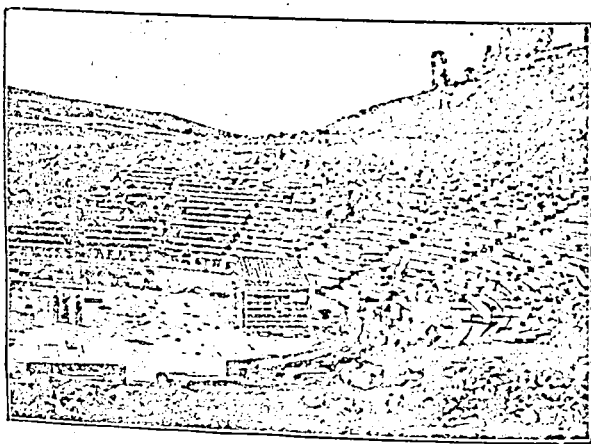
*Teatrul cel Mare, în care încăpeau 30 mii de spectatori.*

Eră așezat ca și Odeonul la poalele Acropolei și avea băncile tot de marmoră.



Ruinele Propyleelor

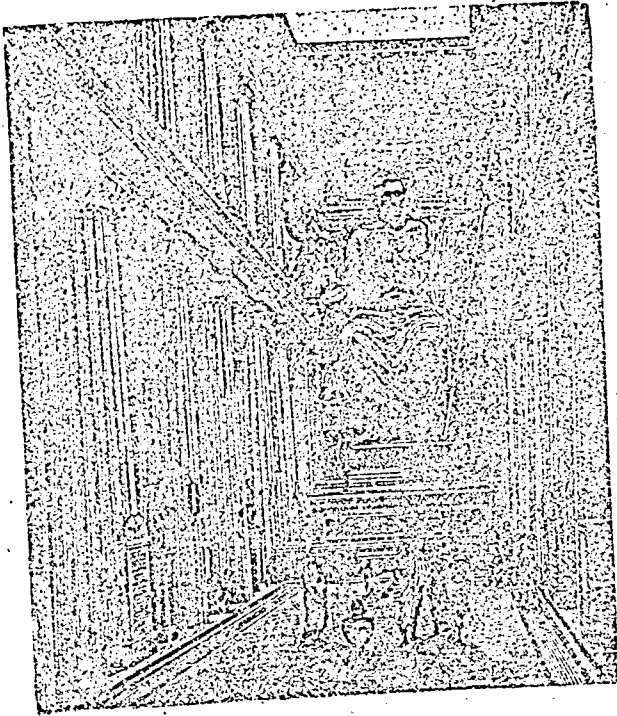
Dar în această epocă se executară capo-de-opere artistice și în afară de Athena.



Teatrul cel Mare

Cea mai de frunte se datorește tot lui Phidias: e gigantică

*statua lui Zeus dela Olympia*, socotită ca minunea minunilor. Eră lucrată în acelaș chip ca a Athenei din Parthenon și reprezintă pe Zeus șezând maiestos pe tron.



Statua lui Zeus dela Olympia

## 16

### Războiul peloponeziac

**1. Rivalitatea dintre Sparta și Athena.** — Rivalitatea dintre Sparta și Athena dată chiar dela începuturile lor istorice. Pericolul războaielor medice potolise câtva ura dintre ele. După încheierea păcei însă dușmănia izbucni și mai pe față, dând loc la serioase ciocniri armate.

Adevărata cauză a acestei rivalități era chestiunea hegemoniei sau întâietății între statele grecești. Această întâietate voia să o aibe și Sparta și Athena. Lupta dintre aceste două cetăți devenia și mai înverșunată, pe măsură ce guvernele respective se deosebiau mai mult. În adevăr Sparta era pe mâna nobililor, iar Athena pe mâna democraților. Epoca strălucită a lui Pericles puse vârf acestei dușmăanii învechite și scoase din răbdări pe Sparta. Ea se hotărî deci a începe un războiu strașnic pentru a zdrobi cu desăvârșire pe rivala sa.

Prilejul de războiu nu întârziă a se ivi. Corinthus, aliatul Spartei, era în luptă cu colonia sa Coreyra. Aceasta ceru ajutor dela Athenieni, cari se și grăbiră a-l da. Inșă o învoială de mai înainte stabiliă, că nici Sparta nici Athena nu trebuie să se amestece în afacerile aliatelor lor. De aceea Spartanii declarară războiu Athenienilor. În acest războiu luară parte mai toate cetățile grecești, unele ținând cu Sparta, altele cu Athena. El fu numit *războiul peloponeziac*, pentrucă fu început de cetățile din Pelopones și ținû, cu o mică intrerupere, 27 ani (431—404 in. Chr.).

2. Prima parte a războiului, pacea lui Nicias. — În primii ani ai războiului nu fură de cât hărțueli și jefuiri de o parte și de alta. O armată spartană prădă Attica, iar o flotă ateniană pustii coastele Peloponezului.

Între acestea, toți locuitorii Atticei se grămădiseră în Athena, care era legată prin Pireus cu marea și cu coloniile. Acolò deci nu putea duce lipsă de nimic. Din nenorocire însă izbucni ciurma, adusă de nenumăratele corăbii străine din port. De acum înainte treburile publice fură ca și părăsite. Toți erau îngrijați de marea lovitură, ce seceră lumea cu miile. Insuși Pericles muri, după ce fusese martor la pierderea rudelor și fiilor săi (429 in. Chr.).

După moartea lui Pericles, războiul continuă cu mai multă îndârjire și Atenienii câștigară câteva victorii. În cele din urmă însă *Nicias* reuși să închee pacea, ce poartă numele său. Lucrurile rămăneau ca înainte de războiu (421 in. Chr.).





3. Alcibiades și Expediția în Sicilia. — Pe  
lui Nicias începuse să se ridice la Athena un  
Pericles, Alcibiades, om ambițios și ușuratec.

Folosindu-se de cearta dintre două cetăți siciliene, care  
ceruseră ajutor, una dela Syracuse, colonia spartană din Si-  
cilia, și alta dela Athena, propuse o mare expediție în Si-  
cilia (413 in. Chr.).

Cu toate împotrivirile lui Nicias și ale altor bărbați pre-  
văzători, expediția se hotărî. Dar de abia Alcibiades pornise  
cu flota, când dușmanii săi din Athena îl invinovătiră, că la ple-  
care ar fi săvârșit o nelegiuire și astfel fu chemat în judecată.  
Necăjit de aceasta, Alcibiades fugi la Spartani și-i povățui,  
cum să răpună patria sa. Din această cauză expediția în  
Sicilia căzû. Toți generalii, între cari și Nicias, pieriră și  
aproape întreaga armată fu măcelărită.

4. Reînceperea războiului cu Sparta; înfrângerea Athe-  
nei.—Alcibiades reaprinse prin purtarea sa războiul pelopo-  
neziac. Din fericire însă el nu putu trăi multă vreme în  
Sparta și fugi la Perși, pe cari căută să-i atragă înspre  
Athena. În curând chiar se împacă cu patria sa și fu primit  
în triumf. Dar o nouă ceartă ivindu-se între el și Athenieni,  
nestatornicul Alcibiades fugi la un satrap persan, cu nou  
dor de răzbunare. Acolo însă fu ucis.

Războiul urmă cu o mai mare furie, mai ales că Spartanii  
aveau pe atunci un rege cu adevărat «spartan», *Lysandros*,  
«viclean ca vulpea și viteaz ca leul». Acesta apucă fără veste  
flota ateniană la îmbucătura râulețului *Egos-Potamos*, de  
lângă Hellespont, și o făcû prizonieră aproape în întregime.  
Apoi veni de ocupă Pireus, iar o armată de uscat înconjură  
Athena (404 in. Chr.).

După 6 luni de împotrivire, nenorocita patrie a lui Alcibiades  
fu înfrântă și fu silită să primească asprele condițiuni ale  
Spartanilor. După ce i se dărâmară zidurile în sunetele  
flautelor și aproape i se desființă flota, ea trebui să re-  
nunțe la supremația de până aci și să recunoască hege-  
monia spartană. În fine, în fruntea ei fură puși 30 de

nobili cruzi, cunoscuți sub numele de *cei 30 de tirani*, sprijiniți de o garnizoană spartană. Aceștia întronară o adevărată teroare, ucigând sau exilând pe toți cei ce erau bănuți, că nu țin cu dânșii. Toate drepturile poporului fură desființate, toate averile celor mai bogați fură luate, iar templele fură despuiate de tezaurele și de odoarele lor.

## 17

## Ridicarea Thebei

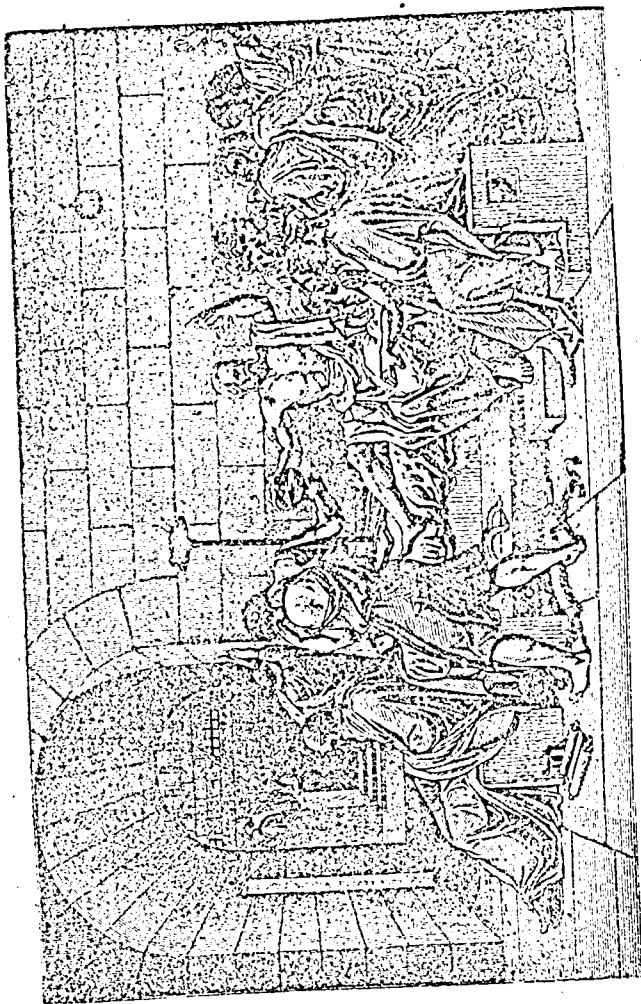
1. Hegemonia Spartei și răscoala Thebei contra ei; Pelopidas și Epaminondas.—Sparta biruitoare asupra Athenei impuse hegemonia sa întregii Grecii. În toate cetățile se desființară guvernările democratice și se înlocuiră cu altele aristocratice, sprijinite de garnizoane spartane.

Cu toate acestea supremația spartană era șubredă. Peste tot erau nemulțumiri contra guvernelor tiranice, care se dedau la tot felul de nelegiuiri și de prigoniri. Pe de altă parte Sparta se încurcase în lupte cu Perșii, sub regele ei *Agessilaus*, ceea ce i primejduia hegemonia. De aceea se și văzuse ea silită să închee o pace rușinoasă cu accia (387), numai ca să-și statornicească definitiv dominația sa în Grecia. Dar tocmai când credeă, că a izbutit să facă aceasta se ridică împotriva-i *Theba*.

Această cetate avusese mai înainte guvern democratic și participase la diferite răscoale contra Spartei. De aceea și Sparta luase măsuri împotriva ei. Astfel stabilise și acolo un guvern aristocratic, care ajunsese mai rău de cât al celor 30 de tirani din Athena.

Mare parte din Thebanii patrioți fugiră la Athena. Unul din ei, *Pelopidas*, se înțelese cu mai mulți exilați și cu o mare parte din compatrioții rămași în Theba, ca să răstoarne pe tirani. Cel ce pregăti răscoala în lăuntru Thebei, fu mai ales amicul lui Pelopidas, *Epaminondas*.

Pelopidas era nobil, bogat și îndrăzneț. Epaminondas era sărac, dar foarte învățat, de un caracter ca al lui Aristides.



Moartea lui Socrates

și înzestrat cu neîntrecute talente politice și militare. Se zice, că era atât de sărac, în cât avea o singură haină și când trebuia să i-o cârpească, el era nevoit să stea în casă.

Răscoala pusă la cale de acești doi bărbați izbuti de minune. Exilații intrară în cetate preschimbați în țărani. Ei apucară fără veste pe tirani și îi măcelăriră. Revoltară apoi poporul, goniră garnizoana spartană și astfel liberară Theba de jugul Spartei.

**2. Bătălia de la Leuctra ; hegemonia tebană.**—Răscoala Thebei aduse după sine un șir de lupte cu Sparta.

La început Theba avu și ajutorul Atheniei. Aceasta răsturnase pe cei 30 de tirani și, deși săvârșise un act neiertat,—condamnarea la moarte a lui Socrates — totuși făcuse un bine, căci restabilise legile democratice și refăcuse confederațiunea din timpul lui Aristides. Astfel în unire cu ea, Thebanii câștigară mai multe victorii contra Spartanilor. Thebanii se arătau buni soldați și *batalionul sacru*, compus din 300 viteji de frunte, făcea minuni. Dar noua întocmire militărească, dată de Epaminondas, își arată roadele mai mult, după ce Athena se retrase din lupte.

În 371, Spartanii trimiseră o puternică armată în Beoția. Epaminondas o întâmpină la *Leuctra*. Acolò, mulțumită noului și priceputului său mod de luptă, o zdrobi. Insuși regele spartan și o mulțime de soldați pieriră. Fugarii fură atât de numeroși, în cât Sparta nici nu vră să-i pedepsească.

Victoria de la Leuctra nimici renumele militar al Spartei. Ea dete Thebei întâietatea între statele grecești. Toate cetățile, chiar aliate cu Sparta, trecură de partea Thebei și goniră guvernele impuse de Spartani. Thebanii încurajați, pătrunseră cu armele în Pelopones. Epaminondas ajunse până la porțile Spartei și, dacă aceasta n'ar fi fost apărată de bravul Agesilaus, ar fi căzut. Totuși Epaminondas prădă toată Laconia și ajută tuturor popoarelor pleponeziace, între altele și Mesenienilor, să se scape de Spartani.

Pe când Epaminondas ridică numele Thebei în sudul Greciei, prietenul său Pelopidas stabiliă supremația tebană în nord. Astfel el merse în *Thessalia* și de acolo mai la nord în *Macedonia*. Din această țară aduse ostatic pe *Filip*, fratele regelui macedonean. Din nenorocire însă, Pelopidas

muri într'o nouă expediție făcută în Thessalia și cu el pieri și renumele Thebei din acele părți.

**3. Lupta de la Mantineea; decăderea Thebei.**—Hegemonia tebană începuse a fi amenințată și în restul Greciei. Athena devenise foarte geloasă și ajunsese dușmana Thebei. Epaminondas însă făcu o flotă, cu care învinse pe cea ateniană, și trase astfel spre Theba multe din aliatele Athenei. Apoi porni iarăși în Pelopones și atacă armata spartană, comandată de bătrânul Agesilaus.

Lupta se dete în câmpia dela *Mantineea* (362 în. Chr.). Ea fu înverșunată și însuși Epaminondas fu rănit de moarte. În cele din urmă însă, Thebanii biruiră și muribundul lor comandant puțin află victoria. «Acum pot muri», zise el mulțumit de isbânda repurtată. Iar când prietenii lui îi arătară părerea de rău, că nu lasă după dânsul copii, el le spuse cu mândrie: «Las după mine două fete, *Leuctra* și *Mantineea*».

Moartea lui Epaminondas prețui pentru Sparta mai mult decât o victorie. Theba se ridicase numai prin cei doi mari bărbați. De aceea cu moartea lor se stinse și puterea ei, dar și puterea Greciei. De acum se va ridica *Macedonia*.

## 18

### Macedonia și Filip II

**1. Macedonia înainte de Filip II.**—Macedonia eră așezată la nordul Thessaliei și al Mării Egee. Locuitorii Macedoniei erau tot un fel de Greci, rămași însă în stare de barbarie. De aceea și regii ei au căutat totdeauna să aibă legături cu cetățile grecești.

Până în sec. IV în. Chr., istoria Macedoniei este puțin cunoscută. Numai de atunci înainte cea fără începuse să joace un rol însemnat și să se amestice în treburile grecești. Regele, care a ridicat Macedonia la mărime, a fost *Filip II*.

**2. Filip II.**—Filip II ajunsese rege al Macedoniei în anul 360 în. Chr. În tinerețe el fusese ostatic la Thebani și

cu acest prilej căpătase multe cunoștințe politice și militare. Mai ales el putuse să-și dea seama de slăbirea forțelor grecești. Deși avea oarecare vițiuni, proprii mai ales poporului său, Filip era înzestrat cu multe însușiri nimerite pentru un cap de stat. Era ambițios dar cumpătat, șiret dar războinic și nu se da înapoi dela nici un mijloc pentru a izbuti. Ii plăcea apoi să asculte adevărul și să i se critice defectele, pentru a se putea îndrepta.

De îndată ce se urcă pe tron, Filip voi să facă din țara sa o mare putere. Mai întâiu înăbuși certurile lăuntrice pentru tron și potoli pe nobilii răzvrățiți. Apoi întreprinse organizarea armatei, cam după chipul celei thebane. Astfel întocmi vestita *falangă macedoneană*, cu care putea lupta însă numai pe șes, asemuită «batalionului sacru».

Așa pregătit, Filip purta mai întâiu lupte victorioase cu *Gefii* din nord. Dar mai ales el căută să se întindă spre mare, punând mâna pe coloniile grecești de acolo, fie prin forță, fie prin violenție, ori prin bani. În urmă se amestecă chiar în treburile Greciei propriu zise.

**3. Luptele lui Filip II cu Grecii; Demosthenes, lupta dela Cheroneea, supremația macedoneană.** — Prilejul de amestec al lui Filip în afacerile Grecilor se ivi curând. Locuitorii ținutului dela Delphi puseseră mâna pe niște pământuri ale templului de acolo. Amficionia delfică îi condamnase la amendă și însărcinase pe Thebani să îndeplinească hotărârea. Dar aceștia fură bătuți și tezaurul templului jefuit. Atunci se ceru ajutor dela Filip. Regele macedonean se grăbi să intervină, învinse pe turburători, dar cu acest prilej el ocupă și câteva orașe grecești.

Deocamdată Filip se mulțumi cu atât. În schimb însă puse amici de ai lui să cutrecre Grecia și să împartă bani, pentru a adormi astfel pe Greci asupra planurilor lui de cucerire. Numai un singur om a înțeles pe deăntregul gândul lui Filip și a început să-l combată cu înverșunare. Acela a fost marele orator atenian, *Demosthenes*.

Demosthenes a fost cel mai mare orator din vechime. Eră înzestrat cu o inteligență vie, aveà un suflet aprins



Demosthenes

și o mare bogăție de idei. Pe lângă aceasta el căutase să-și înavuțiască cunoștințele, studiind lucrările filozofilor și istoricilor, și să-și îndrepte oarecare defecte de vorbire. La în-

ceput vorbiă încurecat, avea voce slabă, pronunțare grea, aproape bătăită, și o respirație foarte scurtă. ceea ce îngreună înțelesul cuvintelor. A scăpat însă de toate acestea prin exerciții necurmate. Se zice, că-și umplea gura cu pietricele și pronunță în șir o mulțime de versuri, ca să scape astfel de bătăire. Iar pentru a-și întări glasul, urcă repede locuri înalte, recitând fără a răsuflă bucăți de proză și poezie, ori se ducea pe malul mării și căută să domine cu vocea sa valurile apei. Se mai spune, că-și construiseră o cameră sub pământ, unde făcea exerciții de declamare, și că de multe ori își radea, 2 — 3 luni, jumătate din cap pentru a stă în casă și a studia.

Demosthenes vede în Filip dușmanul libertății Greciei. De aceea a rostit împotriva lui un șir de discursuri, zise *Filippice*. E adevărat, că regele macedonean atrăsese pe un orator de valoare, *Aeschines*, care să combată pe Demosthenes. Totuși cuvântările marelui orator aveau mult răsunet.

Când Filip, folosindu-se de o nouă ceartă religioasă la Delphi, intră iarăși în Grecia și ocupă mai multe puncte întărite până aproape de Theba, Athenienii începură să se miște. Demosthenes făcî chiar alianță cu Thebanii. Totul fu în zadar însă. La *Cheroneea*, mai sus de Theba, Filip zdrobi pe aliați (338 în. Chr.) și asigură prin aceasta supremația sa asupra Greciei. Apoi întruni la Corinthus o adunare a trimișilor statelor grecești, unde se hotărî un războiu de răzbunare națională contra Perșilor, sub comanda sa.

Dar acest gând nu-l putu împlini, căci în curând fu ucis de un ofițer. La tron îi urmă tânărul său fiu, *Alexandru*.

## 19

### Alexandru cel Mare

1. Tinerețea lui Alexandru. — *Alexandru*, zis *cel Mare*, avea 20 de ani, când ajunsese rege al Macedoniei. El fusese crescut de tatăl său cu mare îngrijire și avusese de profesor



pe marele filozof *Aristoteles*, pe care îl socotea ca pe un al doilea al său părinte.

De altfel Alexandru fusese înzestrat minunat și dela na-



Alexandru și Aristoteles

tură. Era frumos la chip și puternic la trup. Posedă o inteligență genială. Avea apoi o fire înfocată, ceea ce îl făcea curajos și dornic de cuceriri. Dar deși era inte, totuși sufletul său era plin de bunătate.

Filip eră mândru de fiul său și adesea zicea: «Fiule, caută-ți un alt regat, căci Macedonia e prea mică pentru tine».

2. Cucerirea imperiului persan. — În primii doi ani de domnie, Alexandru avu să potolească popoarele supuse, care se răsculasera la moartea lui Filip. Astfel în nord liniști pe *Gefi*, iar în sud răpuse pe *Greci*, cari se ridicaseră în două rânduri la glasul lui Demosthenes. În urmă, o nouă adunare

elenică la Corinthus, dând depline puteri lui Alexandru pentru războiul cu Perșii, tânărul rege întreprinse expediția în Asia.

În primăvara anului 334 în. Chr., Alexandru trecu Hellespontul cu 30 mii pedestrii și vre-o 5 mii călăreți. Luă cu sine și mai mulți învățați.

Perșii îl așteptară la râulețul *Granicus*. Acolò Alexandru îi atacă cu atâta furie, încât el însuși eră să fie ucis. Perșii fură învinși și puși pe fugă.

Invingătorul nu-i urmări. Temându-se, ca *Darius III Codoman*, regele Perșilor, nu cumvâ să răscoale pe Greci contra lui, el căută să rupă mai întâiu legătura dintre Perși și Greci.

Astfel începú să cucerească toate provinciile de lângă mare. Merse apoi spre centrul Asiei Mici, până la *Gordium*. Acolò se află un nod vestit, care nu putuse fi dezlegat de nimeni și oraçolul prezisese, că cel ce îl va dezlegă, va ajunge stăpânul Asiei. Alexandru tăie cu sabia acest *nod gordian*, arătând că așa se va împlini prezicerea. În cele din urmă în primăvara anului următor (333), Alexandru se lăsă în jos spre litoralul Mediteranei. Acolò se îmbolnăvi grozav, fiindcă



Alexandru cel Mare

se scăldase în râul *Cydnus*, și numai cu mare greutate scăpă și își putu continua expediția.

La *Issus* îl întâmpină Darius III cu o armată imensă. Alexandru atacă și aci așa de furios, în cât tânărul rege persan fugi înspăimântat, lăsând în mâinele învingătorului toată familia și toate tezaurele sale.

Nici după victoria dela *Issus*, Alexandru nu se infundă în imperiul persic. El scoborî în jos pe litoral, coprinzând cu ușurință toate cetățile din cale. Numai *Tyrus* i se împotrivi și fî pedepsit cu asprime. În urmă cuceritorul se îndreptă spre *Egypt*, unde fî primit ea un mântuitor. Acolò el zidi, la gurile Nilului, cetatea *Alexandria*.

Stăpân pe tot țărmul imperiului persan, Alexandru putu, în primăvara anului 331 în Chr., să pătrundă în inima Asiei. Pe câmpiile dintre *Arbela* și *Gaugamela*, aproape de vechea *Ninive*, el se întâlni cu Perșii din nou. Darius avea o oștire colosală. Cu toate acestea și aici Perșii suferiră o înfrângere desăvârșită, iar Darius fugi spre răsărit.

Alexandru ocupă apoi *Babylonul*, *Persepolis*, *Pasargade* și *Ecbatana*. La *Persepolis* dăte ordin de jefuire, spre a răzbună arderea *Athenei*. Apois pre a sfârși, se luă după Darius. Acesta însă fusese ucis de un satrap și astfel Alexandru își întinse ușor cuceririle în răsărit până la fluviile *Oxus* și *Iaxartes*. Imperiul persan nu mai există (330 în Chr.).

**3. Expediția în India; reîntoarcerea și moartea lui Alexandru.** — Alexandru nu se mulțumi cu izbânzile purtate până aci. Setos de cuceriri noi el făcu o expediție în *India*, unde trăiu *Inzii*, popor tot de neam aric, renumiți prin preoții lor învățați, *brahmanii*. Acolò erau mai multe state în dușmănie între ele. Alexandru învinse pe regele cel mai însemnat de acolo, pe *Porus*, și-l făcu aliatul său. Pentru pomenirea acestei victorii el ridică cetatea *Niceea*, iar în amintirea vestitului său cal *Bucephal*, mort în această expediție, zidi cetatea *Bucephalia*.

Marele cuceritor voia să se afunde mai spre răsărit, dar fî oprit de soldații săi. Atunci hotări a se înapoia. O

parte din oștire o trimise pe corăbii, iar el cu grosul armatei o luă prin deșerturile din sudul Iranului. În această grea călătorie avu du îndurat multe suferințe și de preîntâmpinat multe primejdii. Dar în cele din urmă izbuti să ajungă la Babylon.

După ce îndreptă toate relele petrecute în imperiu în lipsa sa, Alexandru făcî planul să cucerească și *Arabia*. Însă tocmai atunci muri de friguri și fu înmormântat la Alexandria. (323 în Chr.) Era în vârstă numai de 33 ani.

**4. Imperiul lui Alexandru; întinderea culturii grecești în răsărit.** — Cucerirea lui Alexandru a fost cea mai întinsă din câte se văzuseră până aci. Astfel că renumele lui militar a întrecut pe al tuturor cuceritorilor. De aceea și despre isprăvile săvârșite de el, se povestesc o mulțime de legende, cuprinse într'o carte populară, zisă *Alixândria* sau *Istoria lui Alexandru Makedon*.

Marele Alexandru nu s'a deosebit însă numai prin calități vitejești, ci și prin însușiri de organizator și civilizator. El s'a purtat blând cu învinșii, respectând legile și moravurile lor. A căutat apoi să contopească laolaltă toate popoarele vastului său imperiu, îndemnând pe Greco-Macedonenii săi să se amestece cu Aziaticii prin căsătorii. El însuși a luat de soție pe o fiică a lui Darius. A înrolat în armata sa numeroși indigeni și a adoptat din moravurile orientale. N'a nesocotit nici legăturile comerciale, de aceea a fondat o mulțime de cetăți, cele mai multe cu numele lui; în diferite părți.

Alexandru a contribuit astfel la *grecizarea* Orientului, întinzând până la Indus, până la Iaxartes, și până la sudul Egyptului, limba, scrierea și învățăturile grecești.

## 20

### Impărțirea imperiului lui Alexandru cel Mare

**1. Diadochii și luptele dintre ei: împărțirea imperiului** — Moartea timpurie a lui Alexandru fă o mare lovitură pentru imperiul alcătuit atât de în grabă. Cuceritorul nu

avusese timp să închege definitiv opera sa și să facă un stat trainic și unitar din atâtea diferite popoare supuse. Ba încă nu regulase nimic în privința soartei imperiului. De aceea și la moartea lui urmară un șir de lupte între *diadochi*, adică între generalii urmași.

La început se părea, că *diadochii* vor să recunoască următor la tron pe fratele și pe fiul postum a lui Alexandru. Generalul *Perdiccas* primise sarcina de regent. Aceasta însă nu ținu mult. Dar ceilalți generali se declarară în curând stăpâni pe provinciile, ce guvernau și nu mai voriră să asculte de *Perdiccas*. La aceasta ei erau îndemnați și de slăbiciunea familiei regale, precum și de dorințele de neatârnare ale popoarelor ce ei stăpâneau. În luptele ce urmară, *Perdiccas* muri (321).

De acum înainte decăderea imperiului este de nedescris. Luptele dintre generali se întetesc tot mai mult și în toiul lor pieri toată familia lui Alexandru. Generalul *Antigonus* izbuti, pentru câtvă timp, să ia în stăpânire întregul imperiu și să se intituleze rege. Ceilalți *diadochi* luară și ei același titlu și se aliară contra lui *Antigonus*. Lupta hotărătoare și definitivă se dete la *Ipsus* în Asia mică (301) și acolo *Antigonus* fu ucis.

Imperiul lui Alexandru fû acum definitiv împărțit între generalii rămași. Nouile state mai însemnate, ce se ridicară pe ruinele lui fură: *Egyptul* sub *Ptolemeus*, *Syria* sub *Seleucus* și *Macedonia* sub *Cassandru*.

2. *Egyptul* sub *Ptolemei*. — Regatul *Egyptului* fû cel mai însemnat. El ajunse centrul comerțului lumii și continuatorul civilizației grecești. Din cauza înțelepciunii regilor săi, el a ținut cel mai mult și a fost scutit de sbuciumările revoluțiunilor.

Regii *Ptolemei* s'au dat drept urmași ai vechilor faraoni, păstrând aproape forma veche a statului. Au căutat însă să introducă binefacerile civilizațiunei grecești, fără de a jigni sentimentele egiptene. Astfel și-au făcut armate de mercenari greci și au introdus limba greacă ca limbă oficială. Pe de altă parte au făcut din capitala lor, *Alexandria*, o a doua Athenă.

Au întărit-o și au înfrumusețat-o cu mai multe monumente. Intre acestea eră *Muzeul*, imens edificiu de marmoră, care coprindea o mare bibliotecă de manuscrise — vestita *biblioteca din Alexandria* — și servia ca locuință învățaților greci, aduși să dea tinerilor egipteni învățăturile lor. Astfel civilizațiunea greacă avu o nouă dezvoltare în această epocă, zisă *epoca alexandrină*. Acum s'au ivit o mulțime de filozofi și artiști, dar mai ales oameni de știință (matematici, astronomi, geografi).

Mai târziu însă acest regat a început a slăbi și la anul 31 în. Chr. a fost supus de Romani.

3. **Syria sub Seleucizi.** — Regatul Seleucizilor nu fu așa de strălucit ca al Ptolemeilor. Greșeala a fost, că regii săi n'au știut să atragă pe Aziatici.

*Seleucus*, întemeietorul, izbuti să pună mâna pe toată partea aziatică a fostului stat persan. El fondă orașele *Seleucia* pe Tigris și *Antiochia* în Syria, capitala imperiului său.

Urmașii lui însă ajunseră nesuferiți. Din cauza nepriecerei lor, statul se fărâmiți în mai multe alte regate. Cel mai însemnat din acestea, mai ales prin cultura greacă ce înflori într'ânsul, fu *Pergamum*. Numai *Antiochus III cel Mare* mai ridică câtva faima imperiului. El avu lupte cu Romanii. Sub urmașii săi însă statul scăzû din ce în ce, până rămase numai Syria propriu zisă. La anul 64 în. Chr. căzû și aceasta în mâinile Romanilor.

4. **Macedonia și Grecia după Alexandru.** — După moartea lui Alexandru luptele dintre Macedonia și Grecia reîncepură. Demosthenes ridică din nou pe Athenieni împotriva «barbarilor». Generalul *Antipatrus*, guvernatorul Macedoniei, înăbuși răscoala și Demosthenes se otrăvi, pentru a nu cădea viu în mâinile învingătorului. Tot în acest timp fu condamnat la moarte un alt mare bărbat atenian, virtosul *Phocion*.

Pace însă între Macedoneni și Greci nu fu nici mai târziu. Acești din urmă se răsculau necontenit. Ba încă făcuseră și 2 ligi sau confederațiuni cu scop patriotic. Una în Pe-

---

lopones, anume *liga acheiană* și alta în Grecia centrală, zisă *liga etolică*. Din nenorocire însă Grecii tot continuau să se certe între ei, ceea ce folosiă Macedonenilor. Dar în cele din urmă atât Macedonia cât și Grecia căzură sub Romani (146 în. Chr.).

---

### III

## ISTORIA ROMANILOR

---

21

### Geografia și popoarele Italiei vechi

1. **Italia.** — Romanii și-au avut leagănul lor în peninsula italică, de unde apoi s'au întins peste toată lumea cunoscută în vechime.

Peninsula italică, sau *Italia*, este așezată la sudul Europei, între *Marea Adriatică* la est, *Marea Ionică* la sud și *Marea Tireniană* la vest. În partea de nord ea se leagă de continent prin lanțul puternic al munților *Alpi*.

Numai regiunea de nord este mai întinsă. Ea e udată de 2 fluvii însemnate: *Po* sau *Padul* cu numeroșii săi afluenți și *Adigele*. Tot aici se găsesc și lacuri numeroase. Din această pricină câmpia nordică a Italiei este foarte roditoare.

Partea curat peninsulară a acestei țări nu are tot aceeași înfățișare. Ea e stăbănută dela nord la sud de lanțul munților *Apenini*, cu ramificări în toate părțile. De aici nu prea rămân șesuri însemnate între munți și țărmii mărilor. Chiar râurile ce curg pe aici sunt mici. Cel mai însemnat e *Tibrul*. Se găsește însă mai multe lacuri formate din numeroasele torente, ce se scurg din munți. Toată regiunea aceasta e bogată în pășune și are coaste foarte întinse cu nenumărate golfuri folositoare navigațiunei.



Pe lângă aceasta peninsula italică este așezată la mijlocul Mării Mediterane și are o climă foarte dulce.

Astfel, Italia dă foloase locuitorilor ei și prin agricultură, și prin pășune, și prin comerț pe mare.

De Italia mai țin și insulele de prin prejur: *Corsica*, *Sardinia*, *Sicilia* și altele mai mici. Acestea stabilesc legătura peninsulei cu țările din vecinătate.

**2. Impărțirile Italiei vechi.** — Italia veche era împărțită în 3 mari părți și fiecare din acestea se subdiviza în altele mai mici. Astfel erau :

*Italia nordică* sau *continentală*, adică câmpia udată de fluviile Po și Adige. zisă și *Gallia Cisalpină*.

*Italia centrală* sau *Italia propriu zisă*, adică partea de mijloc a peninsulei, până aproape de locul ei de bifurcare. Se subîmpărțea și ea în alte regiuni. Astfel erau între altele: *Etruria* cu cetatea *Veii*; *Latium* cu vestitele cetăți *Roma* și *Alba-Longa*; *Campania* cu cetatea *Capua*; *Samnium* cu localitatea *Malerentum* (Beneventum), apoi coloniile grecești *Cumae*, *Herculanum*, *Pompeii*, etc.

*Italia sudică* sau *Grecia mare*, adică capătul de jos al peninsulei, avea ca subîmpărțiri: *Apulia* cu localitatea *Caninae*, și coloniile grecești *Tarentum*; *Heraclea*, etc.

În insula Sicilia erau ca localități însemnate următoarele colonii grecești: *Syracusa*, *Messana*, ș. a.

**3. Popoarele mai însemnate ale Italiei vechi.** — În peninsula Italică au trăit mai multe popoare, despre ale căror începuturi se știu foarte puține lucruri. Cele mai însemnate dintre ele au fost: *Gallii*, în Italia nordică; *Etruștii* și *Latinii*, în cea centrală; și *Grecii*, în coloniile grecești din sudul peninsulei.

*Gallii* erau de neam aric. Ei au venit în Italia mai târziu decât toate popoarele celelalte conlocuitoare și mai aveau frați de-ai lor peste Alpi, în *Gallia propriu-zisă* (Franța de azi). Nu s'au deosebit decât prin jăfuiri și năvăliri.

*Etruștii* erau un popor, asupra originii căruia nu se știe mai nimic. Trăiau în Etruria. Ei erau războinici, agricultori,

industriali și comerciali. Fiecare oraș al lor eră de sine stătător, cu un șef politic și religios, dar între aceste orașe se făceau confederațiuni. Etruștii erau renumiți prin marina lor și prin dezvoltarea multor arte frumoase. Religia etruscă a avut o mare influență asupra celei romane.

*Latinii*, în Latium, făceau parte tot din familia popoarelor arice și trăiau împărțiți în triburi. Ei erau un popor agricultor și păstor, viteji în război și harnici la muncă. Locuiau în întărituri pe dealuri și la nevoie se uniau. De asemenea se întruniau și pentru vre-o sărbătoare comună. Orașul care se socotia ca un fel de centru al lor, eră *Alba-Longa*, Latinii au jucat rol însemnat istoric, căci din sânul lor s'au ridicat *Romanii*. În jurul Latinilor mai trăiau și alte neamuri înrudite, dintre care cei mai de frunte erau *Samniții* în Samnium.

*Grecii* au început să se așeze în *colonii*, prin sudul Italiei, încă din timpurile lor eroice. Ei au întemeiat mai toate orașele din această parte a peninsulei, precum și pe cele din insula Sicilia. Astfel sudul Italiei eră grec și ca limbă și ca obiceiuri și ca îndeletniciri. Prin aceasta s'a exercitat o înrâurire binefăcătoare asupra celorlalte populațiuni italiice nu tocmai civilizate.

## 22

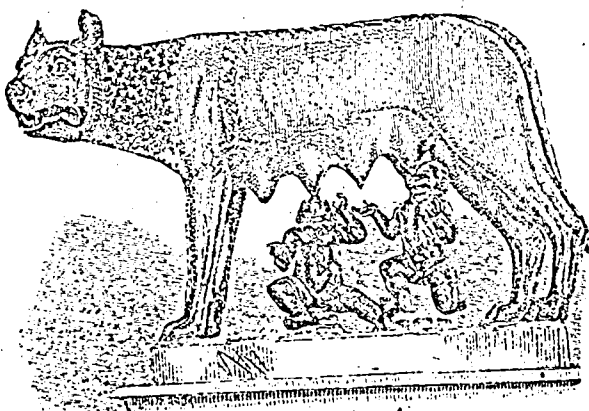
### Roma sub regi

1. **Tradițiunea despre fondarea Romei.** — Inceputurile Romei sunt învăluite în povești, din care cu greu se poate scoate adevărul.

Se zice, că troianul *Aeneas*, fugind din Troia după distrugerea cetății de către Greci, ar fi debarcat cu tovarășii săi pe țărmurile Latiumului. Regele acestui ținut l-ar fi primit bine și i-ar fi dat în căsătorie pe fiica sa. Fiul lui *Aeneas* făcând la moartea tatălui său orașul *Alba-Longa*, unde urmă un șir de 12 regi.

Ultimul din acești regi, se zice, că a lăsat după dânsul 2 fii: *Numitor* și *Amulius*. Acest din urmă apucă tronul, ucise pe nepotul său, iar pe nepoata sa *Rhea Sylvia* o făcu preoteasă vestală, spre a nu se căsători. Cu toate acestea *Rhea Sylvia* avu cu zeul războiului 2 fii gemeni. Atunci *Amulius* pedepsi cu moarte pe nepoata sa, iar pe cei 2 prunci puse de-i aruncă pe *Tibru*, atunci revărsat.

Din fericire pentru micii copilași—urmează a spune povestea—apele fluviului începură să scadă și coșulețul, în



Lupoaica și gemenii

care ei erau puși, se opri la rădăcina unui smonchin sălbatec. O lupoaică, atrasă de țipetele lor, alergă la ei și începură a-i alăpta. Intr'o zi însă ei fură descoperiți de un păstor regesc, care îi luă și îi dete soției sale spre a-i crește. Copiilor li se puse numele de *Romulus* și *Remus*.

Aceștia crescură în mijlocul păstorilor regelui. Intr'una din luptele acestora cu păstorii lui *Numitor*, *Remus* fu prins și dus înaintea bunicului său. Atunci se află origina celor 2 frați. *Romulus* și *Remus* dimpreună cu tovarășii lor ajutară lui *Numitor*, să ia domnia în *Alba-Longa*. Ca mulțumire, acesta îngădui celor 2 gemeni să ridice un oraș pe

locul, unde fuseseră găsiți și le dădă în stăpânire tot ținutul de prin prejur.

Romulus și Remus zidiră cetatea lor pe o colină lângă Tibru. Neputându-se înțelege asupra numelui de dat cetății, ei se hotărâră să vadă, ce zice zeii. Ureați fiecare pe câte o colină, cântau să înțeleagă voința zeilor după zborul păsărilor. Lui Remus i se arătară 6 vulturii, dar tot atunci Romulus văzî 12. Aceasta eră semn, că zeii au fost de partea lui Romulus. De aceea și noua cetate se numi *Roma* (753 in. Chr). Remus, sărind în bătaie de joc șanțul tras în jurul locului cetății, fu ucis de fratele său, care zise: «Așa să piară oricine va îndrăzni să sară zidurile cetății».

**2. Cei 7 regi.**—Tradițiunea despre începuturile Romei mai povestește, că în această cetate ar fi domnit 7 regi: *Romulus*, *Numa Pompilius*, *Tullus Hostilius*, *Ancus Martius*, *Tarquinius Priscus*, *Servius Tullius* și *Tarquinius Superbus*.

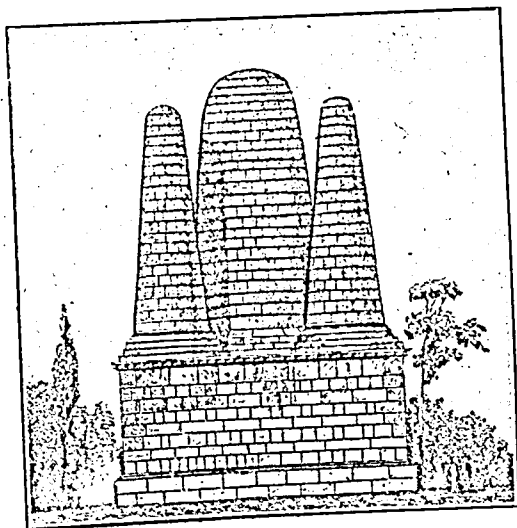
*Romulus* nu numai fundă Roma, dar el o și împopulă și o întocmi în lăuntru. El făcî din cetatea sa locul de scăpare al tuturilor fugarilor Italiei. Apoi pentru a da soții acestora, orându niște sărbări religioase însoțite de petreceri, la care pofti și populațiunile vecine. Cu acest prilej *Romanii* răpiră fetele *Sabinilor*. Aceștia porniră cu războiu asupra Romei, dar însăși Sabinele răpitate mijlociră pacea. Astfel se făcî un singur popor, care eră să fie cărmuit, când de un rege roman, când de altul sabin.

*Numa Pompilius* fî sabin. El fu un rege pașnic și legislator și se însemnă prin așezămintele sale religioase.

*Tullus Hostilius*, roman, avî lupte cu Alba-Longa. Se zice, că s'ar fi stabilit ca soarta războiului să o hotărască lupta dintre 3 frați, *Horatii*, din partea Romanilor, și 3 frați, *Curiatii*, din a Albanilor. Acești din urmă au fost uciși și Romanii fură declarați învingători. Alba-Longa fu mai târziu distrusă, iar locuitorii ei strămutați în Roma.

*Ancus Martius*, un nepot al lui Numa, supuse pe toți Latinii și se întinse până la mare, unde înființă portul *Ostia*. El desăvârși și așezămintele religioase ale unchiului său.

*Tarquinius Priscus*, grec de origină din Etruria, avu o domnie strălucită. El întinse stăpânirea Romei în răsărit până



Mormântul Horatiilor și Curiatiilor.

pe la Apenini. Apoi mări și înfrumuseță cetatea și făcu niște canale (cloace) foarte solide. *Tarquinius* introduse în Roma religia, luxul și obiceiurile etruște.

*Servius Tullius* fu ginerile lui *Tarquinius*. El continuă a mări Roma și înconjură cu zid cele 7 coline, pe care se întinsese cetatea până atunci. Dar mai ales el e renumit prin legile lui populare.

*Tarquinius Superbus*, fiul lui *Tarquinius Priscus*, fu ultimul rege al Romei. El fu iubitor de pompă și strălucire. Domni însă prin teroare și destrăbălare, și de aceea fu răsturnat și alungat. În fruntea răsvrățiților erau și consăngenii lui, *Iunius Brutus* și *Tarquinius Collatinus* (509 în. Chr.).

3. Organizarea statului sub regi; senatul. — Populațiunea Romei cuprindea două feluri de locuitori: *patricienii* și *plebeii*.

Patricienii erau membrii familiilor, care întemeiaseră Roma

și care locuiau vatra veche a cetății. Numai ei erau socotiți ca adevărați cetățeni și numai ei aveau drepturi.

Plebeii erau toți cei învinși în lupte și stămuțați în Roma, precum și ceilalți streini ce veniseră de bună voie în cetate.

Mai erau și *sclavii*.

Ca puteri publice erau: *regele, senatul și adunarea poporului*. Cea mai însemnată era însă senatul.

*Senatul* era marele sfat al șefilor familiilor patricene și de fapt conducea statul. El cotrolă și-și da părerea asupra ori și cărei chestiuni. Lucra cu regele, iar la moartea acestuia însărcinată pe unul din membrii săi să țină loc de rege (interrege) până la alegerea altuia. Senatorii se numiau de rege dintre cei mai în vârstă șefi de familie și de aceea se ziceau *Patres* (părinți). La început au fost 100 de senatori, mai apoi numărul lor s'a ridicat la 200 și în urmă la 300.

## 23

### Inființarea republicei

1. Stabilirea republicei, consulatul. — După izgonirea lui Tarquinius, Romanii hotărâră să nu mai aleagă regi. Ei înființară astfel *republica*, înlocuind regalitatea prin *consulat*.

Statul avea să fie condus de 2 *consuli*. Aceștia erau să se aleagă pe timp de un an, de adunarea poporului, dintre patricieni. După ce trecea anul de funcțiune, ei nu mai puteau fi realesi de cât după 10 ani. Consulii aveau toate puterile regelui, afară de cea religioasă. Un alt funcționar, zis *regele sacrificiilor*, aducea jertfe zeilor. Consulii își exercitau puterile lor pe rând, câte o lună, iar la eșirea din funcțiune trebuiau să dea seama înaintea senatului de faptele lor.

Primii consuli fură *Iunius Brutus* și *Tarquinius Collatinus*.

2. Luptele cu Etruștii, M. Scaevola. — Republica romană avu dela început lupte cu Tarquinius și cu popoarele vecine întăritate de Tarquinius.

Mai întâi izgonitul rege puse la cale un complot contra republicei. El avea în cetate mai mulți partizani printre tinerii patricieni. Pentru a se înțelege cu ei, ca să răstoarne republica, Tarquinius trimise o deputațiune la senat spre a cere înapoi averea lui particulară. În acest timp însă trimișii avură timp să urzească complotul. Din fericire pentru republică, complotul fu descoperit de un sclav. Toți cei ce făceau parte din el, fură arestați și uciși. Între complotiști se găseau și fiii lui Brutus și nepoții lui Collatinus. Totuși și aceștia pieriră. Insuși consulul Brutus fu de față la uciderea fiilor săi. În urmă averile regelui fură împărțite la săraci, iar consulul Collatinus fu nevoit să se exileze, căci numele de Tarquinius devenise cu desăvârșire urât Romanilor. În fine se hotărî, ca, ori cine ar mai voi să aducă regalitatea, să fie pedepsit cu moarte.

Tarquinius Superbus, nereușind în complot, ridică contra republicei toate popoarele de prin prejur. Acestea erau gata a se amesteca, nădăjduind că de astă dată puterea Romei va fi nimicită.

Astfel fură ridicați Etruștii.

La început luară parte la lupte numai Etruștii din cetatea *Veii*. În lupta ce avu loc, deși consulul Brutus — «liberatorul Romei» — muri, totuși Romanii eșiră învingători.

În urmă porni asupra Romei regele etrusc *Porsenna*. Acesta bătî pe Romani și eră să treacă Tibrul în cetate, dacă podul de peste această apă n'ar fi fost câtăva vreme apărat cu eroism de un singur roman viteaz și în urmă distrus, cum zice tradiția. Pentru a scăpa de Porsenna, mai mulți tineri romani se legară prin jurământ de a-l ucide. Unul din aceștia, *Mucius Scaevola* (Stângaciul), intră în lagărul etrusc, dar din greșeală omorî pe secretarul regelui. Prins și adus în fața lui Porsenna, el dădu dovezi de mult curaj: își întinse mâna dreaptă peste foc și o arse, pentru că a greșit. Totdeodată vesti pe Porsenna, că alți Romani vor fi mai norocoși ca dânsul în îndeplinirea jurământului făcut. Inspăimântat de aceste pilde de patriotism și curaj, și mulțumit cu cuceririle

făcute până la Tîbru, Porsenna făcî pace cu Romanii părăsind pe Tarquinius.

**3. Răscoala Latinilor, dictatura.** — Tarquinius însă nu se lăsă. El își întoarse privirile spre Latini, cari doriau să iese de sub supremația Romei. Aceștia erau mai primejdioși pentru Romani, fiindcă aveau aceiași vitejie și aceleași arme ca ei. Republica însă știu să facă și de astă dată față pericolului. În adevăr, armata latină fu zdrobită lângă lacul *Regillus* — azi dispărut — (496 în. Chr.) într'o groaznică bătălie, la care se zice, că ar fi luat parte și zeii. Chiar fiii lui Tarquinius pieriră. Latinii fură nevoiți a cere pace, îndotându-se a da ca ajutor Romanilor jumătate din infanteria și două treimi din cavaleria lor. Bătrânul Tarquinius, rămas singur și descurajat de a mai putea redobândi scaunul Romei, se retrase la *Cumae*, unde în curând muri.

Ceia ce a scăpat pe Romani în lupta cu Latinii, a fost înființarea *dictaturei*.

Fiindcă pericolul era mare, iar puterea consulară cam mărginită, Romanii creiară un alt magistrat (funcționar), *dictatorul*. Acesta era ales dintre foștii consuli (consulari), de către consulul în funcțiune, dar numai atunci când senatul ceră aceasta. Puterea dictatorului era nemărginită, neținând însă decât cel mult 6 luni. Hotărârile, ce el lua, erau fără apel și trebuiau să se îndeplinească numai de cât.

## 24

### Certurile dintre patricieni și plebei

**Patricienii și Plebeii.** — Republica romană era *aristocratică*, adică toate drepturile erau în mîna clasei de sus. De aceia deosebiriile dintre patricieni și plebei s'au păstrat.

Patricienii puteau fi senatori, consuli, preoți, judecători, generali. Apoi aveau singuri dreptul să se împărtășească din prăzile și din pămînturile vrăjmașilor învinși. Cu un cuvînt



nimic nu se făcea la Roma fără patricieni și fără ca ei să nu tragă foloasă.

Plebeii, dimpotrivă, erau ținuți deoparte cu desăvârșire. Ei nu aveau voie măcar nici să intre în legături de căsătorie cu patricienii. Dar mai ales ei suferiau cumplit de sărăcie. În adevăr războaiele cu Tarquinius îi săcătuiseră. Soldații slujind în oștire pe socoteala lor, plebeii trebuiau ca, pe lângă cheltuelile cu întreținerea familiilor lor, să facă și cheltueli pentru armată. Pe lângă aceasta în timpul războiului ei nu puteau produce nimic. Astfel erau nevoiți să trăiască din împrumuturi dela patricieni, cari le luau dobânzi foarte mari și cari erau neîmplânziți în împlinirea datoriilor.

**2. Retragerea plebeilor din Roma; tribunatul.** — Plebeii văzând, că nu li se îmbunătățește cu nici un preț soarta, hotărâră în cele din urmă să părăsească Roma. Ei se retraseră pe un munte din apropiere, numit de atunci *Muntele Sacru*, ca să întemeieze acolo o nouă cetate. Patricienii încercară, fie cu amenințări, fie cu făgăduieli, să-i aducă înapoi. Nu izbutiră însă. Atunci trimiseră la ei pe senatorul *Menenius Agrippa*, om popular și priceput la vorbă.

Se zice, că acesta spuse plebeilor o istorioară despre cearta membrilor corpului cu stomacul, din care ar fi eșit vătămate nu numai stomacul dar și membrele. Cu toată învățătura ce eșia din această fabulă, plebeii tot nu se înduplecară, ca să vie, până ce nu li se făgădui iertarea datoriilor și înființarea *tribunatului* (494 în. Chr.).

Tribunatul eră o magistratură (funcțiune) numai pentru plebei. Aceștia aveau dreptul să aleagă, numai dintre ei, 2 *tribuni* în fiecare an. Tribunii erau sacri și inviolabili, adică nimeni nu-i putea ataca, nici cu vorba, nici cu fapta. Casa lor eră veșnic deschisă, pentru a ascultă oricând plângerile plebeilor. Ei aveau dreptul de a zice în senat vorba *veto* (opresc), ori de câte ori senatorii ar fi vroit să ia vre-o hotărâre apăsătoare pentru plebei.

**3. Decemvirii și cele XII table.** — Tribunii fură de mare folos pentru plebei. Cu ajutorul lor aceștia încercară să do-

bândească și alte drepturi. Dar câștigul mai mare îl avură ei cu dobândirea legilor scrise (451 în. Chr.).

Nedreptățiți prin hotărârile arbitrare ale patricienilor judecători, plebeii cerură legi scrise. După 10 ani de stăruințe zadarnice, în cele din urmă izbutiră. O comisiune de trei fu trimisă în Grecia, să studieze diferitele legi. La întoarcerea trimișilor se aleseră 10 patricieni, *decemviri*, cu putere supremă în stat spre a alcătui legile. După un an decemvirii publicară parte din legi, pe care le săpară pe 10 table de aramă. Dar fiindcă ele nu erau complete, se mai aleseră decemviri și pentru anul următor. Aceștia mai făcură 2 table și astfel se alcătuiră *cele XII table*.

4. **Egalizarea plebeilor cu patricienii.** — Încurajați de câștigurile de până aci, plebeii nu se lăsară, până ce nu dobândiră toate drepturile.

Astfel mai întâi câștigară dreptul de căsătorie cu patricienii.

Apoi, fiindcă tot cereau să fie consuli, li se îndeplini în parte și această dorință. Se desființă consulatul și o parte din puterile lui se dete *tribunatului militar*, o nouă magistratură în care puteau intra și plebeii. Dar restul din puterile consulilor rămaseră deocamdată patricienilor. Ei creiară *censura* (444), care ajunse cea dintâi magistratură la Roma. Cei 2 *censori* împărțiau locuitorii după *cens* (avere), administrau finanțele statului, făceau listele senatorilor și supravegheau bunele moravuri și disciplina militară.

În sfârșit, plebeii ajunseră la o egalitate desăvârșită prin legile tribunilor *Licinius Stolo și Lucius Sextius*. Aceștia cerură ușurarea datoriilor, împărțirea pământului la plebei și reînființarea consulilor, din care unul să fie plebeu. După lungi împotriviri aceste cereri fură primite (366).

De acum înainte egalizarea celor două clase eră făcută și plebeii putură obține toate magistraturile.

5. **Comițiile și forul.** — Pe măsură ce egalizarea plebeilor cu patricienii devenia mai completă, așa zisele adunări ale poporului, *comițiile*, căpătau o mai mare însemnătate.

În timpul regilor, adunarea poporului — compusă din patri-cieni împărțiți în *curii*, grupe de familii mari (ginti) — purtă numele de *comițiile curiate*. Ea alegea pe rege, declară războiu și încheia pace, și votă propunerile senatului, fie-care curie având drept la un vot.

Către sfârșitul epocii regale, sub Servius Tullius, cum pre-tinde tradiția, introducându-se în armată și plebeii, adunarea poporului începă să se convoace și pe *centurii* (grupe a câte 100 cetățeni înarmați și împărțiți după avere). Astfel se creiară *comițiile centuriate*, în care și plebeii, chiar cei mai săraci, vo-tau, dar în mai mică măsură, căci numărul centuriilor lor era mai restrâns. După desființarea regalității, comițiile centu-riate înlocuiră cu totul pe cele curiate, care rămaseră numai de formă. Iar mai târziu ele fură astfel întocmite, în cât nu-mărul săracilor întrecu pe al bogatilor.

În fine, când plebeii căpătară tribuni, ei obținură ca adu-narea poporului să se întrunească și pe *triburi* — districte administrative — fără deosebire de naștere ori avere. Acestea fură *comițiile tribute*. Ele erau convocate de tribuni, alegeau pe tribuni și arătau prin voturile lor, zise *plebiscite*, dorin-tele lor. Iar mai târziu plebiscitele căpătară valoare de legi.

Așa dar viața publică romană nu se mai mărgini în senat, în care de altfel puteau intra și plebei, ci se strămută în piața publică, adică în *For*, locul de reunire al comițiilor.

## 25

### Războaiele din timpul certurilor interne

1. Luptele cu popoarele vecine. — În tot timpul certu-rilor interne, Romanii avură lupte și în afară. Popoarele ve-cine, căutând să se folosească de neînțelegerile lor lăuntrice, îi atacau neîncetat. Dar în fața primejdiei Romanii uitau ne-mulțumirile lor și purcedeau cu izbândă contra vrăjmașilor. Astfel *Volscii*, aliații Latinilor, continuară lupta și după zdrobirea tovarășilor lor la lacul Regillus. Fură însă învinși.

În acest războiu se distinse un viteaz tânăr patrician, supranumit *Coriolanus*.

Peste câțva timp porni asupra Romei un alt popor vecin, *Equii*, cari înconjurară o mare armată romană cu consul cu tot. Însăpăimântați Romanii numiră ca dictator pe *Cincinnatus*, un patrician scăpătat. Deputații, trimiși a-i face cunoscută numirea sa, îl găsiră la țară arând el însuși mica țarină, ce-i mai rămăsese. *Cincinnatus* adună în grabă trupe noi, bătù pe *Equi* și liberă pe consul. Apoi intră triumfător în Roma și părăsi dictatura după puține zile, întorcându-se la plugul său.

**2. Luptele cu cetatea Veii; Camillus.** — Romanii mai aveau dușmani hotărâți și pe Etruști. Mai ales cetatea Veii eră rivala îndârjită a Romei. De câte ori credea timpul priincios, ea atacă pe Romani.

În cele din urmă Romanii hotărâră să sfârșască cu Veii și o asediază. Dar Veienții se împotrivară 10 ani. Atunci fu numit dictator *Camillus*. Acesta săpă o subterană sub zidurile cetății și pătrunse cu o parte din armată. Veii, lovită astfel și din năuntru și din afară, căzù (395 în. Chr.). *Camillus* intră triumfător în Roma.

Peste puțin timp se iscă o neînțelegere între el și popor și fu acuzat, că ar fi luat o parte din prăzile dela Veii. *Camillus* nu vrù să se desvinovățească și se exilă, rugând cerul să facă pe Romani a se căi de aceasta. Rugăciunea lui se îndeplini, căci în curând năvăliră *Gallii* (390).

**3. Invaziunea Gallilor.** — Gallii, ne mai încăpând în nordul Italiei, se aruncară asupra bogatei Etrurii. O armată de barbari înconjură cetatea etruscă *Clusium*, cerând jumătate din teritoriul ei. Clusienii cerură ajutor dela Romani. Aceștia trimiseră delegați, ca să împace pe Gallii. Delegații, fiind primiți însă în mod jignitor de șeful barbarilor, se amestecară în luptă. Gallii cerură atunci satisfacție Romei. Aceasta refuzând, barbarii porniră asupra ei.

Armata romană, trimisă înaintea barbarilor, îi întâlni lângă râulețul *Allia*. Însăpăimântată de țipetele și de sălbateca în-

fățișare a Gallilor, eanu dădù nici o luptă, ci o luă la fugă. Acest dezastru băgă groaza în Romani. Cei mai mulți fugiră prin cetățile vecine, mare parte din patricieni se retraseră în *Capitolium* — adică în cetățuia cu temple de pe stânca din lăuntru Romei — iar câțiva bătrâni rămaseră în cetate. Gallii



Năvălirea Gallilor în Capitolium

ințară în Roma și uciseră pe cei rămași. Se zice, că la început Gallii arfi fost uimiți de ținuta maiestoașă a bătrânilor patricieni, ce stăteau neturburați înaintea caselor lor și că îi priviau ca pe niște statui. Dar un barbar vrând să pună mâna pe barba cea lungă a unui senator, acesta îl lovi în

cap cu bastonul său de fildeș. Atunci barbarii începură măcelul, apoi pustiiră și arseră cetatea. Capitolium însă nu putu fi luat mai multe luni.

Intre acestea Romanii refugiați în cetățile vecine proclamară dictator pe Camillus. El însă nu vră să primească, până ce nu va fi întărit cu toate formele legale. Atunci un tânăr plebeian se furișă cu mare greutate în Capitolium și luă dela senat ordinele cuvenite. Dar barbarii observaseră locul, pe unde se furișase tânărul plebeian și apucară pe acolo într'o noapte întunecoasă. Fură însă simțiți. Gâștele sacre, păstrate în templul din apropiere pentru a se ghici viitorul depe strigătele lor, se speriară și începură a găgâi. Astfel Romanii fură deșteptați. *Manlius* fu cel dintâiu, care dete alarma, respinse pe barbari și luă astfel numele de *Capitolinus*, adică «Mântuitorul Capitolului». Totuși Romanii nu se mai putură împotrivi mult din cauza foametei. Ei se învoiră a da Gallilor o sumă de bani spre a se retrage. Se zice, că barbarii cântăriau aurul cu măsuri false. Romanii plângându-se de aceasta, șeful (brennus) Gallilor ar fi aruncat spada sa cea grea în balanță strigând: «Vai de cei învinși!»

Dar în curând sosi și Camillus. «Cu fier, nu cu aur își liberează Romanii patria», zise el. În lupta ce avu loc, barbarii fură învinși și goniți.

După retragerea Gallilor, Roma eră o ruină. Plebeii voiră să se mute la Veii. Camillus însă se împotrivi și îndemnă pe Romani să rezidească cetatea. De aceea el fu numit *al doilea întemeietor al Romei*.

## 26

### Cucerirea Italiei

1. Primele lupte cu Samniții. — După ce se potoliră certurile lăuntrice, Romanii întreprinseră lupte pentru a cuceri Italia. Cele dintâi le avură cu *Samniții*, poporul cel mai puternic, mai numeros și mai de temut din Italia centrală (343 în. Chr.).

La început se părea, că Samniții vor fi biruitori. Dar Romanii, trimițând noi armate, îi supuseră și-i siliră la pace. Cetatea Capua, pe care o doriau Samniții, fu luată de Romani. Tot deodată, învinșii se făcură aliații Romanilor în războiul acestora cu Latinii.

**2. Răscoala Latinilor; Manlius Torquatus și Decius Mus** — Latinii crezând, că a venit timpul pentru a căpăta și ei drepturi, cerură, ca jumătate din senatori și dintre toți



Furcile caudine

ceilalți magistrați ai republicei să fie de ai lor. Dar Romanii nu primiră. Atunci Latinii se resculară și un războiu învierșunat izbucni.

Războiul cu Latinii ținu trei ani. Deși Romanii fură în mare primejdie, căci Latinii aveau armele și organizarea romană, totuși biruiră. Lupta hotărâtoare se dete lângă *Vesuvium* și răsculații fură zdrobiți, mulțumită asprei disciplini a oștirii romane.

Consulii romani, cari comandară armatele și cari rămaseră pilde de eroism și patriotism, fură *Manlius Torquatus* și *Decius Mus*.

**3. Ultimele războaie cu Samniții.** — Samniții, cari ajutaseră pe Romani în timpul răscoalei latine, începură să se îngrijască de marea putere ce aceștia câștigau. De aceea războaiele samnitice reîncepură.

Deocamdată Romanii invinseseră. Dar generalul samnit, *Pontius Herennius*, îi atrase prin înșelăciune în trecătoarea muntoasă de lângă *Caudium* (în Samnium), la *Furcile Caudine*. Acolò întreaga armată, cu consuli cu tot, fu făcută prizonieră și unilită. Aproape 20.000 soldați Romani fură siliți să treacă pe sub un jug de lănci, iar consuli semnară o pace rușinoasă. Dar senatul roman nu recunoscă acel tractat și luptele urmară. De astădată Samniții fură nenorocoși: *Pontius* fû prins cu întreaga tinerime samnită. E drept, că ei mai încercară să ridice și pe Etruști contra Romei. Totuși noile victorii romane aduseră pacea.



Pyrrhus

Nu trecu însă mult și războiul reîncepă. Victoria Romei înfiorase pe toate popoarele din centrul peninsulei. De aceea toate se uniră sub conducerea Samniților și chemară în ajutor și pe Galli. Romanii însă făcură față primejdiei cu o energie de fier. Lupta teribilă se dete la *Sentinum*, unde Romanii eșiră triumfători.

Samniții mai continuară câțiva ani lupta în munți, dar



în zadar. Țara lor ajunsese aproape pustie de locuitori și în anul 290 ea intră definitiv sub dominația Romei.

**4. Războiul cu Tarentum; Pyrrhus.** — Stăpâni pe partea centrală a Italiei, Romanii nu întârziară a cuceri și partea ei sudică. Aceasta se întâmplă în urma războiului cu *Tarentum*.

Tarentinii începură cei dintâi dușmăniile. Ei atacară niște vase romane. Atunci Romanii porniră o armată contra lor. Tarentinii moleșiți de avuții cerură ajutor dela *Pyrrhus*, regele Epirului. Acesta eră o rudă de a lui Alexandru cel



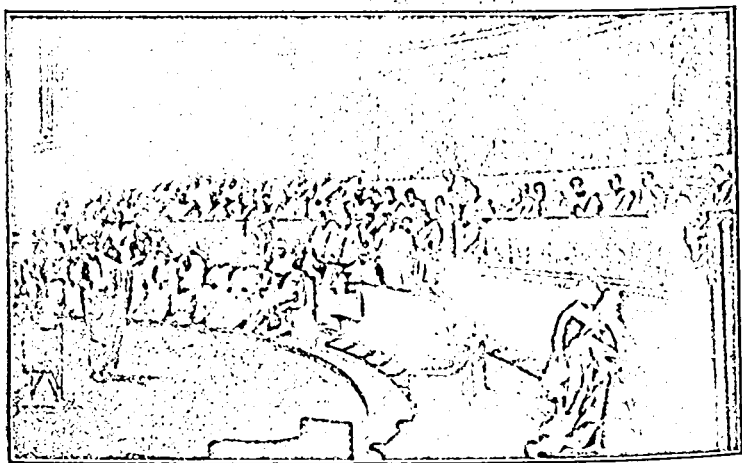
Lupta dela Heracleea

Mare și doriă să facă cuceriri. De aceia se grăbi să le asculte cererea.

Pyrrhus debarcă la Tarentum cu o armată și cu elefanți de războiu. Apoi, înrolând cu forța și pe Tarentinii fricoși, eși în întâmpinarea Romanilor. La *Heracleea* se dete lupta. Romanii inspăimântându-se de elefanți, Pyrrhus eși biruitor. Dar învinșii se luptaseră cu atâta cerbicie și el pierduse atâția oameni, încât însuși zicea: «Incă o victorie ca aceasta și mă voiu întoarce, singur în Epir». De aceia vrî să facă pace și trimese la Roma pe amicul său, filozoful *Cineas*,

om foarte dibaciu. Dar senatul roman, care părăsise lui Cineas o «adunare de regi», refuză să stea la vorbă, până ce dușmanul nu va plecă din Italia. Atunci Pyrrhus porni spre Roma și dăte o a doua luptă, din care eși iarăși biruitor. Dar și de astă dată pierderile lui fură colosale. «De voiți mai câștiga o astfel de victorie», zicea el, «voiți fi pierdut».

Se zice, că în acest timp se distinsă prin virtuțile sale romanul *Fabricius*. Trimes la Pyrrhus ca să răscumpere pe prizonieri, acesta ar fi încercat să-l mituiască, iar mai apoi să-l înspăimânte cu un elefant. Dar n'a reușit, căci singur



Senatul Roman

recunoștea, că: «Mai ușor se întoarce soarele din calea sa decât Fabricius din calea virtuții».

Pentru a-și ridica prestigiul, Pyrrhus trecu în Sicilia. Acolo speră, ca să câștige victorii mai mari în luptele dintre Syracuse și Carthagina. Dar nu făcū nimic.

Atunci se întoarce din nou în Italia și porni spre Roma. La *Maleventum* (zis în urmă *Beneventum*) se dădū o ultimă și hotărâtoarea luptă (275). Pyrrhus fū deastădată zdrobit și silit a se întoarce în Epir. Tarentum și celelalte cetăți din Grecia Mare căzură în stăpânirea Romanilor.

## 27

## Viața primitivă a Romanilor

1. **Moravurile: patriotismul și virtuțile Romanilor.**— Viața primitivă a Romanilor se deosebea mai ales prin însușirile lor morale, prin virtuțile și patriotismul lor.

În viața familiară, ca și în cea publică, Romanii erau un model de virtute, devotament și disciplină. Erau harnici, săraci și severi. Bărbatul muncia câmpul și se lupta, iar femeia lucra acasă zi și noapte plină de vrednicie și onestitate. Comerțul și meseriile erau mai mult pe mâna sclavilor. Romanii puneau totdeauna interesul, demnitatea și soarta republicii mai pre sus de interesul, demnitatea și viața lor. Autoritatea părintească, cu drept de viață și de moarte asupra familiei, era respectată, cecace naște un respect și mai mare pentru autoritatea statului.

Simplitatea vieții și severitatea moravurilor erau podoaba Romanilor în aceste vremi.

2. **Religia Romanilor.**— Romanii erau apoi foarte religioși. La început religia lor era foarte simplă și numai cu timpul s'a mai îmbogățit prin împrumuturi dela Sabini, Etruști și Greci. Zeii principali erau: *Ianus*, zeul soarelui, care era închipuit ca având două fețe și al cărui templu era închis în timp de pace și deschis în timp de războiu; *Mars*, zeul primăverii și apoi al războiului; *Saturnus*, zeul semănăturilor; *Vesta*, zeița vetrei etc.

Mai în urmă se introduseră aproape toate divinitățile grecești, punându-li-se însă nume romane. Astfel fură: *Jupiter* (Zeus), *Junona* (Hera), *Neptunus* (Poseidon), *Pluton* (Hades), *Mercurius* (Hermes), *Minerva* (Athena), *Apollo* (Phoebus), *Diana* (Artemis), *Venus* (Aphrodita), *Vulcanus* (Hefaiistos), etc.

Afară de aceștia Romanii aveau și alte zăitâți mai mici, ca *Penafii*, divinitățile caselor și *Larii*, sufletele morților. Mai credeau apoi și într'un zeu al căminelor, din care pricină în fiecare casă ardea neconținut *focul sfânt*.

Cultul eră întreținut de preoți și de preotese. Așa erau *Pontificii* sau preoții propriu ziși, *Augurii* sau prevestitorii viitorului, *Vestalele* sau preotesele zeiței Vesta, etc.

**3. Armata; coloniile și căile militare.** — Un alt așezământ, pe care se răzîmă toată viața veche romană și care a format gloria Romanilor, eră armata.

Intocmirea ei eră cea mai minunată din vechime. Soldați nu puteau fi decât cetățenii cu oarecare stare și aceștia serviau până la 46 ani. Nimeni nu putea fi magistrat fără a avea 10 ani de serviciu militar. În momente grave însă se ridică masa cetățenilor. În genere republica putea pune sub arme 300.000 soldați, întocmiți pe *legiuni* cu un contingent



Legionari romani

de 4500 oameni. Se adăogau apoi și *aliații*, adică trupele date de popoarele supuse, și cari erau mai numeroși decât soldații cetățeni. Ca arme de apărare erau: coiful, scutul și platoșa; iar ca arme de atac: sabia, lancia și pilul (un fel de sulită scurtă). În luptă nu intră deodată toată armata, ci soldații erau așezați în trei șiruri și luptau pe rând.

Pe lângă buna ei întocmire, armata romană eră puternică și prin calitatea soldaților. Legionarul roman eră foarte vânjos și în același timp și foarte sprinten. Aceasta se datoră faptului, că încă din familie romanul se deda cu călăria, înotatul și exercițiul armelor, deprinderi pe cari nu le

părăsiă niciodată. În timp de războiu soldații mergeau foarte iute și duceau cu ei nu numai armele, dar și toate uneltele, precum și hrană pentru mai multe zile. În fiecare seară de marș și la fiecare popas, ei trebuiau să-și facă lagărul. Înconjurau cu șanț adânc o bucată pătrată de pământ, pe care își stabiliau corturile. Dacă stăteau mai mult timp într'un loc, erau puși să facă drumuri, poduri, canale etc.

Dar în afară de toate acestea, disciplina militară era cheia întregii armate romane. Generalul avea drept de viață și de moarte asupra tuturor. Soldatul, care era netrebnic la pază, sau care își pierdea armele, ori care fugia din luptă



Un triumf roman

era condamnat la moarte. Cei nesupuși erau bătuti cu vergele, iar dezertorii se crucificau. Trupele romane învinse erau puse la munci extraordinare, iar cele predate erau desprețuite și foarte rare ori răscumpărate. Pe de altă parte soldații bravi erau răsplătiți. Legionarii primiau coroane, brățări, colane, ori arme de onoare; iar consulii sau dictatorii erau primiți în ovațiuni ori în triumf.

Pentru a păstra cuceririle făcute Romanii înființau *colonii* și construiau *căi militare*.

Coloniile erau adevărate posturi militare, în punctele cele mai strategice ale țărilor cucerite. Coloniștii se luau din vechii

soldați (veterani) sau din populația săracă a Romei. Aveau toate drepturile cetățenești și prima lor datorie era să împiedice războaiele supușilor, răspândind totdeodată limba și obiceiurile romane.

Căile militare erau marile drumuri așternute cu piatră sau cu cărămidă, care legau între ele diferitele colonii. Ele plecau din Roma și străbăteau Italia în toate direcțiunile. Cea mai însemnată cale militară a fost *Via Appia*, care uniă Roma cu sudul Italiei.

## 28

### Primul războiu punic

1. Războaiele punice; Carthagina. — Prin *războaie punice* se înțeleg luptele, ce au avut loc între Roma și Carthagina, cunoscuta colonie feniciană din Africa. Se zice *punice*, pentru că Carthaginezii erau numiți *Puni* (adică Fenicieni) de către Romani. Au fost trei războaie punice, care au ținut cu oarecare întreruperi dela 264 până la 146 în. Chr. și s'au sfârșit cu nimicirea Carthaginei.

Cauza acestor războaie a fost dorința nepotolită a Romanilor de a-și întinde cuceririle lor și în afară de Italia, mai ales de a pune mâna pe fertila insulă Sicilia. În această direcție ei au găsit o puternică împotrivire din partea Carthaginezilor, cari aveau în stăpânire tot litoralul și toate insulele din partea de apus a Mării Mediterane.

Din norocire pentru Romani, Carthagina pe cât era de bogată și întinsă, pe atât era de slabă prin organizarea ei lăuntrică. Pofa de bani, luxul și desfrăul erau mai presus de orice. Pe lângă aceasta Carthaginezii n'aveau armată națională, ci se serviau de mercenari, nedisciplinați și fără nici o tragere de inimă, luați din toate părțile.

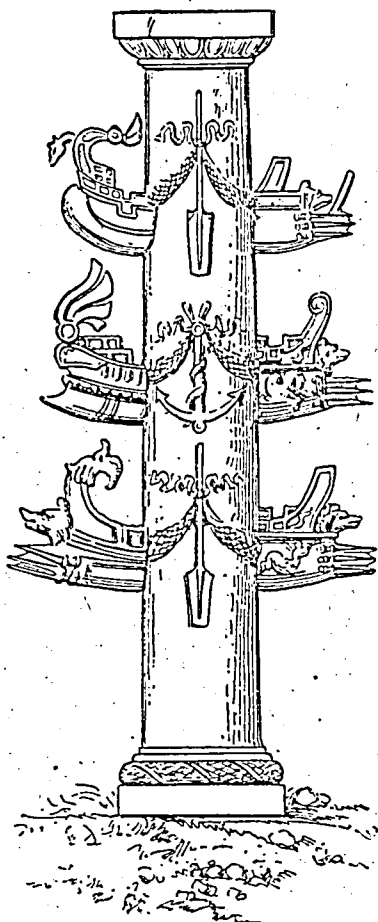
2. Primul războiu; Duillius, Regulus. — *Mamertinii*, niște mercenari din Campania, foști odinioară în serviciul Syracusei, se stabiliseră în Messana și neliniștiau toată in-

sula cu jafurile lor. Carthaginezii, cari stăpâneau cea mai mare parte a Siciliei, se hotărâră a-i stârpi. Mamertinii însă, în calitate lor de Italieni, cerură ajutor Romanilor. Aceștia atât așteptau și astfel războiul cu Carthagina începă (264 în Chr.).

Romanii trimiseră o armată în Sicilia și cele mai multe din cetățile de acolo fură cucerite. Carthaginezii însă, fiind puternici pe apă, făceau aproape cu neputință stăpânirea română în insulă. Ei începură a pustii coastele Italiei și închiseră strâmtoarea dintre Italia și Sicilia. Romanii se văzură deci nevoiți a-și face înainte de toate o flotă de războiu.

Luând ca model o navă carthagineză, innămolită pe coasta Italiei, ei construiră în grabă 120 de corăbii. Dar fiindcă în lupta pe apă nu aveau iscusința Carthaginezilor, căutară să îndrepte acest rău prin vre-un meșteșug oarecare. Astfel consulul *Duillius* adăogă la vasele romane niște pături cu ciocuri de fier. Cu acestea se apucau năvile inamice și se țineau nemșcate. Legionarii romani treceau apoi la vrășmași și se luptau ca pe uscat.

Cu o astfel de flotă *Duillius* câștigă o mare victorie navală lângă *Mylae*. Bucuria Romanilor fu nemărginită. Ei făcură învingătorului un triumf



Columna rostrata

neobișnuit și ridicară în onoarea lui o coloană de bronz cu podoabe în forma ciocurilor de corăbii, «*Columna rostrata*».

Incurajați Romanii hotărâră să atace pe Carthaginezi în propria lor țară. Ei trimiseră o puternică flotă în Africa, sub conducerea consulului *Regulus*. Acesta câștigă o altă mare victorie navală și apoi debarcă în Africa. Ținutul cartaginez fu atât de ușor cucerit, încât senatul roman rechemă o parte din trupe. Carthagina însăși ceru pace. Dar *Regulus* puse condiții așa de grele, încât Carthaginezii se îndârjiră la luptă, bătură pe Romani și prinseră pe *Regulus*. În același timp două flote romane fură distruse de furtună. Carthagina crezând că Roma e doborâtă, trimise pe *Regulus* să facă pace. Mai înainte însă acesta fu pus să jure, că se va întoarce înapoi, dacă pacea nu se va încheia. *Regulus* sfătui el însuși pe Romani să nu facă pace, căci Carthagina e slabă. Apoi se întoarse în Africa, unde, se zice, Carthaginezii l'ar fi omorât în cele mai grele chinuri.

Intre acestea războiul se mută în Sicilia, unde fu dus cu izbândă de către cartaginezul *Hamilear Barcas*. În cele din urmă Romanii creiară o nouă flotă. Cu aceasta ei câștigară lângă insulele *Aegates* o bătălie decisivă. *Hamilear* încheie în Sicilia, ceru pace. Carthagina se îndatoră a părăsi Sicilia și a plăti cheltuelile războiului (241). Sicilia deveni prima provincie romană.

**3. Roma și Carthagina după războiu.** — După războiu Romanii își întinseră cuceririle în jurul Italiei. Mai întâi ocupară Sardinia și Corsica. Apoi bătură pe Gallii din nordul Italiei și stabiliră nenumărate colonii pe valea râului Po. În fine cuceriră o parte din Illyria, pentru a pune capăt pirateriilor făcute de Ilirieni pe coastele răsăritene ale Italiei.

În acest timp Carthagina avusese de întâmpinat o mare primejdie. Mercenarii nefiind plătiți se răsculară. După ce rebelii fură sfărâmați, Carthaginezii începură să-și întindă stă-



pânirea în Spania și ajunseră până la râul Ebru. Romanii se amestecară și se încheiă o învoială. Ebrul fu hotarul nordic al posesiunilor cartagineze, iar cetatea *Saguntum*, deși în sudul acestei ape, rămase aliată Romei.

## 29

## Al doilea războiu punic

**1. Hannibal.** — Cuceririle cartagineze în Spania le făcuse Hamilcar și le continuase ginerile său *Hasdrubal*. Când *Hasdrubal* fu ucis, Carthaginezii din Spania ajunseră sub comanda tânărului *Hannibal*, fiul lui Hamilcar, unul din cei mai mari generali ai vechimei.

Când *Hannibal* fusese adus în Spania de către tatăl său, avusese numai 9 ani. Hamilcar îl pusese să jure, că va fi totdeauna dușman neîmpăcat al Romanilor. De aceea când ajunsese general, căută să-și ție jurământul și reaprinsе luptele cu Romanii, luând cetatea *Saguntum*. Astfel se începî al doilea războiu punic (218).

**2. Expediția lui Hannibal în Italia; Fabius Maximus Cunctator.** — *Hannibal* făcî planul îndrăzneț de a muta războiul în Italia. El speră, că acolo va putea răscula toate popoarele, mai ales pe Galli, contra Romanilor. În acest scop porni o memorabilă expediție pe uscat prin nordul peninsulei.

În primăvara anului 218, *Hannibal* plecă din Spania, trecî Ebru și Pirineii, străbătî sudul Galliei sau Franței de astăzi, și odată cu începutul iernei ajunse la Alpi. Apoi, cu toate greutățile anotimpului, începî trecerea munților. După 9 zile de suîș, luptând cu piedicile naturale și cu hărțuelile



Hannibal

populațiunilor muntene, el ajunse în vârful Alpilor. După un scurt popas cobori și coborîrea, fu mai grea și mai primejdioasă decât suirea. Când sosi jos la poalele munților, oastea viteazului cartaginez era redusă la jumătate.

Romanii trimiseseră o armată, care să atace pe Hannibal la eșirea din munți. Dar în luptele, ce avură loc lângă râulețele *Ticinus* și *Trebia*, Romanii fură învinși. Atunci Gallii alergară toți sub steagurile învingătorului.

În anul următor Hannibal trecu Apeninii în Etruria. Trezirea Apeninilor decimă și mai mult armata cartagineză. Mai toți elefanții de războiu pieriră și însuși Hannibal pierdu un ochiu. Totuși în a treia luptă cu Romanii, dată lângă lacul *Trasimenus*, Carthaginezii eșiră iarăși biruitori. Învingătorul însă n'apucă drumul Romei. El trecu înapoi Apeninii și se scobori apoi în jos, ca să răscoale astfel centrul și sudul peninsulei.

Între acestea Romanii numiseră dictator pe *Fabius Maximus*. Acesta se feriă însă de a da lupte cu Hannibal, mărghinindu-se a-l hărțui neîncetat și a-i împedeca aprovizionarea. Tactica de luptă a lui Fabius era foarte înțeleaptă și făcea mult rău lui Hannibal, dar poporul roman nu era mulțumit. El acuză pe Fabius de moliciune, supranumindu-l *Cunctator*, adică *zăbovitorul*, *nehotărîtul*. Ba încă se zicea, că Fabius era înțeles cu Hannibal.

În cele din urmă se aleseră doi consuli, cari să dea bătălia decisivă. Întâlnirea avu loc la *Cannae* (216) și Romanii fură din nou zdrobiți îngrozitor. Roma părea pierdută. Dar Hannibal nu porni nici acum asupra ei, ci trecu în Campania. Armata sa era obosită și decimată, Italienii nu se revoltau, iar Carthagina trimisese prea puține ajutoare.

De aceea el căută noi mijloace de împotrîvire. Astfel ridică contra Romei pe Macedoneni, pe Siracuzani și pe Tarentini; chemă din Spania pe fratele său *Hasdrubal*; și se puse în înțelegere cu *Antichus cel Mare*, regele Syriei. Toate încercările lui însă nu avură nici un rezultat. Armata romană trecu în Ilvria și bătù pe Macedoneni înainte de a veni ei în Italia; cetățile revoltate fură supuse; iar bogata

cetate Syracusea căzî în mâinile Romanilor, cu toate meșteșugurile de apărare ale învățatului *Archimedes*. Pe de altă parte Hasdrubal, deși izbutise să intre în Italia, fusese însă înfrânt la râul *Metaurus* și ucis (207), iar capul lui asvârlit în tabăra fratelui său.

Cu toate aceste nenorociri, Hannibal nu desperă. El se retrase în sudul Italiei, ținând în frâu pe diferiții generali romani trimiși împotriva-i și fu încă mulți ani groaza peninsulei.

3. Sfârșitul războiului; Scipio Africanus. — Cel ce scoase pe Hannibal din Italia și puse capăt acestui groaznic războiu fu tânărul consul *Publius Scipio*, care se deosibiă prin seriozitatea, pietatea și curajul său. El făcî planul să atace Carthagina, pentru a o sili să recheme pe Hannibal. De aceia trecî în Africa, unde atrase în partea lui și pe *Numizi*, vestiți călăreți, aliații de până aci ai Carthaginezilor.

Carthagina chemă atunci în grabă pe Hannibal. Marele general fu deci silit să părăsească plângînd Italia, după 17 ani de lupte glorioase. Bătălia se dete la *Zama* (202) și acolo inverșunatul dușman al Romanilor fu învins. El fugî în Carthagina și sfătui la pace.

Prin tractatul ce se încheiă, Carthagina pierdeă toate posesiunile ei aflate afară din Africa și se îndatoră a plăti tribut. Apoi n'aveă voie să poseadă vase de luptă și eră oprită să facă războiu fără voia Romanilor.

Scipio fu primit în Roma cu un triumf splendid și luă supranumele de *Africanus*.

### 30

#### Al treilea războiu punic și alte cuceriri romane

1. Supunerea Macedoniei, Syriei și Greciei. — După pacea cu Carthagina, Romanii declarară din nou războiu lui *Filip V*, regele Macedoniei, care fusese înțeles cu Hannibal. Consulul *Flaminius* îl învinse în câmpia *Cynoscephale* din Thessalia și-l sili pe deoparte să dea libertate Greciei, iar pe de alta să intre sub ascultarea Romanilor:

În curând Romanii porniră și contra lui *Antiochus cel Mare*, regele Syriei, la care se refugiase Hannibal și cu care se unise o parte din Greci. Acesta fu învins strașnic de consulul *Lucius Scipio*, fratele Africanului, la *Magnesia* lângă Smyrna și trebui să se declare supus Romanilor și să predeă pe Hannibal. Scipio luă supranumele de *Asiaticus*.

Hannibal nu căzî în mîinile Romanilor, ci fugi la alți regi din Asia, pînă cînd în fine se otrăvi «spre a scăpa pe Romani de groaza lor», cum zicea el. În același an muri și învingătorul său, Scipio Africanus, dat uitărei în ultimul timp de către concetățenii săi (183).

Nu trecî mult după aceste întîmplări și Macedonia, Grecia și Asia Mică fură prefăcute în provincii romane.

Fiul și urmașul lui Filip, *Perseus*, vrî să răzbune înfrîngerea tatălui său. La început el fu biruitor. În urmă însă consulul *Emilius Paulus*, un bătrîn și sever general, îl bătî înfricoșetor la *Pydna*, unde-l făcî prizonier cu toți copiii săi. Regatul Macedoniei fu desființat și se împărți în mai multe teritorii deosebite. Iar mai târziu, încercîndu-se o nouă răscoală, Macedonia fu prefăcută în provincie romană (146).

Grecia avî și ea aceeași soartă. După așa zisa liberare de sub Macedoneni, Grecii vroiseră să se opună Romanilor. *Philopæmenus*, supranumit «ultimul grec», izbutise să facă o nouă ligă a cetăților grecești. Romanii vroiră să desființeze liga, dar Grecii și mai ales Corinthus se împotrîviră. Consulul *Mummius*, cunoscut prin lipsa sa de cultură, îi bătî și arse Corinthus, apoi prefăcî Grecia în provincie romană, anexînd-o la provincia *Macedonia* (146).

**2. Al treilea războiu punic: cucerirea Carthaginei.** — În timpul acesta Carthagina reinviase cu desăvîrșire și amenință să devină din nou primejdioasă pentru Roma. De aceea și senatul căută prilej pentru un nou războiu. La acest pas el eră mai ales îndemnat de bătrînul *Cato*, supranumit *Censorius* (Censorul), care ținea cu orice preț ca cetatea aceea să fie dărîmată. Dorința lui s'a împlinit, însă el n'a avut parte s'o vadă realizată, căci a murit ceva mai înainte.

Carthaginezii, fiind într'una atacați de *Masinissa*, regele *Numidiei* și omul Romanilor, hotărîră a i se împotrivi cu armele. Atunci Romanii le declarară războiu. Carthaginezii însă cerură iertare: predeteră armele și munițiile lor; își arseră flota și deteră ostatici. Romanii nu se mulțumiră cu atât. Ei cerură, ca orașul să fie dărâmat și ca populațiunea să-și zidească un altul cu mult departe de țărmul mării. Dar Carthaginezii fiind marinari, nu puteau primi o astfel de condiție și hotărîră să reziste cu desperare.

Carthagina era însă dezarmată. Totuși ea dădă dovadă de o extremă energie și de un înfocat patriotism. Astfel începă să se lucreze zi și noapte: arme, mașini de războiu, corăbii. Templele fură prefăcute în ateliere, odoarele fură topite pentru a se face bani, casele fură dărâmate pentru a procură lemne și fier, iar femeile își tăiară părul pentru a se face funii de corăbii. Se înrolară chiar selavii. În acest chip generalul *Hasdrubal* izbuti să-și facă o zdravănă armată și să câștige oarecare izbânzi.

În cele din urmă Romanii aleseră de consul pe tânărul *Scipio Æmilianus*, fiul lui *Æmilius Paulus* și nepot adoptiv a lui *Scipio Africanus*. Acesta înconjură cetatea pe apă și pe uscat și în curând pătrunse înăuntru. În oraș se încinse apoi o luptă disperată. Romanii trebuiră să ia fiecare stradă și fiecare casă. Șase zile și șase nopți țină măcelul. În cele din urmă Romanii deteră foc cetăței. *Hasdrubal* se supuse învingătorului, iar ceilalți tovarăși ai lui de luptă, dimpreună cu soția sa, pieriră în flăcări. *Scipio* puse apoi să se distrugă cu desăvârșire cetatea și trase cu plugul peste locul ei blestemându-l. În urmă tot ținutul cartaginez fu prefăcut în provincia *Africa* (146).

*Scipio* căpătă supranumele de *Africanus Minor* (al doilea African).

**3. Alte cuceriri romane după cel de al treilea războiu punic.** — Distrugătorul Carthaginei mai aduse patriei sale o nouă cucerire: *Spania*.

La început Spaniolii luptaseră cu Romanii contra Cartha-

ginezilor. Când au văzut însă, că au dat peste alți stăpâni, s'au răsculat. Cetatea *Numanția*, ajunsese centrul împotrivirii lor. Dar Scipio *Æmilianus* o luă prin foame și o distruse ca și pe *Carthagina* (133). De aceea se zice și *Numantinus*.

Romanii terminară apoi supunerea Gallilor din nordul Italiei, unde formară provincia *Gallia Cisalpină*. Apoi legară Spania cu Italia, cucerind sudul Franței și întemeind provincia *Gallia Narbonesă*.

În fine cuceririle din Asia Mică alcătuiră provincia *Asia*.

### 31

## Starea Romanilor după cuceriri

1. **Starea socială și economică.** — Cuceririle aduseră o întreagă prefacere în starea socială a Romanilor.

Ele creiară o clasă a *bogaților*, adică a *nobililor*. Se făcū deci din nou deosebire în sânul poporului. În această nouă clasă aristocratică intrau toate familiile bogate, fie la origină patriciene ori plebeiene. Ea puse mâna pe toate dregătoriile republicei și nesocotiă drepturile celor mulți.

Pe de altă parte și *poporul* de jos suferise o schimbare. Războaiele decimaseră populația romană și latină. Mulți Romani apoi erau legionari prin provincii, iar cei cari rămăseseră în patrie preferau să se amestece cu massa poporului sărac din Roma, alcătuită mai mult din sclavi liberați, *liberți*, veniți din toate părțile. Ei nu se mai gândiau la muncă, mai ales la munca câmpului, ci își vindeau drepturile cetățenești celor bogați, cari voiau a fi aleși în magistraturi. Trăiau de pe urma acestora, cerând cu orice prilej: *panem et circenses* (pâne și jocuri).

O clasă mijlocie de mici proprietari nu mai există. Nobilii, cari se îmbogățiseră cu prilejul cuceririlor, cumpăraseră sau cutropiseră mai toate micile proprietăți. Așa că ei stăpâneau moșii întinse, *latifundia*, pline însă numai cu pășuni, livezi, vii, și grădinii, căci cerealele se aduceau din provincii. Drept clasă

de mijloc erau *cavalerii*, urmașii celor ce în vechea armată romană constituiau cavaleria. Aceștia erau înlăturați de nobili dela funcțiuni și de aceia se îndeletniciau cu diferite afaceri: neguțători, bancheri, antreprenori. Se mai numiau și *publicani*.

În afară de aceste clase de cetățeni, eră mulțimea de *sclavi*, singurii cari munciau (la câmp, în meserii, în diverse profesii), dar cari duceau o viață mizerabilă. Eră tratați aproape ca animalele și astfel eră pregătiți pentru răscoală.

Cât despre *Italici*, ei eră nemulțumiți, căci n'aveau drepturi cetățenești, deși luptaseră pentru Roma.

Mai rău încă eră de *provinciali*, adică de locuitorii provinciilor cucerite. Aceștia eră storși și împilați de guvernatorii trimiși, cari se numiau *proconsuli* sau *propretori*.

Așa dar după cuceriri starea socială și economică a Romanilor nu eră mulțumitoare.

**2. Stricarea moravurilor: cultura grecească.**—Odată cu cuceririle dispărură și vechile virtuți romane. Bogățiile unora aduseră luxul, moliciunea și depravarea. Sărăcia altora născu venalitatea, lenea, nedemnitătea. Peste tot eră petreceri desfrânate, ațătări de poftă. În atingere cu atâtea popoare, Roma intră într'o mare corupție. Toate viciile popoarelor supuse își găsiră loc în marea cetate.

Pe de altă parte căzū și vechea religie. Credințele de mai înainte fură părăsite. Se introduseră învățăturile necredincioase ale filozofilor greci, superstițiile cele mai imorale, cultele ciudate și monstruoase din Asia, misterii grecești, etc.

E drept însă, că odată cu relele popoarelor supuse se introduse la Roma și civilizația fiecărui popor cucerit. Mai ales aspra cultură romană încercă o mare transformare sub înrăurirea culturii grecești. De acum se răspândi gustul artelor și literilor, spiritele se luminară, totul începū a se civiliza. Limba greacă deveni limba cultă a statului roman. Sclavii greci făceau pe pedagogii în familiile bogate și chiar pe cei în vârstă îi instruiau. Între astfel de sclavi trebuie amintit vestitul istoric *Polybius*, care a scris în grecește istoria Romei. Prin mijlocirea limbei grecești, cu un cuvânt, Romanii cunos-

cură comorile elenismului. Dar totdeodată se puse și începutul unei culturi romane proprii. Acum începură să se iviască scriitori latini: poeți, istorici, etc. Așa fu între alții și marele poet comic *Plautus*.

**3. Cato Censorius.** — Erau câți-va Romani, cari prețuiau mai puțin bunurile aduse de cuceriri, decât imensele rele făcute societății romane chiar dela începutul lor. Cel ce fu mai hotărât printre aceștia fu bătrânul *Cato Censorius*.

El eră din părinți țărani și fusese crescut în mijlocul severității romane de mai înainte. De aceea toată viața sa, el fu în contra prefacerii morale, sociale și culturale a Romanilor. Mai ales fu adversarul Scipionilor, cari fuseseră luați de noul curent. Deși se distinsese prin curajul său militar și prin talent oratoric, Cato se făcù însă celebru ca censor, de unde îi și vine supranumele. El fu un critic aspru al moravurilor decăzute, de atunci. Astfel pedepsi pe delapidatori, combătù luxul femeilor și corupția tinerilor, dădù dovezi de simplitate și economie și gonì pe filozofii greci.

Cu toate sfaturile și măsurile luate, republica mergea neîncetat pe povârnișul apuceat. Iar după moartea lui Cato desăvârșindu-se cuceririle, ajunseră în floare și relele aduse de ele. Din această cauză vor izbucni în Roma un șir de turburări sângeroase, care se vor transforma mai apoi în adevărate războaie civile.

## 32

### Gracchii și legile agrare

**1. Frații Gracchi și Cornelia mama lor.** — Turburările civile din Roma se începură cu frații *Tiberius* și *Caius Gracchus*.

Gracchii erau nobili, trăgându-se din o ilustră familie. Ei erau fiii lui *Sempronius Gracchus*, distins în luptele din Spania, și ai *Corneliei*, fiica lui *Scipio Africanus*.



Văduvă de timpuriu, Cornelia nu voi să se mai căsătorească, pentru a-și închină astfel tot restul vieții creșterii fiilor săi. Refuzase chiar mâna regelui Egiptului. Avusese 12 copii, dar îi rămăseseră numai acești doi și o fiică, care deveni soția lui Scipio Æemilianus. Ea dete fiilor săi o deosebită învățatură și le innobilă sufletul cu cele mai frumoase virtuți romane. Țineă atât de mult la ei, în cât doriă să nu mai fie cunoscută sub numele de «Soacra lui Scipio», ci sub acela de «mama Gracchilor». Se povestește, că odată ar fi venit la Cornelia o matroană romană, care ar fi început să se laude cu giuvaerile sale. Cerând să vadă și pe ale Corneliei, aceasta i-ar fi prezentat pe fiii săi, zicând: «Iată podoabele mele».

**2. Tiberius Gracchus, legile agrare.** — *Tiberius Gracchus* eră pentru îmbunătățirea soartei poporului. El gândiă să îndrepte tot răul de atunci prin împărțirea de pământ săracilor.

În 133 Tiberius ajunse tribun și propuse o *lege agrară*. El cerea, ca nimeni să nu aibă din pământul cutropit sau arendat dela stat, *ager publicus*, mai mult de 500 jugere (un juger eră ceva mai mare ca un pogon). Dacă cine-va aveă copii, mai putea luă câte 250 jugere pentru copiii vârstnici. În totu însă nu putea să aibă decât 1000 jugere. Restul trebuia să se împartă în loturi cetățenilor săraci. Aceștia nu le puteau vinde și nu plătiau dări pentru ele. Bogaților eră să li se dea o despăgubire pentru partea ce li se lua. Totdeodată aceștia nu mai aveau voie să și lucreze moșile cu sclavi, ci cu oameni liberi.

Nobili, loviți în lăcomia lor, combătură legea cu furie. Ei atraseră spre ei pe un alt tribun, care zise «veto» la propunerea lui Tiberius. Acesta se indignă și în supărarea sa comise o călcare de lege. Făcu pe popor să destitue pe acel tribun, ceiace eră o atingere a inviolabilității tribunilor. Astfel se puse începutul nesocotirii legilor, rău care de acum înainte va predomină în Roma. Legea agrară a lui Tiberius fu adoptată în acest chip.

Dar până să se facă cercetarea pământurilor, care apar-

țineau statului trecu anul de tribunat. Tiberius vroi să se aleagă tribun și anul următor, pentru a-și aplica legea. Nobilii însă se împotrivară, sub cuvânt că nu poate fi ales doi ani în șir. In turburările ce se născură cu acest prilej, Tiberius fū ucis dimpreună cu mai mulți partizani ai săi.

**3. Caius Gracchus, reformele lui.** — In anul 123 ajunse tribun celalt fiu al Corneliei, *Caius Gracchus*. Fiind mai îndrăzneț și mai aprins ca fratele său, el făcū să fie exilați printr'o lege toți, cei ce omorăseră pe Tiberius și pe amicii lui. Apoi reinnoi legea agrară și puse să se facă colonii din cetățeni săraci, afară din Italia, in Carthagina, căror să li se dea pământ gratuit și unelte de muncă.

Când se crezū destul pe bine stăpân pe mulțime, el vroi să dea o nouă lovitură aristocrației. Anume făcū să se treacă puterea judecătorească la clasa cavalerilor. Iar când se alese tribun anul următor — căci acum se făcuse lege, că tribunii pot să-și continue funcțiunea lor, ori de câte ori vor fi aleși — propuse să se dea drepturi politice Italicilor. La această reformă se gândise ceva mai înainte Scipio *Æmilianus*, care eră desgustat de ticăloșia mulțimei din Roma. Dar nu făcuse nimic, căci murise pe neașteptate. Imprumutarea acelor idei nu folosi lui Caius. Prin aceasta el își instrăină masa populațiunei orășenești, care doriă drepturi politice numai pentru ea, spre a trage foloase bănești.

Nobilii se folosiră de greșala lui Caius și căștigară și acum in partea lor pe un alt tribun. Acesta făcū de formă propuneri și mai populare ca ale lui Caius, care de aceia nu mai fū ales tribun a treia oară. Atunci nobilii desființară legile lui. Caius luă armele, ca să și le apere. Inșă 3000 din partizanii săi fură uciși, iar el se văzū nevoit a pune pe un selav la său să-l omoare (121).

Cornelia n'a plâns pe fiii săi, fiind încredințată că ei și-au făcut datoria. Mai târziu Romanii recunoseură meritele Gracchilor și le ridicară statui. Totdeodată ei onorară și pe Cornelia cu o statuă, pe care eră inscripția: *Cornelia mama Gracchilor*.

## Marius și războaiele sale

1. **Marius.** — După moartea Gracchilor, nobilii ajunseră foarte puternici. Dar în curând și mulțimea găsi un vajnic apărător în *Caius Marius*, care era fiu de țaran din *Arpinum*. Încă de tânăr el se distinsese prin curajul său în războiul numantin. De aceea căpătase protecția lui *Scipio Aemilianus* și a altor nobili, deși el avea în sufletul său o ură neîmpăcată pe aristocrați.

Marius era înainte de toate soldat. De o putere fizică uriașe, fără talente politice și fără educație, militar neîntrecut, el era făcut pentru armată. Și într'adevăr, că numai prin războaie Marius s'a putut ridica. Războaiele, care au făcut renumele lui au fost: războiul cu *Jugurtha* și cel cu *Cimbrii și Teutonii*.

2. **Războiul cu Jugurtha.** — *Masinissa*, regele Numidiei și aliatul Romanilor, lăsase ca urmaș pe fiul său, care fusese tot așa de devotat Romanilor ca și el. La rândul său acesta lăsă la moartea sa doi fii și un nepot, *Jugurtha*. Dar *Jugurtha*, voind să puie el mâna pe tot regatul, omorî pe unul din verii săi, iar cu celaltă purtă războiu până îl ucise.

Romanii trimiseră atunci o armată în potrivă-i. Dar consulul comandant fu cumpărat cu bani și încheiă o pace rușinoasă. De aceea *Jugurtha* fu chemat la Roma. El se duse, ucise chiar acolo pe un pretendent la tron, apoi cumpără cu bani pe tribuni și pe aristocrați. Senatul indignat îi ordonă să iasă din Roma. Se zice, că la plecare *Jugurtha* ar fi zis: «Cetate de vânzare îți lipsește numai cumpărătorul».

În cele din urmă Romanii rușinați hotărâră o expediție serioasă în Africa. Astfel fu trimis consulul *Metellus*, om cins-



Marius

tit și capabil, care bătù pe Jugurtha. Dar el trăgându-l prea mult sfârșitul războiului, fu înlocuit de popor (nu de senat cum cereau legile) cu Marius, care și fu ales consul.

Acesta căută mai întâiu să introducă oarecare reforme în armată. El înrolă și pe cetățenii cei mai săraci (proletari) și pe Italieni, cari mai înainte nu puteau fi legionari. Lucru acesta va fi rău pentru republică, căci se va face astfel o armată oarecum de mercenari. Și apoi sărăcimea va fi totdeauna cu generalul, care o va conduce la victorie și deci la prăzi. Totuși în acest chip el izbuti să sfârșească războiul și să prindă pe Jugurtha. Adus la Roma, ea să înfrumusețeze triumful învingătorului, Jugurtha fu aruncat în închisoare și acolo muri de foame (104). Parte din Numidia fu luată de Romani, iar parte fu lăsată unor coborâtori ai lui Masinissa.



Jugurtha

**3. Luptele cu Cimbrii și Teutonii.** — *Cimbrii și Teutonii* locuiau Germania nordică. Siliți a părăsi patria lor, din cauza unei revărsări ai Mării Baltice, ei trecuseră în *Gallia* propriu zisă (Franța). La râul Rhon avuseseră mai multe lupte cu Romanii, pe care îi invinseseră. Statura înaltă, hainele de piele, armele lor impunătoare, zgomotul îngrozitor ce făceau în luptă, înspăimântaseră pe Romani. Aceștia se așteptau cu groază la năvălirea barbarilor în Italia. De aceea ei aleseseră iarăși consul pe Marius, de și lucrul acesta era în contra legilor statului, și îl trimiseseră în sudul Galliei.

În anul 102 barbarii veniră, dar veniră despărțiți. Cimbrii o luară spre Elveția, ca să treacă peste Alpi în Italia. Teutonii apucară prin Gallia Narbonesă. Marius, care de câțiva ani era ales într'una consul, așteptă pe aceștia din urmă la *Aquae Sextiae* (Aix), unde îi și măcelări înspăimântător. De atunci locul acela poartă numele de: «câmpiile putrede». Apoi alergă contra Cimbrilor, care se coborâseră în valea fluviului Po. Aceștia cerând pământ pentru ei și pentru frații lor, Teutonii, de a căror soartă nu știau, Marius le

trimise vorbă, că «le va da pământ, pe care nu-l vor părăsi în veci». Intr'adevăr ei fură zdrobiți cu desăvârșire la *Ver-cellae* (101).

Invingătorul, ales consul a 5-a oară, fû numit al *treilea fundator al Romei* și avu un triumf extraordinar.

**4. Marius și partidul popular.** — Prin ridicarea lui Marius, făcuse un pas mai departe și partidul popular. De aceea nobilii încercară să micșoreze trecerea lui Marius, împiedicându-l de a se mai alege coîsul. Ei îl învinovățiră, că vrea să ia puterea supremă. Mulțimea însă susținu pe Marius și acesta fû ales consul a 6-a oară. Se părea, că de acum înainte republica avea să fie în puterea democrațiilor.

Marius însă nu știu să se poarte mai departe. Vroind să se pună bine și cu senatul, el perdû iubirea poporului, fără a o câștiga pe a nobililor. Aceștia ridicară din nou capul și își găsiră un puternic ocrotitor al intereselor lor în *Sulla*.

## 34

### Sulla și primul războiu civil

**1. Sulla.** — Apărătorul nobilimii romane din acest timp, *Sulla*, se trăgea din o familie patriciană. El se luptase în toate războaiele lui Marius și arătase mari însușiri militare. Mai mult însă el s'a distins în luptele politice. Eră un bărbat de-o mare energie, avea o educație strălucită și o cultură întinsă. Apoi urmăria o politică hotărâtă, fiind apărătorul aristocrației. Astfel el a devenit rivalul lui Marius, pe care a căutat să'l întreaacă și pe calea armelor.

Intr'adevăr Sulla se și ilustră în zdrobirea *răscoalei Italicilor* (soților), cari cereau drepturi de cetățeni romani, și mai ales în războiul cu *Mithridates*.

**2. Războiul cu Mithridates.** — În acest timp se ridicase în Orient un puternic dușman al Romanilor, *Mithridates*. El eră regele *Pontului*, un ținut în sudul Mării Negre. Eră îndrăzneț, puternic, crud, viclean, priceput în războiu și

dibaciu în politică. Folosindu-se de nemulțumirile iscate în Asia Mică prin jafurile publicanilor, el puse mâna pe această provincie și sugrumă într'o singură zi pe toți Romanii, ce-i găsi acolo. Apoi răscolă Macedonia cu Grecia, unde și trecu o mare armată.

Senatul trimise împotriva lui pe Sulla. Dar Marius, vroid să aibă el conducerea războiului, făcù pe popor să destitue pe rivalul său. Sulla, care n'apucase să părăsească Italia, se întoarse cu oștirea asupra Romei — prima armată romană ce veniă asupra cetății — gonì pe Marius, al cărui cap fù pus la preț și pedepsi pe amicii acestuia. Iar după ce triumfă astfel asupra adversarilor săi, el pornì în contra lui Mithridates (87).

Mai întâiu luă și jefuì Athena, după o lungă împotrivire. Apoi bătù în două rânduri armata lui Mithridates din Grecia și o desființă. În urmă trecù în Asia și învinse din nou pe dușman. Mithridates fu astfel silit să părăsească toate euceririle făcute, să-și desființeze armata și să plătească despăgubiri de războiu. Orașele, ce se aliaseră cu el, fură prădate îngrozitor de trupele lui Sulla.

În urmă învingătorul pornì spre Roma, unde partidul popular se dedese în lipsa lui la tulburări sângeroase.

**3. Primul războiu civil; proscricțiunile și dictatura lui Sulla.** — După plecarea lui Sulla în Orient, partidul popular pusese mâna pe putere, își făcuse o armată de Italici și chemase pe Marius fugit în Africa.

Reîntors acesta înrolase sclavii și împreună cu trupele italice pătrunsese în Roma, după exemplul lui Sulla. Acolò măcelărise îngrozitor pe nobili, lăsând ca trupurile celor morți să fie mâncate de câini (87). Apoi se alesese consul a 7-a oară și dedese statul pe mâna partizanilor săi. Nobili îngroziți chemaseră pe Sulla, care se și grăbise a se întoarce.

Când sosi în Italia Sulla cu soldații săi devotați, Marius nu mai trăia. Dar partizanii săi sau «marianii», i se împotriviră. Sulla însă îi bătù de mai multe ori. Atunci Samniții se răscolară, făcând o ultimă sfortare spre a distruge cetatea,

ce le răpise libertatea. Dar după o luptă înverșunată la însăși porțile Romei, Sulla triumfă. El intră apoi cu armata în Roma și întocmi listele de *proscripțiuni*. Pe acestea se treceau toți acei, cari trebuiau să fie omorâți. Toți adversarii săi fură «proscriși». Fiecare avea voie să-i ucidă. Orice legătură de sânge și de prietenie fû distrusă. Se ucideau amicii între ei, frații pe frați, fiii pe părinți. Pieriră atunci mulți oameni nevinovați, numai ca să li se ia averile de către partizanii lui Sulla. Șase luni au ținut proscripțiunile și ele s'au întins asupra întregii Italii (82).

În urmă răzbumătorul nobililor obținû dictatura pe timp nemărginit. El modifică legile, ca să redevă senatului toată puterea și ca să ia dela tribuni orice putere. Astfel între altele : desființă censura ; luă cavalerilor dreptul de judecată, pe care îl redete senatului, și opri pe tribuni de a mai convoca comițiile fără învoirea senatului, ori de a mai ocupa magistraturi înalte. Apoi împărți pământ soldaților săi în Italia, întemeind astfel mai multe colonii.

Când crezû, că a restabilit ordinea și drepturile legale, Sulla abdică și se retrase la moșia sa de lângă Cumae, unde peste un an murî (78). Corpul său fû înmormântat la Roma cu pompă strălucită, iar pe mormânt s'a pus epitaful compus de el însuși: «Nimeni n'a făcut mai mult bine amicilor și mai mult rău inamicilor».

## 35

### Pompejus și Cicero

1. **Pompejus.** — După Sulla republica romană rămase în puterea lui *Pompejus*. Acesta eră din clasa cavalerilor și fusese partizanul devotat al lui Sulla, pe a cărui soră o luase în căsătorie. Încă de tânăr el se amestecase în luptele civile și luptase cu o armată strănsă de el contra marianilor. Fusese trimis apoi să liniștească câteva provincii și la întoarcere Sulla îl supranumise *cel mare*.

Ca general, Pompejus a fost mai mult norocos, decât capabil; iar ca om politic, a fost mai mult iubitor de mărire deșartă, decât bărbat cu vederi hotărâte și sigure. Mai mult însă el a lucrat pentru senat. De altfel eră un om aproape fără de vicii, cu suflet bun și cu o dorință de a nu abuză mai niciodată de puterea sa.

**2. Războaiele lui Pompejus.** — Partizanii lui Marius se



Pompejus

refugiaseră în Spania, sub conducerea lui *Sertorius*. Acolă ridicaseră pe Spanioli și pe Gallii Narbonezi contra Romei. Cei mai buni generali romani fuseseră bătuți. În urmă fu trimis Pompejus. Acesta izbuti să înfrângă pe răsculați, mai ales că Sertorius fusese asasinat (71).



Pe când Pompejus luptă pentru liniștirea Spaniei, Roma fusese amenințată de marea răscoală a sclavilor. Aceștia nemulțumiți de soarta lor se revoltaseră. Ei puseseră în capul lor pe îndrăznețul *Spartacus*, de origină tracă, robust și cu un curaj extraordinar. Armatele trimise împo-



Moartea lui Mithridates

triva lor fuseseră învinse. Incurajați, răsculații începuseră să devasteze cumplit Italia. Senatul înspăimântat trimise în contra lor pe *Crassus*, care îi zdrobi în sudul Italiei. *Spartacus* însuși fii ucis, după o împotrivire cu adevărat eroică. Câteva mii de răsculați vrură să fugă peste Alpi,

dar Pompejus, care se întorcea tocmai atunci din Spania, îi sfârșim definitiv.

Prin victoriile câștigate până aci, Pompejus ajunsese foarte popular, mai ales că desființă și legile aristocratice ale lui Sulla. De aceea el fu însărcinat să termine alte două războaie începute, anume *războiul cu pirații și războiul cu Mithridates*.

Marea Mediterană era plină de pirați, cari se compuneau din tot soiul de națiuni. Ei opreau vasele de comerț și le jefuiau, prădau țărmurile, prindeau persoanele bogate și nu le liberau decât în schimbul banilor, etc. Se purtaseră mai multe lupte cu ei, dar nu putuseră fi stărpiți. În cele din urmă se deteră lui Pompejus puteri dictatoriale și în 3 luni el curăță marea de acești hoți.

Victorios fu Pompejus și în războiul cu Mithridates. Acest bătrân dușman al Romanilor se ridicase din nou, dar proconsulul Asiei îl învinsese. Atunci el se refugiase la ginerele său, un rege din vecinătate, dar și numeroasa armată a acestuia fusese bătută. Între acestea se dete comanda lui Pompejus. Mithridates ne mai având o armată însemnată, fu învins deplin. El fugi în munții Caucas și făcu planul să meargă pe la Dunăre asupra Italiei. În curând însă fu părăsit de toți, chiar de fiul său și atunci se sinucise. Pompejus luă Syria și organiză în provincii romane sau în state tributare toate țărilor din Asia vestică (63).

La întoarcere el sărbători un triumf strălucit și fu socotit ca un al *doilea Alexandru*.

**3. Cicero și conjurația lui Catilina.** — Pe când Pompejus era în Asia, în Roma se făcuse o conjurație contra republicei. *Catilina*, un nobil inteligent, dar ruinat, stricat și criminal, — socotind republica «un corp fără cap și voind a fi el acel cap» — se învoise cu o ceată de tovarăși de acelaș fel să puie mâna pe Rōma. Planul lui era: să dea foc cetăței, să ucidă pe consul, să măcelărească pe toți oamenii de bine și să se facă dictator.

Consulul de atunci, care a și scăpat Roma de această primejdie, a fost *Cicero*.

Cicero era născut în Arpinum din părinți cavaleri. El se distinsese din vreme prin talentul său oratoric. Mai ales



Cicero

discursurile rostite contra lui *Verres*, guvernatorul Siciliei, renumit prin hoțiile sale, îl făcuseră cunoscut. Cicero este într'adevăr cel mai mare orator roman și se poate compara cu Demosthenes. Era un bărbat de o lealitate, de o onestitate

și de un patriotism, cum nu erau mulți pe acele vremuri. Eră apoi inteligent și cult, fiind unul și din cei mai mari scriitori latini.

Cicero descoperi întreaga conspirație, prinse pe mai mulți capi și îi ucise. Catilina fugi în Etruria la trupele ce adunase acolo, dar în lupta ce se dete fu omorât (62).

Cicero fu supranumit *părintele patriei*.

## 36

### Caesar și întâiul triumvirat

1. Caesar. — Pe când Pompejus își câștigă glorie în Asia, începuse să se ridice în Roma *Caius Iulius Caesar*, unul din cei mai mari oameni ai lumii : foarte mare general, genial om politic și prea distins orator și scriitor.



Caesar

Se trăgea din ilustra familie patriciană a *Iuliilor*, ce se credeă coroborătoare din fiul lui *Aeneas*. Eră însă legat și de partida populară, fiind nepotul soției lui *Marius*. Avea o înfățișare simpatică. Eră înalt, mlădios și cu ochii vioi. Posedă apoi o inteligență uimitoare și un mare talent la vorbit. Pe lângă toate acestea eră inzestrat cu o mare energie și mai presus de toate cu o nemăsurată ambiție.

În tinerețe Caesar eră să fie proscris de *Sulla*, care zicea : «Intrevăd în acest băețandru mai mulți *Marii*». Dar scăpase și plecase în Asia. În Orient el se perfecționă în cultură greacă, iar după moartea lui *Sulla* se întoarse la Roma. Aci începă să ducă o viață foarte neregulată și foarte risipitoare. Prin acest mod «popular» de traiu, Caesar urmăria să atragă mulțimea de partea sa. Tot pentru a se face popular, căută

el să reîmprospăteze timpurile de glorie ale lui Marius prin serbări și discursuri înflăcărâte. În acest chip ajunse capul partidei populare.

Ales în mai multe magistraturi mici, el ținu să facă zgomot în jurul său prin ne mai pomenitele cheltuieli ce făcea — pe datorie — și prin modul umanitar cum își îndepliniă sarcinile. În urmă fû trimis propretor în Spania, unde câștigă bani și nume și de unde se reîntoarșe în anul 60, pentru a se avânta în cariera politică.

**2. Intăiul triumvirat.** — La înapoierea sa din Spania, Caesar găsi pe cei 2 bărbați mai însemnați ai republicei, pe Pompejus și pe Crassus, foarte nemulțumiți de starea de lucruri de atunci.

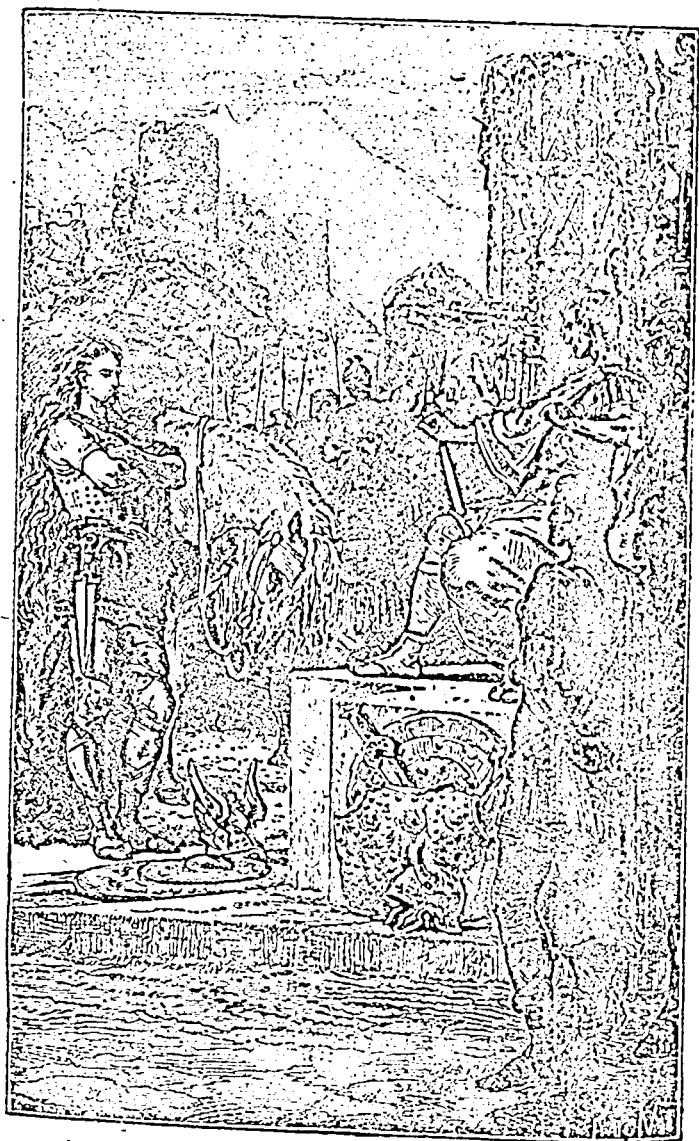
Pompejus se alesese numai cu strălucitul triumf, ce i se dedese. Crezând că toți se vor plecă înaintea lui, el își liberase soldații. De aceea nobilii deveniseră îndrăzneți. Senatul nu voise să împartă pământ la veteranii lui și nu se întăriseră dispozițiile luate de el în Asia.

Crassus la rândul lui eră și el desconsiderat de nobili. Dar el fiind cel mai bogat om din statul roman, doriă să joace rol de frunte.

De aceste împrejurări Caesar căută să se folosească. El făcû dimpreună cu acești 2 bărbați o tovărășie politică, secretă la început, zisă *intăiul triumvirat*, cu școp de a se ajută unul pe altul în toate afacerile publice (60). Această tovărășie, care se întări mai târziu prin căsătoria lui Pompejus cu fiica lui Caesar, se întemeiă : pe gloria lui Pompejus, pe banii lui Crassus și pe geniul lui Caesar.

Rezultatele triumviratului se văzură în curând. Caesar fû ales consul cu toată împotrivirea nobililor. La rândul lui el făcû să se aprobé tot ceiace ce cêruse Pompejus. După aceea triumvirii căpătară guvernământul diverselor provincii. Lui Caesar i se dete Gallia Cisalpină și Galia Transalpină ; lui Pompejus, Spania ; iar lui Crassus, Syria.

**3. Cucerirea Galliei.** — Caesar își făcû un mare renume militar prin cucerirea Galliei Transalpine (Franța de azi).



Caesar și Vercingetorix

Această țară se întindea dela Alpi până la oceanul Atlantic și dela Pirinei până la Rhin. Eră locuită de *Galli* sau *Celți*, de neam aric, cari erau foarte războinici și cari se divizau în mai multe triburi dușmane. Preoții sau *Druizii* aveau mare trecere la ei și numai aceștia puteau să mai potolească certurile dintre triburi. Parte din această regiune, Gallia Narbonesă, fusesă supusă de Romani. Restul îl cucerî Caesar după 9 ani de înverșunate și sângeroase lupte.

Mai întâi el bătî pe *Helveți*, cari năvăliseră în Gallia și-și sili a se înapoiă în țara lor. Apoi goni pe *Germani*, cari sub *Ariovist* se stabiliseră în Gallia. Invingătorul trecî chiar Rhinul. În urmă merse în Britannia, ca să sperie pe barbari și să-i facă a nu mai atacă Gallia. Cu toate acestea, Caesar nu putî fi așa de ușor stăpân pe cucerirea făcută. Gallii se răsulară de mai multe ori. Ba încă în cele din urmă se uniră toate triburile între ele, sub conducerea lui *Vercingetorix*. Fu cea mai grozavă răscoală a Gallilor. Vercingetorix se întărise cu 80.000 de soldați în localitatea *Alesia*. Dar Caesar îl înconjură din toate părțile. Gallii însă alergară în ajutorul șefului lor și fură astfel peste 250.000 de răsculați, care la rîndul lor împresurară pe Caesar. Romanii fiind minunat fortificați, barbarii fură siliți să fugă. Vercingetorix se predete.

Gallia fu liniștită și prefăcută în provincie romană (51).

### 37

## Războiul civil dintre Pompejus și Caesar

**1. Rivalitatea dintre Pompejus și Caesar.** — Triumviratul nu ținu mult. Niște turburări ivite în Roma în acest timp îi deteră prima lovitură.

Tribunul *Clodius*, amicul lui Caesar, ajungând stăpânul cetăței, făcuse să fie exilat Cicero și începuse să vatemee și pe Pompejus. Atunci acesta luă măsuri de potolire și făcî să fie rechemat Cicero. Turburările însă nu încetară. Mai

ales când Clodius fii omorât de un alt tribun adversar, bandele armate deveniră o adevărată teroare pentru Roma. Senatul atrase atunci mai mult în partea sa pe Pompejus și-l numi consul fără coleg, cu puteri aproape dictatoriale. In acest chip liniștea fu restabilită, dar și triumviratul slăbi.

Pedeoparte Pompejus dobândise o situație excepțională în Roma, ceeace crescuse mândria și ambiția lui și ceeace neliniștia și pe Caesar. Pe de alta gloria câștigată de Caesar în Galia eră prea mult trâmbițată de amicii lui din Roma și aceasta nemulțumia pe Pompejus și il împingea tot mai mult spre nobili.

Dar lovitura definitivă o dete triumviratului moartea lui Crassus. Acesta, lacom de glorie, pornise cu războiu contra *Partilor*, vestiți călăreți, ce întemeiaseră un stat in locul vechilor Perși. Fusesse atras însă în cursă de aceștia și ucis.

Astfel vestita asociație politică eră desființată. De acum înainte răceala dintre Caesar și Pompejus devenia din ce în ce mai mare. Iar după ce muri și soția lui Pompejus, fiica lui Caesar, această răceală se prefăcu într'o adevărată rivalitate, care izbucni curând într'un războiu civil.

**2. Războiul civil; lupta dela Pharsalus.**— Pompejus și senatul voră să o sfârșească în cele din urmă cu Caesar. Astfel acesta fi obligat să-și libereze armata și să se întoarcă la Roma, căci altfel avea să fie socotit ca inamic al patriei. Dar Caesar ceru, ca și Pompejus să părăsească puterile mari, ce-i fuseseră date. Senatul nevoind, Caesar trecu cu armata peste râulețul *Rubicon*, ce formă limita provinciei sale și se îndreptă spre Roma. «Sorțul fusesse aruncat», cum zicea el, și al doilea războiu civil inceput (49).

Pompejus, zăpăcit de fapta rivalului său, fugi dimpreună cu senatul și cu tot guvernul republicei în Macedonia, lăsând drum liber înaintărei lui Caesar. Acesta ajunse îndată stăpânul Italiei, intră în Roma, făcu un nou senat și puse mâna pe toți banii tezaurului public. Apoi plecă în Spania la trupele lui Pompejus, unde bătii «o armată fără general».



În urmă se luă după adversarul său, ca să bată și «un general fără armată».

Lupta decisivă se dăde la *Pharsalus* în Thessalia (48), unde armata cea mare a lui Pompejus fu bătută. Toată nobilimea, care ducea viață de petreceri în lagăr și care se certă pe viitoarele demnități din Roma, apucă fuga. Însuși Pompejus fugi în Egypt, unde însă fu ucis.

Caesar urmări pe rivalul său. Aflând de uciderea lui, el fu foarte mișcat și puse de omori pe cei ce făptuiseră crima. Dar prin aceasta provocă pe Egipteni și fu înconjurat în Alexandria. În urma unei grozave lupte, în care pieri însuși regele Egyptului, Caesar birui și puse în tron pe sora regelui, pe frumoasa *Cleopatra*. Apoi trecu în Asia contra unui fiu al lui *Mithridates*, pe care îl înfrânse cu ușurință. Rezultatul acelei expedițiuni îl arată însuși Caesar prin cuvintele: *veni, vidi, vici* (venii, văzui, învinsei).



Cato de Utica

După acestea biruitorul se înapoia la Roma și de acolo porni în urmărirea pompeianilor. O mare armată republicană se adunase în Africa. Caesar însă o bătă la *Thapsus* și mulți republicani, între cari și vrednicul strănepot al lui Cato Censorius, *Cato de Utica*, se uciseră. Cei rămași fugiră în Spania. Caesar îi urmări și acolo și îi zdrobi la *Munda*, cea mai sângeroasă luptă din acest războiu. Toată lumea romană era supusă acum învingătorului.

3. Dictatura și uciderea lui Caesar. — Caesar sărbătorii diferitele victorii prin triumfuri și petreceri strălucite și fu numit dictator pe viață. El căută să se poarte cu blândețe și înțelepciune. Chemă pe refugiați, iertă pe vrăjmași

învinși și le dădă funcțiuni și demnități. Comerțul și agricultura fură încurajate. Se începură în Roma construcții mărețe, ca să se dea de lucru săracilor. Se împărți pământ soldaților și se îmbunătăți soarta provinciilor. Se schimbă chiar calendarul, făcându-se așa cum este astăzi.

Apoi Caesar introduse modificări în forma de guvern. Dregătoriile republicei fură păstrate, dar grămădite toate în mâna lui. Astfel de fapt el preschimbă republica în monarhie, el fiind totul în stat, cu titlu de *imperator* (comandant). Purtă chiar o haină excepțională de purpură, se încunună cu cunună de laur și prezidă senatul de pe un tron de aur. Luna în care se născuse luă numele său (Iulie). I se dăde dreptul de a bate monezi cu chipul lui și în sfârșit i se ridicară statui, la care lumea se închină. Se zicea chiar, că avea să ia și titlu de rege.

Republicanii însă nu puteau fi mulțumiți de această atotputernicie. Ei făcură un complot, ca să ucidă pe «tiran». Printre conjurați se găsiu chiar amici de ai acestuia, iar în capul complotului erau *Cassius* și *Iunius Brutus*. La 15 Martie 44, conjurații își puseră în aplicare planul. Caesar fu asasinat în senat și căzî străpuns de pumnale înaintea statuei lui Pompejus.

## 38

### Octavianus și al doilea triumvirat

1. *Antonius* și *Octavianus*. — După omorârea lui Caesar conspiratorii nu știură să se folosească de împrejurări. Cel ce puse mâna pe putere fu un partizan al dictatorului, consulul *Marcus Antonius*.

Acesta eră cunoscut ca soldat foarte viteaz și voinic. Eră însă vițios. El puse mâna pe hârțile dictatorului, apoi întruni senatul și-l făcu să recunoască toate hotărârile lui Caesar. Iar cu prilejul înmormântărei acestuia, *Antonius* rosti un înflăcărat discurs de laudă, citind și testamentul prin care

Caesar lăsă bani și daruri poporului. Mulțimea, ațâțată contra conspiratorilor, dete foc caselor acestora și îi silii să fugă din Roma. Antonius rămase astfel a tot puternic. El se înconjură de o gardă personală și obținū provinciile Gallia Cisalpină și Macedonia, spre avea armată la îndemână.

Intre acestea sosi la Roma tânărul *Caius Octavianus*, nepot al lui Caesar, pe care acesta îl adoptase ca moștenitor. Octavianus era de 19 ani și fusese la învățături în Grecia. El aveă o natură bolnăvicioasă și sfiicioasă. Eră lipsit de curaj și abia putea vorbi. In schimb posedă o mare energie, dibăcie și ambițiune.

El nu putea fi bine cu Antonius, mai ales că acesta refuză să-i dea averea și hârțiile tatălui său adoptiv. In schimb se apropia de senat, arătându-se zmerit, și în deosebi de Cicero, pe care-l numia «părințele» său. Din această cauză marele orator începū în senat o adevărată campanie contra lui Antonius, rostind în potrivă-i asprele discursuri, zice *Filipice*.

Antonius se dusesese în provincia sa Gallia Cisalpină, unde se refugiaseră mai mulți republicani de frunte. Senatul, după stăruințele lui Cicero, îl declară dușman al republicei și trimise împotriva lui pe Octavianus. Antonius fu învins. Dar Senatul voind să scape și de Octavianus, tânărul sfiicios arată mai multă energie, decât se credea. El intră cu armata în Roma și se făcū consul la vârsta de 20 ani.

**2. Al doilea triumvirat.** — Spre a fi mai tare, Octavianus căută să se împace cu Antonius. Tot deodată el atrase la dânsul și pe *Lepidus*, fost locotenent al lui Caesar. Toți trei făcură astfel *al doilea triumvirat* (43). Apoi întocmiră liste noi de proscricțiuni, fiecare din ei jertfind pe rudele și pe amicii lor. Astfel Antonius primī să fie ucis unchiul său, Lepidus sacrifică pe fratele său, iar Octavianus dete răzbumărei lui Antonius pe Cicero. Capul acestuia se atărnă în for, iar limba fu înțepată cu un ac drept pedeapsă pentru Filipice.

După toate acestea Octavianus și Antonius plecară în Macedonia, unde omorătorii lui Caesar strânseseră mari forțe.

Se deteră 2 bătălii la *Philippi* (42) și republicanii fură învinși. Cassius și Brutus, «ultimii romani», se sinuciseră.

Triumvirii împărțiră apoi între ei statul roman. Antonius luă Orientul, Octavianus se mulțumî cu Occidentul, iar Lepidus căpătă Africa. În curând acestuia din urmă Octavianus îi luă provincia, nelăsându-l decât mare pontefice. Dar cu Antonius el se legă mai mult, căci i dete în căsătorie pe *Octavia*, frumoasa sa soră.

**3. Războiul civil dintre Octavianus și Antonius : lupta dela Actium, sfârșitul republicei.** — Pe când Octavianus se trudiă să aducă un timp de liniște și prosperitate pentru Roma, Antonius ducea în Orient o viață rușinoasă și ridicolă. Uitând de demnitatea și de interesele statului roman, el căzuse cu totul sub influența reginei Egiptului, Cleopatra. Nu se mai îngrijiă de nimic, decât de a fi pe placul acestei ambițioase. Gonise chiar pe soția sa. În cele din urmă începuse să dea fiilor Cleopatrei mai multe ținuturi prin Asia.

Acest fapt iscă o adevărată revoltă la Roma și Octavianus făcu să se declare război Cleopatrei, ca cutropitoare a pământurilor romane. Antonius însă sări să o apere și astfel războiul civil între el și Octavianus izbucni.

Deși Antonius avea armată de uscat considerabilă, Cleopatra voi totuși ca să dea lupta pe apă. La *Actium*, pe coastele Greciei, avu loc ciocnirea. Mai înainte însă de a se hotărî bătălia, Cleopatra fugi cu flota sa în Egypt. Atunci Antonius părăsi și el trupele și se luă după regină. Octavianus atrase mai întâiu la sine armata rivalului său, apoi se luă după fugari.

La sosirea învingătorului în Egypt, Antonius se străpunse, iar Cleopatra, după ce încercase zadarnic să se pună bine și cu Octavianus, se lăsă să fie mușcată de o viperă. Egyptul fu prefăcut în provincie romană.

De acum înainte lumea romană avea un singur stăpân. Republica eră sfârșită (31).

## Imperiul lui Augustus

1. **Inființarea Imperiului.** — Octavianus sfârși opera lui Caesar, transformând republica în monarhie. Dealtf el toată lumea romană eră obosită de atâtea zbuciumări lăuntrice și așteptă un singur stăpân.

Octavianus se ferì însă de a-și arătã dorința de stăpânitor prea pe față. Nu schimbă forma guvernului decât pe ne-simțite. Vechile magistraturi republicane fură păstrate cu numele, iar el nu ocupă alte demnități decât pe cele obicinuite. Avu grijă însă să ia cât mai multe și pe cele mai importante. Cu deosebire el ținea să fie: *imperator*, comandant suprem al oștirilor; *principe*, președinte al senatului; și *tribun*, reprezentant al poporului. Iși mai zicea și *Caesar*, după numele unchiului său. N'a luat nici un alt titlu și mai ales respingea pe acel de rege.



Octavianus Augustus

Avea însă toată puterea și poporul îi dedese și numele de *Augustus* (sfintitul), nume ce se dă numai zeilor. Sub această denumire e cunoscut el mai mult în istorie. Tot în onoarea lui se dăte acest nume și unei luni a anului (August).

*Imperiul* se înființă astfel, fără ca republica să simtă.

2. **Intinderea imperiului: provinciile; administrația și romanizarea lui.** — Sub Augustus imperiul roman aveă ca limite: la vest oceanul Atlantic; la nord Rhinul și Dunărea, marea Neagră și munții Caucaz; la est, Eufratul; și la sud deșerturile Africei și munții Atlas. Se întindea astfel în

trei continente, de jur împrejurul Italiei și al Mediteranei și coprindea 24 de provincii, din cari: 17 în Europa, 4 în Africa și 3 în Asia.

Provinciile fură împărțite în *provincii senatoriale* și *provincii imperiale*. Cele senatoriale erau cele mai dinlăuntru imperiului, mai bune și liniștite. Ele se administrau de *proconsuli*, cari erau numiți de senat, dar cari nu aveau nici un rol militar. Cele imperiale erau acelea dela marginele imperiului, nepotolite încă bine și având nevoie de trupe. Acestea se cârmuiau de *propretori*, delegați ai lui Augustus, cari aveau și comanda militară. Toți guvernatorii fură plătiți și peste toate provinciile eră controlul împăratului. Publicanii apoi fură înlocuiți cu anume strângători de dări (*procuratori*). În acest chip jafurile și tiraniile de mai înainte încetară. De altfel provinciile căpătaseră și dreptul de a avea «adunări provinciale», care să arate păsurile lor.

Augustus a mai întemeiat colonii, a făcut drumuri, apeducturi și canale și a înființat corpuri de pază în Roma și în Italia. Intre acestea a fost *garda pretorienilor*.

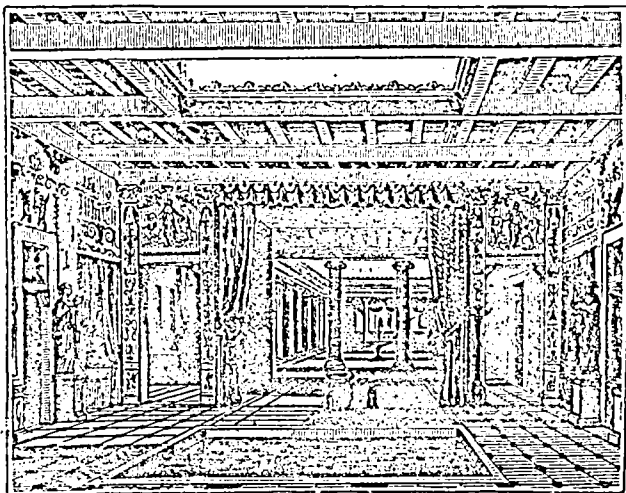
Constituirea imperiului și înțeleapta lui administrație a contribuit la romanizarea tuturor neamurilor cucerite. Limba și viața Romanilor se răspândi peste tot și toate popoarele, contopindu-se într'un singur stat, alcătuiră un singur popor și o singură civilizație.

**3. Războaiele lui Augustus : primele lupte cu Germanii, Varus.**— De și pașnic Augustus avu războaie cu năvălitorii dela margini, mai ales cu *Germanii* dela Rhin și Dunăre.

După mai multe expediții peste Rhin, diferite seminții germane fură supuse. Dar nevoind să primească civilizația romană, ele se răsculară. Generalul roman *Varus* fu măcelărit cu 3 legiuni în pădurea *Teutoburgică* (9 d. Chr.). Acest dezastru a mâhnit foarte mult pe Augustus. Adeseori în tristețea sa se povestește, că strigă : «Varus, Varus, dă-mi legiunile». Barbarii fură însă împiedicați de a trece Rhinul de către *Tiberius*, fiul împărătesei *Livia*, a treia soție a lui Augustus, și moștenitorul împăratului.

Îmbătrânit și măhnit de mai multe nenorociri familiare, Augustus muri în anul 14 d. Chr. I se făcu o înmormântare strălucită și fu trecut în numărul zeilor.

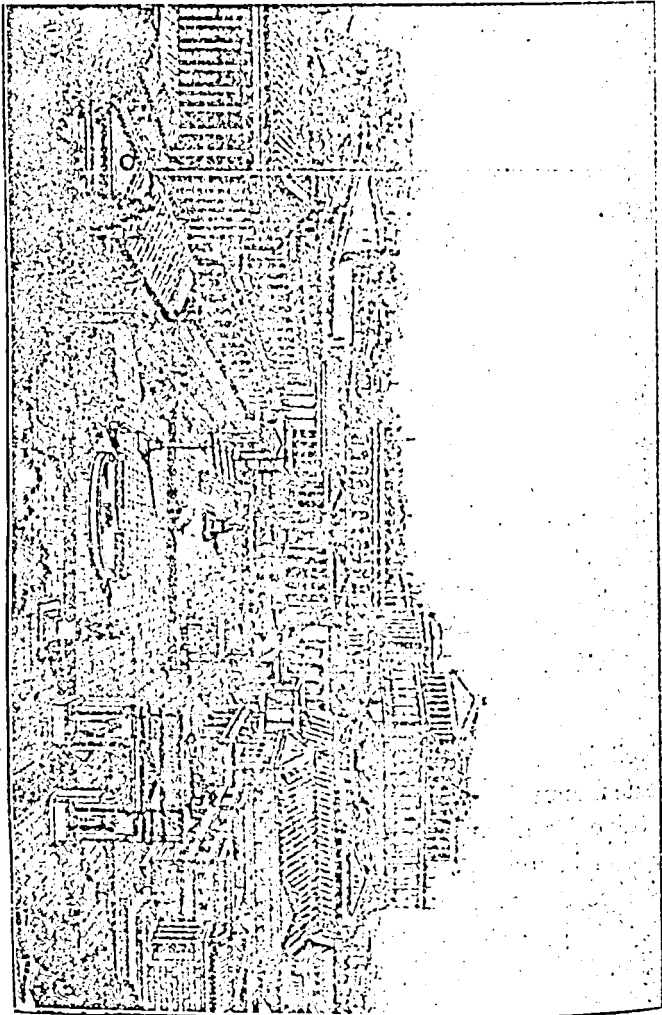
4. „Secolul lui August“. — Timpul lui Augustus este însemnat, ca și al lui Pericles la Greci, și prin dezvoltarea mare a artelor și literilor. De aceea partea cea mai strălucită din cultura romană, înainte și după Octavianus, poartă numele de *secolul lui August*.



O casă romană

Capitală ca și orașele din provincii se înzestrară cu o mulțime de monumente. Augustus zicea: «Am găsit Roma de cărmidă și o las de marmură». Urmașii lui i-au dat apoi o înfățișare și mai frumoasă. Erau și edificii particulare mărețe împodobite pe dinlăuntru cu zugrăveli și mozaicuri. Dar cele mai însemnate opere de arhitectură din acest timp fură cele publice. Se construira băi, clădiri monumentale, unde lumea mergea să se îmbăieze, să se întâlnească, să facă lectură, ori să asculte conferințe și cântări. De asemeni se ridicară *teatre, amfiteatre și circuri*. În teatre se reprezentau diferite piese, mai ales comedii și pantomime. În circuri erau

alergări de cară. În amfiteatre se dedeau lupte de *gladiatori* — oameni condamnați la moarte și sclavi sau prizonieri — fie între ei, fie cu fiare sălbatice; și lupte navale sau vânători.



Forul cu monumente

de animale. Nu trebuie uitate apoi nici *templele*, între care *Panteonul* — clădit de Augustus și destinat tuturor zeilor —



și *arcurile de triumf*. Cel mai de seamă architect din acest timp fû *Vitruvius*.

Augustus și alți Romani distinși, ca *Maecenas*, incurajară și pe literați.

Înainte de Augustus au fost ca scriitori însemnați: *Lucretius*, poet; *Cicero*, orator; *Caesar*, istoric. Contemporani cu Augustus fură mai ales: *Virgilius*, *Horatius* și *Ovidius*, poeți; *Titus Livius*, istoric. Iar sub primii urmași ai lui Augustus s'au distinși: *Seneca*, filozof și *Tacitus*, istoric.



Gladiatori

Un alt fapt mare din acest timp fû și nașterea lui *Isus Christos*.

## 40

## Impărații din familia lui Augustus

**1. Tiberius.** — După moartea lui Augustus, imperiul a fost guvernat pe rând de 4 «imperiatori» (împărați) din neamul lui. Toți au fost cruzi și nebuni. Cel dintâi fu *Tiberius*.

*Tiberius* era înaintat în vârstă, când fu numit imperator. Se distinse în războaiele cu Germanii și se bucură de un frumos renume. El adoptă la început linia de purtare a tatălui său adoptiv. Duceă o viață severă și economisă averile moștenite. Aceasta o făcea mai mult pentru a nu da prilej la nemulțumiri și pentru a nu ridica astfel pe *Germanicus*, nepot al lui Augustus.

Temperamentul său adevărat însă se dete pe față după moartea lui *Germanicus*. Acest tânăr plin de talente și foarte inbit de soldați luptase contra Germanilor și răzburase dezastrul lui *Varus* (16). *Tiberius*, gelos, îl chemase dela Rhin și îl trimisese contra Parților, unde fu otrăvit, zice-se, din ordinul secret al împăratului.

De atunci înainte Tiberius, împins și de viclenia și criminala sa mamă, întronă o adevărată teroare în Roma. Astfel, sub cuvânt că el reprezintă, ca tribun maiestatea poporului, făcând *legea de maiestate*, prin care se pedepsiau cu moartea toți adversarii împăratului. Această lege dădu naștere la o mulțime de denunțatori (delatori), cari pârau pe toți oamenii cinstiți și bogați, ca să ia ei parte din averea celor uciși. Unealta cea mai josnică a acestei terori fu prefectul gardei pretorienilor, *Sejanus*. Acesta făcuse planul să răstoarne pe Tiberius. De aceea îl îndemnă să ucidă pe toate rudele lui, strecurându-i în suflet teama detronării. In cele

din urmă planurile lui Sejanus fură înțelese și Tiberius puse de-l sugrumă. Cadavrul lui fu sfâșiat de mulțime. Cu toate acestea omorurile nu încetară decât odată cu moartea lui Tiberius, care fu gătit de oamenii săi de casă, în palatul din insula *Capreae* (lângă Neapolis), unde se retrăsese și de unde poruncia crimele.

In timpul lui Tiberius a fost răstignit Isus Christos.



Tiberius

2. Nero. — După Tiberius urmă ne-

bunul *Calligula*, iar după acesta nevolnicul *Claudius*, sub cari uciderile și desfrânările fură nesfârșite și cari fură la rândul-le și ei omorâți. Inșă timpul împăraților desmetici din acest timp fu *Nero*.

Acesta fu un monstru, deși la început dădea speranțe a fi cel mai bun din urmașii lui Augustus. El otrăvi pe fiul lui *Claudius*, fratele său vitreg, ca să nu-i ia locul; omori pe mama și pe soția sa; sili pe filozoful *Seneca*, care-l instruisese, să-și taie vinele; și făcând tot așa cu cei mai de valoare cetățeni și generali romani. Pe lângă aceasta umblă noaptea pe străde cu tinerii decăzuți, jucă în circ, cântă în teatru, făcea cheltueli și orgii nebunești.

Cea mai mare ispravă a lui Nero fu însă arderea Romei.

Ca să vadă cum a ars Troia, nebunul de împărat puse să se dea foc cetății; iar el admiră priveliștea și cântă poezia sa «Arderea Troiei». Când poporul se revoltă din această cauză, Nero dete vina pe adeptii lui Christos (creștinii) și încep să-i persecute cumplit. Fu cea dintâiu *persecuție creștină*. Astfel: îi îmbracă în piei de animale, ca să-i sfășie câinii; îi crucifică; sau îi legă de pomi prin



Nero

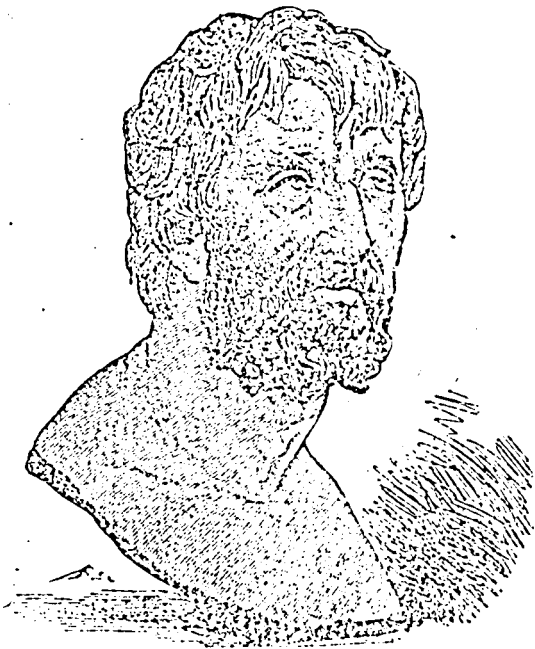
grădinile palatului și, ungându-i cu păcură, le, dă noaptea foc. În urmă încep cheltueli extraordinare, scoase cu mari supliciuri de pe contribuabili, ca să reconstruiască Roma după un nou plan. De aceia și părăsi locuința modestă a lui Augustus și-și clădi «*Casa de aur*», un palat luxos și imens.

În cele din urmă pretorienii se resculară și Nero fugi în

casa unui fost sclav al său, unde se străpunsese cu pumnalul exclamând: «Ce artist mare pierde lumea!» (68). Cu el se stinse familia lui Augustus.

De acum încep lupte între diferiți generali, timp de un an, până când pune mâna pe putere *Vespasianus*, din familia *Flavia*.

**3. Cucerirea Britanniei.** — Cu toate neomeniile săvârșite



Seneca

de acești împărați asupra rudelor și cunoșcuților lor, legiunile romane dela margini continuau isprăvile lor militare. Acum fu cucerită *Britannia* (Anglia).

În timpul lui Claudius generalii romani, trecură în *Britannia*, unde druidismul era în floare și de unde mai veniau încurajări Gallilor supuși de Caesar. Țara fu cucerită cu ușurință (43). Insuși Claudius merse în expediție. Peste câțiva

ani se iscă o răscoală generală a Bretonilor. Dar fură zdrobiți și până la sfârșitul domniei lui Claudius liniștea fu menținută.

În timpul lui Nero avu loc o altă răscoală, în care au murit zeci de mii de romani. O regină a condus pe rescuțați. Răușita a fost însă de scurtă durată, căci Romanii i-au zdrobit și Britannia a pierdut nădejdea de a se mai elibera.

## 41

### Impărații din familia Flavia

1. **Vespasianus**; dărâmarea Ierusalimului, desăvârșirea cuceririi **Britanniei**. — Au fost 3 împărați din familia Flavia, dintre cari numai cel din urmă poate fi pus în rândul predecesorilor ticăloși.

Intemeietorul acestei dinastii, *Vespasianus*, fu un împărat econom, punând capăt cheltuielilor destrăbălate de până aci. El opri și luxul, dând singur pilde de simplitate. Hotări apoi a nu se mai folosi de legea de maiestate și a aduce astfel liniște în imperiu. Tot *Vespasianus* continuă cu înfrumusețările Romei, clădind imensul amfiteatru, *Coliseul*.

În același timp el introduse disciplina în oștire, ceea ce era foarte de trebuință, căci izbucniseră revolte. Pe de altă parte Romanii trebuiau să sfârșească odată și cu revolta înverșunată a Ebreilor, izbucnită încă de pe vremea lui Nero. Contra acestora fu trimis *Titus*, fiul împăratului. Acesta asediă Ierusalimul și-l luă după o împotrivire desperată (70 d. Chr.), asemănătoare cu împotrivirea Carthaginei. Peste 1 milion de Ebrei au pierit. Apoi orașul a fost dărâmat, bogățiile prădate, și locuitorii duși în robie.

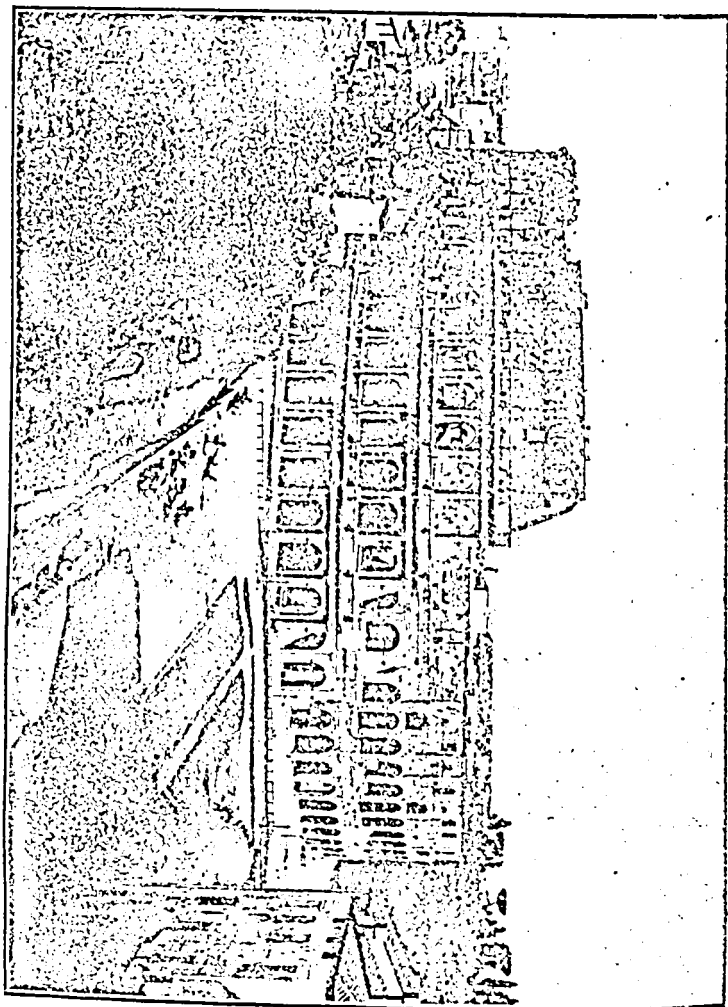
În timpul lui *Vespasianus* s'a continuat și cucerirea Bri-



Vespasianus

tanniei până la Scoția. O flotă romană a făcut chiar ocolul insulei. Iar ca să se apere provincia de năvălirile Scoților s'a ridicat un șir de castele întărite. Totdeodată *Agricola*, guver-

Coliseul



natorul provinciei, a consolidat dominația romană și mai ales a sporit colonizarea insulei cu elemente romane. Lega-rea Britanniei de imperiu eră acum definitivă.

De și bătrân, Vespasianus s'a ocupat până la moarte cu treburile publice, zicând: «Un împărat trebuie să moară în picioare». Și a murit de moarte bună, lucru rar pe atunci.

**2. Titus; erupția Vesuviului.**—*Titus* era fiul mai mare al lui Vespasianus și urmă după moartea tatălui său (79).

Era brav și iubit. Ca împărat fu de o bunătate și blândete proverbială, de aceea era supranumit «deliciul neamului omenesc». Iar el zicea, când nu putea face nici un bine: «Am pierdut o zi». Sub el s'au terminat băile cele mari din Roma, zise *thermele lui Titus*.

Din nefericire domnia acestui bun împărat fu numai de 2 ani și pe lângă aceasta mai fu încercată și de nenorociri. În tot acest timp diferite rele se abătura asupra imperiului, ca: boli, incendii, etc. Dar cea mai mare catastrofă fu izbucnirea vulcanului Vesuviu, care acoperi cu lavă și cu cenușe trei orașe înfloritoare: *Herculanum*, *Pompeii* și *Stabiae*. Cu acel prilej a fost asfixiat și vestitul naturalist roman, *Plinius cel Bătrân*, pe când studia erupția vulcanului.

Aceste orașe s'au desgroptat în timpul nostru și după ruinele lor ne putem da seamă de starea culturală a Romanilor în timpul acela.

**3. Domitianus: luptele cu Dacii.**—Următorul lui Titus fu cel de al doilea fiu al lui Vespasianus, *Domitianus*.

Acesta nu seamănă întru nimic cu tatăl și cu fratele său. Dimpotrivă, fu un al doilea Nero. Nebuniile, omorurile și persecuțiunile înfricoșătoare reîncepură. El întruniă senatul, ca să delibereze și să hotărască asupra sozului bucatelor imperiale. Avea ca și Nero patimi pentru jocurile de circuri. Ca și acela porni și el o adevărată goană contra creștinilor, evreilor, învățaților, ordonând înfiorătoare supliciuri, la care asistă. Dar în cele din urmă fu asasinat de soldați și de gladiatori, îndemnați la aceasta de însăși soția lui (96).



Titus

Faptele însemnate de acum fură numai luptele cu *Dacii*. *Dacii* locuiau prin țările românești și atacau mereu cuceririle romane din sudul Dunărei. Caesar plănuiise o expediție împotriva lor, dar moartea îl împiedicase de a o face. Iar Augustus constituise provincia *Moesia* (Bulgaria), ca să-i oprească dela năvăliri.

Pe timpul lui Domitianus însă *Dacii* se întăriseră sub vestitul rege *Decebal* și ajunseseră foarte primejdioși pentru imperiu. De aceea Romanii fură siliți să ia măsuri împotriva-le. Doi proconsuli ai *Moesiei* fură însă bătuți și uciși. Domitianus trebui atunci să pornească el însuși contra lor. Luptă însă nu o dete el ci noul proconsul al *Moesiei*, *Iulianus*, care și învinse pe *Daci* în propria lor țară, prin *Temisiana*. Cu toate acestea împăratul, fiind mai mult atras spre nebuniile și ororile din Roma, se grăbi a încheia pace. *Decebal* se declară supus Romanilor, dar căpătă ca «ajutor» o sumă de bani, precum și ingineri pentru fortificațiuni și ofițeri pentru organizarea oștirii.

Această pace, care eră o rușine și o primejdie pentru Romani, va fi ruptă din fericire curând după Domitianus.

## 42

## Impărații Antonini

1. **Antoninii.** — Impărații cari urmară după Domitianus, fură cei mai buni din câți a avut imperiul. Ei se zic *Antonini*, după numele celui mai pașnic dintre ei.

Antoninii nu erau din aceeași familie. Ei s'au succedat numai prin *adopțiune*, totdeauna cel adoptat fiind cel mai de seamă cetățean. Timpul lor se zice «epoca de aur» a imperiului.

Primul împărat din șirul Antoninilor fu bătrânul *Nerva*, căruia după 2 ani (98) îi urmă *Marcus Ulpius Trajanus*.

2. **Trajanus; cucerirea Daciei.** — Trajanus se trăgea din Spania. El eră cel mai bun general și cel mai bun cetățean.



țean din imperiu. Avea statură înaltă și impunătoare, dar totdeodată și o inimă bună. Ca împărat el se arătă modest și imită pe Augustus. Căută să reinvieze vechile forme republicane și să se poarte cu cetățenii așa, cum ar fi vroit să se poarte cu el împărații. Cu drept cuvânt dară se făceau urări urmașilor săi: «Să fii mai fericit decât Augustus, și mai bun decât Trajanus».

Domnia lui Trajanus se deosebi mai ales prin războaiele cu *Dacii* și cu *Parții*.

Dacii se întăriseră mult după tractatul încheiat cu Domitianus și Trajanus nu putea suferi aceasta. De aceea în primăvara anului 101 el trecu Dunărea în *Temișiana* de astăzi. După o înfrângere, Decebal ceru pace, dar împăratul i-o refuză. În anul următor avu loc o mare luptă la *Tapae*, în care Romanii fură biruitori. Trajanus se îndreptă apoi spre *Sarmizegethusa*, capitala Daciei. Atunci Decebal ceru din nou pace și primi toate condițiile puse de învingător (102).

Dar deabiă se întoarse Trajanus la Roma și Decebal nesocoti tractatul. Astfel se începî un al doilea războiu cu Dacii. De astădată împăratul

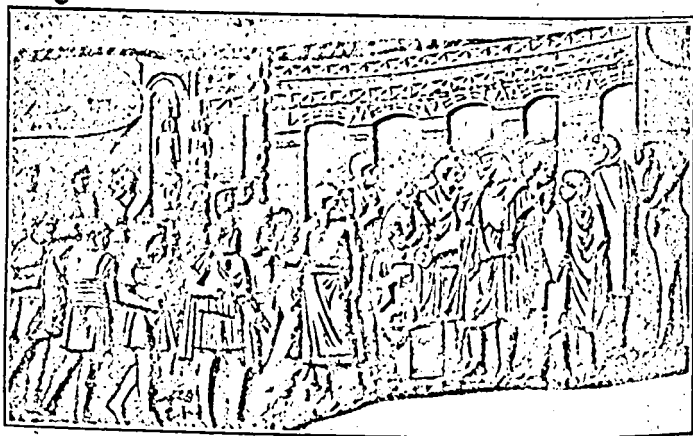
eră hotărît să prefacă Dacia în provincie romană. Mai întâiu el puse de se clădi un minunat pod peste Dunăre (la Severin). Apoi trecu în Dacia (105) și se îndreptă spre Sarmizegethuza prin 3 părți. După multe greutăți, ajunse în fața cetăței, pe care o luă cu toate eforturile uriașe ale lui Decebal. Acesta se străpunse singur cu sabia, iar Dacia fu



Trajanus

cucerită și prefăcută în provincie romană (106). Invingătorul celebră înfrângerea Dacilor prin strălucite serbări. Tot în amintirea acestei victorii se ridică la Roma *columna lui Trajanus*, iar în Moesia *Monumentul triumfal dela Adam-Klisi* (Dobrogea).

După prefacerea Daciei în provincie romană, Trajanus coloniză această țară cu o mulțime nenunărată de locuitori, aduși din toate părțile imperiului. Cei mai mulți din aceștia erau Romani, sau, deși streini, dar perfect romanizați. Tot deodată el stabili în noua provincie și o legiune, care să ajute astfel la desăvârșita ei romanizare. Se îngrijă în fine



Podul lui Trajanus

să-i dea și o organizare din cele mai bune, căci era o provincie de margine și trebuia bine legată de imperiu.

Din coloniștii aduși de Trajanus în Dacia se trage neamul românesc de astăzi.

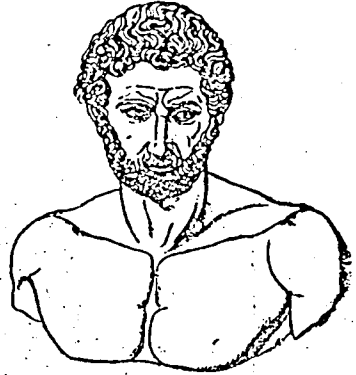
Victorios fu Trajanus și în războiul cu Parții. E drept că nu putu răpune cu desăvârșire acest popor războinic, dar întinse mult cuceririle romane în acea parte. Astfel că sub el imperiul roman avu cea mai mare întindere. În mijlocul luptelor din Orient, Trajanus muri (117).

Sub Trajanus a putut înflori și literatura. Astfel în timpul

lui au fost marele poet satiric *Juvenalis* și învățatul *Quintilianus*.

**3. Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius.**—După Trajanus urmă o rudă a sa, *Hadrianus*.

Acesta fu înainte de toate pașnic și, pentru a întări imperiul în granițe naturale, părăsi toate cuceririle făcute de Trajanus peste Eufrat. Vroise a face acelaș lucru și cu Dacia, care era peste Dunăre pentru Romani, dar se împiedecase de repede și infloritoarea ei civilizație. Gândul lui principal era să aducă bună stare provinciilor: De aceea a călătorit prin toate părțile imperiului și peste tot a lăsat temple, palate, apeducturi, ziduri



Hadrianus



Marcus Aurelius

făcând de apărare și alte monumente. Intre altele: a făcut un zid în nordul Britanniei, ca să o apere de Scoțieni, numit «Zidul lui Hadrianus»; a zidit orașul *Adrianopol*, în *Thracia*; și a clădit un mareț mormânt pentru sine, zis *Mauzoleul lui Hadrianus*. Tot el a strâns într'un codice legile imperiului. În timpul lui se răsculară din nou Ebreii, dar după 2 ani de împotrivire fură înfrânți și răspândiți în toate părțile.

*Antoninus Pius* fu următorul și fiul său adoptiv. Acesta

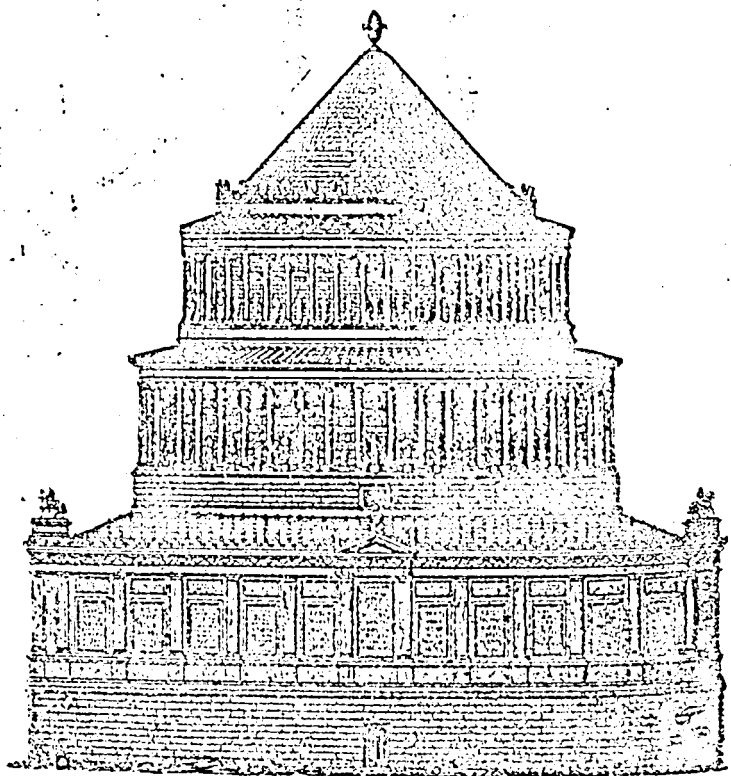
făcând de apărare și alte monumente. Intre altele: a făcut un zid în nordul Britanniei, ca să o apere de Scoțieni, numit «Zidul lui Hadrianus»; a zidit orașul *Adrianopol*, în *Thracia*; și a clădit un mareț mormânt pentru sine, zis *Mauzoleul lui Hadrianus*. Tot el a strâns într'un codice legile imperiului. În timpul lui se răsculară din nou Ebreii, dar după 2 ani de împotrivire fură înfrânți și răspândiți în toate părțile.

*Antoninus Pius* fu următorul și fiul său adoptiv. Acesta

făcând de apărare și alte monumente. Intre altele: a făcut un zid în nordul Britanniei, ca să o apere de Scoțieni, numit «Zidul lui Hadrianus»; a zidit orașul *Adrianopol*, în *Thracia*; și a clădit un mareț mormânt pentru sine, zis *Mauzoleul lui Hadrianus*. Tot el a strâns într'un codice legile imperiului. În timpul lui se răsculară din nou Ebreii, dar după 2 ani de împotrivire fură înfrânți și răspândiți în toate părțile.

in timpul lui imperiul se bucură de o lungă și spornică pace. Când muri lăsă prin adopțiune pe Marcus Aurelius.

*Marcus Aurelius* fù un împărat filozof, fiind chiar autorul unor frumoase cugetări. Fră plin de virtuți și preferă mai bine să-și vândă mobilele și podoabele, decât să pună biruri. Pe de altă parte el iubiă tot atât de mult pacea ca și



Mauzoleul lui Hadrianus

predecesorul său. Cu toate acestea a avut de purtat lupte cu popoarele de pe la granițe, pe care bună starea imperiului le atrăgea. In deosebi el s'a bătut victorios cu *Marcomanii* (neam german) de la Dunăre.

Cu netrebnicul fiu al lui Marcus Aurelius, *Commodus*, se incheie domnia Antoninilor (192).

## 43

## Anarchia militară

1. **Anarchia Militară.** — După Antonini urmă o epocă de lupte civile pentru domnie. Aceasta tinde aproape un secol și e cunoscută sub numele de *anarchia militară*.

În tot acest timp împărații se succedară cu repeziciune, ridicăți sau de garda pretorienilor, sau de legiunile din provincii care erau împănate cu mercenari barbari, turburători și nedisciplinați. Fiecare armată se întrecea să facă pe generalul său împărat, pentruca să tragă tot felul de foloase. Imperiul eră ca și pus la mezat. Cel ce dă mai mult și mai multe drepturi trupelor, acela ajungea împărat. Astfel fii un timp, când toți generalii se proclamaseră de odată împărați. Erău vre-o 30 la număr, fiecare în câte un colț al imperiului. Ba încă chiar barbari ajunseră pe tron. Imperiul roman mergea astfel spre prăbușire,

Dintre toți împărații acestui secol de anarhie și de decădere, prea puțini fură cei cari izbutiră, să se mențină mai mult și să caute să facă ceva. Așa fură: *Septimius Severus* și *Alexandru Severus*. Mai însemnat însă fii *Aurelianus*.

2. **Aurelianus.** — Aurelianus ajunsese împărat în 270. El eră din țările ilirice și fii un om energic. Avea în gând să potolească diferitele răscoale, să recucerească provinciile prădate și să înfrâneze pe barbari. Cu drept cuvânt dar i se zice «reintemeietorul imperiului».

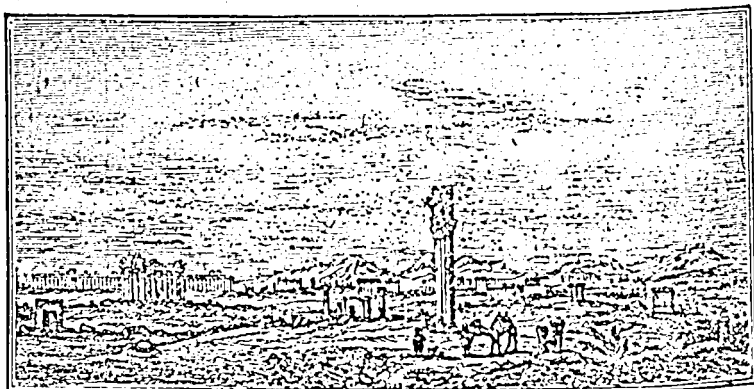
Pentru aceasta el a fost nevoit să mai restrângă în unele părți hotarele imperiului, pentru a avea la îndemână mai multă armată. De aceea el a și părăsit definitiv Dacia, deși bătuse pe *Gofi* (popor german), ce intraseră în acea provincie.

Dintre luptele lui pentru restaurarea imperiului, sunt demne de amintit cele purtate în Siria cu vestita regină *Zenobia* din orașul *Palmyra*. Această cetate, zidită într'o oază din deșert, ajunsese la mare splendoare prin conertul ei. Pal-

myra fû însă acum cu desăvârşire distrusă, iar regina ei dusă în triumful învingătorului.

Cu toate meritele câştigate pentru imperiu, Aurelianus fu ucis şi el după prea puşini ani de domnie.

3. Dacia sub Romani, părăsirea ei. — Urmaşii lui Trajanus îngrijiră de Dacia. Ei îi îmbunătăţiră organizaţia şi căutară să o apere de barbari. Hadrianus o împărţi în 2 părţi şi totdeodată îi întări graniţele. Antoninus Pius şi Marcus Aurelius înăbuşiră oarecari revolte a resturilor de Daci şi respinseră nişte năvăliri de peste hotare. Septimius Severus



Ruinele Palmyrei

lău şi el măsuri pentru apărarea provinciei, mai dându-i o legiune.

Mulţumită acestei îngrijiri starea Daciei fû din cele mai înfloritoare. Provincia avea o mulţime de oraşe bogate : *Sarmizegethusa* (Grădiştea), *Apulum* (Alba Iulia) ş. a. Oraşele erau legate prin mai multe drumuri aşternute cu piatră şi apărate de castele şi *valuri* (şanţuri întărite). Comerţul, industria şi agricultura se dezvoltau din ce în ce. Apoi Dacia era bogată şi în *mine*, mai ales de aur. Cu un cuvânt această provincie se bucură de o mare uşurinţă şi siguranţă în train. Totdeodată înflori într'nsa şi cultura şi artele. Toate oraşele ei erau

pline cu tot felul de monumente (palate, temple, amfiteatre, apeducte, therme), ale căror ruine se văd și azi.

În timpul anarhiei militare însă Goții supărară foarte mult Dacia. Ba încă ei luară în stăpânire cea mai mare parte dintr'însa. Astfel că Aurelianus se văzu nevoit în cele din urmă, să o părăsească mai ales că și interesele militare ale imperiului cereau aceasta. El se împacă cu Goții și le lasă Dacia, cu îndatorire de a fi apărători ai graniței dunărene contra altor barbari (271). În urmă retrase armata și guvernul provincial dând locuitorilor, ce au voit să treacă Dunărea, pământuri cam prin Bulgaria de azi. Acolo a înființat o nouă provincie, zisă *Dacia Aureliană*.

Dar dintre locuitorii Daciei, doar bogătașii și cei ce erau pe la margine au trecut Dunărea. Aceștia însă erau foarte puțini. Restul, adică cei mai mulți, cari erau legați de pământul pe care trăiseră aproape două veacuri, deprinși apoi de mai înainte cu Goții și cu alți barbari, nu s'au dus dincolo. De altfel acolo ei n'ar fi fost, la împrejurări, mai bine apărați de barbari, decât în Dacia. Și astfel au rămas unde se găseau. Dar fiindcă barbarii i-au tot pustiit, ei s'au retras în munți, unde s'au păstrat sute de ani cu limba, firea și obiceiurile lor. Din ei se trage poporul român de azi, care locuște tot prin țările, pe unde au trăit și vechii coloniști romani.

## 44

### Diocletianus și Constantin cel Mare.

1. Diocletianus și reformele sale. — Opera de reîntărire a imperiului fu continuată de *Diocletianus* (285—305), care dete o nouă întocmire statului.

Pentru că acesta eră foarte întins, greu de apărat și de guvernat de un singur om, Diocletianus hotări să împartă puterea imperială. Astfel el mai luă un coleg, cu titlu de *Augustus*, ca și el. Apoi fiecare din acești Augusti își luară

câte un ajutor, cu titlu de *Caesar*. Când un împărat muriă, trebuia să-l înlocuiască de drept unul din Cesari fără amestecul trupelor. Drept urmare imperiul se împărți în 4 părți. Diocletianus luă *Orientul* și-și stabili capitala la *Nicomedia* (în Asia mică), iar colegul său luă *Occidentul* și avu reședința la *Milan*. De acum Orientul capătă mai multă importanță. Părțile celor doi Cesari se cuprindeau în ale Augustilor. Totdeodată Diocletianus desființă și garda pretorienilor și o înlocui cu armată regulată.

Dar el nu se mulțumii cu atât, ei lepădă și masca republicei, păstrată încă, desființând orice formă republicană. Astfel prefăcui imperiul într'o adevărată *monarchie*, după chipul celor orientale, luându-și titlu de «domn stăpânitor». De acum împăratul nu mai e în atingere cu soldații și nu oricine poate să-l vază. El locuște în palate strălucite, are o curte numeroasă și stă, încununat cu diademe și împodobit cu haine scumpe, pe un tron de aur.



Diocletianus

Când crezui, că reformele sale au prins te-mein, «părintele împăraților» abdică (305), iar după câțiva ani muri.

**2. Constantin cel Mare ; Constantinopol.**— Reformele lui Diocletianus n'au împiedecat luptele sângeroase pentru tron. Acestea ș'au urmat un șir de ani, până când în cele din urmă a triumfat *Constantin*, zis *cel Mare* (323—337).

Eră un tânăr frumos, cu un spirit pătrunzător și cu o voință energetică. Se zice, că în lupta ce avuse cu rivalii săi, el ar fi văzut pe cer o cruce luminoasă, pe care erau scrise cuvintele : «In acest semn vei învinge». Atunci el ar fi pus pe steaguri semnul crucii, ar fi atras la sine numeroși creștini și numai astfel ar fi izbutit să rămână singur împărat.

Constantin desăvârși reformele lui Diocletianus. El împărți imperiul în 4 *prefecturi*, subdivizate și aceste în *diocese* și *provincii*. Pe de altă parte separă funcțiunile civile de cele militare. Funcționarii începură a forma o ierarhie cu titluri



pompoase și cu lefuri mari, încât se creia o nouă noblete, nobletea de demnități.

Apoi mută capitala din Roma păgână la *Byzantium*, unde clădi un nou oraș după modelul Romei și numit, după numele lui, *Constantinopol*. Se zice, că tot 12 vulturi ar fi arătat locul noiei capitale. Constantinopolul eră pus mai la adăpost de barbari și mai lesne de apărat. Pe de altă parte eră mai la mijlocul imperiului. In fine el se putea dezvoltă mai ușor, fiind centrul comercial dintre cele 2 continente.

In sfârșit Constantin recunoscă *creștinismul* ca religie liberă. Mama sa *Elena* avusese mare înrăurire asupra lui in această privință. Iar când a fost să moară, Constantin chiar s'a botezat (337). Astfel el este *primul împărat creștin*. De aceea și biserica l'a pus, atât pe el cât și pe mama sa, între sfinți.

**3. Răspândirea creștinismului.** — Creștinismul eră noua religie întemeiată de Isus Christos și care se bază pe *credință, speranță și iubire*.

La început răspândirea lui nu fu împiedicată, intru cât la Roma se adorau toți zeii din imperiu. Dar mai târziu nu fu tot așa. Creștinii nerecunoscând cultul împăraților, ce eră obligator pentru toate religiile; propovăduind și desființarea armatelor și sclăviei, mijloace care tocmai făceau temelgia imperiului; și pe de altă parte trăind retrași; începură a fi persecutați. Astfel se porni contra lor un șir de *goane sau persecuțiuni* (10 la număr). Chiar împărații cei mai buni, Antoninii, i-au persecutat. Cea din

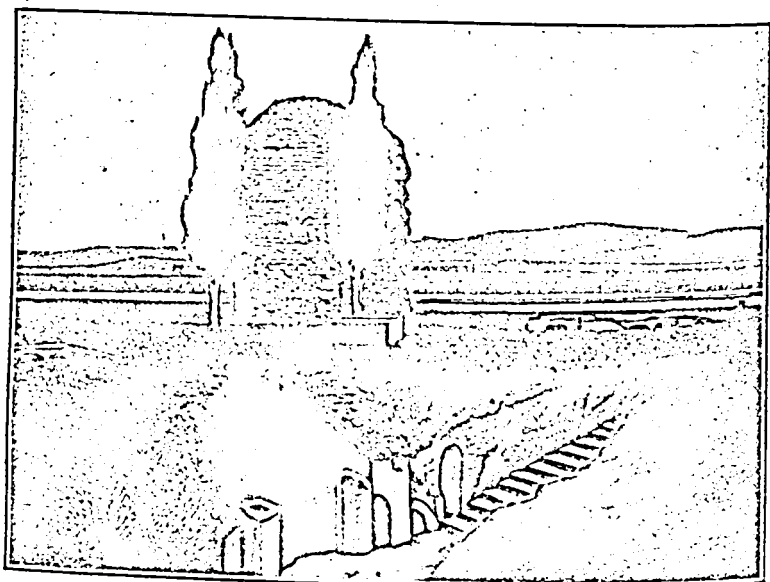


Constantin cel Mare

urmă și cea mai generală avu loc sub Diocletianus. Creștinii erau supuși la tot felul de chinuri. Totuși ei nu se lepădau de credința lor, ei suferiau cu bucurie toate schinguirile și de aceea se zic *martiri* sau *mucenici*.

În cele din urmă numărul creștinilor ajungând foarte mare, Constantin căută să puie creștinismul în serviciul său și astfel recunoștea oficial existența acestei credințe.

**4. Biserica primitivă și catacombele.** — În toate orașele, unde creștinii erau numeroși, ei formau o comunitate zisă



Catacombele

*biserică*, după vorba greacă, care înseamnă *adunare*. Fiecare membru putea să-și exercite profesia sa, dar toți se socotiau frați, trebuiau să se ajute și se adunau să laude pe Dumnezeu în comun. Președinții acestor comunități se ziceau *episcopi*, «supra-veghetori»; iar bunurile «bisericeii», se administrau de *diaconi*, ca îngrijitori. În zilele de rugăciuni ei ascultau cele spuse de cei mai «bătrâni», de *preoți*.

Aceștia explicau, învățăturile lui Christos, dădeau sfaturi și încurajau pe credincioși, etc.

După ce creștinismul fu recunoscut ca religie liberă, începură să se facă *sinoade*, adică adunări mai mari. Primul sinod fu la *Niceea*, întrunit de Constantin cel Mare (325). La el luară parte 318 părinți episcopi. Acolò s'a stabilit simbolul credinței. Sinodul dela *Niceea* s'a ocupat cu înfrânarea *ereticeilor*. Aceștia nu urmau părerile majorității membrilor bisericii. Ei făceau fel de fel de explicațiuni asupra lui Isus Christos. Cea mai puternică erezie fu a lui *Arius*, episcopul de Alexandria. La sinodul din *Niceea* «arianismul» fu condamnat, dar el mai dură multă vreme.

La început creștinii nu aveau temple. Predicile și ceremoniile le făceau mai ales în *catacombe*. Acestea erau galerii subterane, ca și mormintele Romanilor săraci, pentrucă numai acestea erau îngăduite de legi. Numai sub Constantin cel Mare ei putură să-și zidească temple, adică biserici.

## 45

### Ultimele timpuri ale Imperiului.

1. **Urmașii lui Constantin cel Mare; Iulianus Apostatul.** — Constantin revenind în ultimii ani la *tetrarchia* lui Diocletianus, noui lupte turburară imperiul după moartea lui. Aceste războaie civile se deteră mai cu osebire între membrii familiei lui Constantin. Dintre aceștia, cel din urmă și cel mai însemnat, fu *Iulianus* (361—363).

Acesta e cunoscut mai ales prin dorința lui de a reînvia vechile credințe. După Constantin creștinismul întinzându-se aproape în întreg imperiul, nici un împărat nu-i mai puse nici o stavilă. Numai Iulianus încercă să-l prigonească din nou, cu toate că și el fusese creștin. De aceia biserica i-a zis *Apostatul* (renegatul). Persecuția lui însă n'a fost sângeroasă. Ea eră mai mult o batjocură a învățăturilor creștine. De altfel Iulianus a fost un împărat filozof și viteaz, ca

și Marcus Aurelius. El a murit după 2 ani de domnie, fiind rănit în niște lupte din Asia, fără ca imperiul să aibă timp să se folosească de cărmuirea lui energică și înțeleaptă.

După el imperiul avu de suferit mai cu osebire loviturile barbarilor dela granițe. Aceste lovituri deveniră mai strașnice după năvălirea *Hunilor* (375), un neam de selbatici veniți din Asia. Atunci Goții dela Dunăre — și anume semințiile apusene, zise *Visigoții* — trecură în sudul fluviului și cutreerară victorioși toată peninsula balcanică. La rândul lor și popoarele germane dela Rhin trecură în partea cealaltă a imperiului.

În aceste împrejurări imperiul se împărțise pentru a fi mai bine apărat și fusese teatrul a numeroase lupte pentru tron. Dar în cele din urmă ajunse la domnia întregului imperiu, *Theodosius*.



Theodosius cel Mare

2. *Theodosiu cel Mare*. — *Theodosius*, supranumit de biserică *Cel Mare*, eră un vestit general, de felul lui din Spania. El fù cel din urmă dintre oamenii mari ai imperiului.

Prima grijă a lui *Theodosius* fù de a organiza armata și de a respinge pe barbarii dela margini, ce intraseră în imperiu. Astfel el înfrânse pe *Visigoți*, îi stabili în Bulgaria de azi și luă 40.000 din ei în armatele imperiale. În schimb barbarii se îndatorară a apăra ei imperiul de năvălirea altor barbari. Tot așa făcu și cu *Francii*, pe cari îi stabili în stânga Rinului în Gallia, în aceleași condițiuni. Cele două granițe deschise barbarilor, Dunărea și Rinul, fură în acest chip închise și năvălirile nouilor barbari se opriră.

*Theodosius* avu și o altă importanță. După apostasia lui Iulianus el veni să stabilească definitiv creștinismul ca religie de stat. Astfel dădu urmare hotărârilor (canoanelor)

sinodului din Niceea contra arianismului și începû prigoniri contra păgânilor, adică împotriva credincioșilor vechilor religii. Pe lângă aceasta el se arată atât de supus bisericeii, încât recunoscû mai pre sus de el puterea morală a acesteia. Cu un cuvânt, Theodosius întemeiă definitiv puterea bisericeii creștine.

**3. Impărțirea definitivă a imperiului.**—Se părea, că prin măsurile luate de Theodosius imperiul va renaște. Dar în realitate nu fu așa. Chiar Theodosius însuși a văzut, că puterea statului roman e foarte slăbită și primejduită. De aceea înainte de a muri (395), el a împărțit definitiv imperiul între cei doi tineri fii ai săi: *Arcadius* și *Honorius*.

*Arcadius* luă *imperiul de răsărit*, cu capitala Constantinopol; iar lui *Honorius* i se dete *imperiul de apus*, cu capitala *Ravenna*.

Imperiul de apus nu mai ținû nici o sută de ani. Diferitele pōpoare barbare germane năvăliră într'însul, îi ocupară rând pe rând provinciile și întemeiară regate noi în părțile ocupate. Mai târziu și Hunii, stabiliți în Panonia (Ungaria), încercară să-i dea lovituri mai mortale. Un rege al lor, crunt și viteaz, *Attila*, poreclit și «biciul lui Dumnezeu», pătrunse în Italia și ajunse la Roma (452). Vestita cetate nu fu scăpată decât numai prin rugăciunile episcopului și prin darurile date de acesta regelui hun. Nu trecû mult apoi și neamul german *Vandalii*, care după ce trecuseră prin Spania se stabiliseră în Africa, veniră și ei în Italia, intrară chiar în Roma și o prădară în mod cumplit. În cele din urmă *Odoacru*, regele *Herulilor* (tot un neam german), detronă pe ultimul împărat *Romulus Augustulus* și întemeiă în locul imperiului roman de apus regatul barbar al Italiei (476).

Imperiul de răsărit a mai existat o mie ani, însă cu totul prefăcut, aproape schimbat, până când a căzut sub *Turci* (1453), ultimii barbari năvălitori.

Odată cu desființarea imperiului roman de apus, se încheie și istoria antică.



VERIFICAT  
1987